

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

**ROZVOD RODIČŮ A ZMĚNY RODINNÝCH
RITUÁLŮ OČIMA MLADÝCH DOSPĚLÝCH**

**Parents' divorce and changes of family rituals in the eyes of young
adults**

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Andrea Štefáčková

Vedoucí práce: PhDr. Ida Viktorová, Ph.D.

Praha 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s využitím literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze dne 21. června 2012

.....
Andrea Štefáčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Idě Viktorové, Ph.D. za odborné vedení práce, její cenné rady, připomínky a čas, který mé diplomové práci věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich ochotu a upřímnost.

Resumé

Diplomová práce se zabývá problematikou vlivu rozvodu rodičů na život mladých dospělých. Z poměrně široké palety oblastí života, na které má rozvod rodičů vliv, se práce zaměřuje především na problematiku rodinných rituálů a jejich proměn v souvislosti s rozvodem rodičů.

Teoretická část obsahuje dvě oblasti. První se zaměřuje na charakteristiku rituálů, jejich dělení a na význam rodinných rituálů pro děti. Druhá oblast se zabývá charakteristikou rodiny, přístupy k rodině a rozvodem a jeho vlivem na život dětí.

Výzkumné šetření mapuje podobu rodinných rituálů v rodinách před rozvodem a jejich proměny v průběhu a po rozvodu. Zaměřuje se i na vztah jednotlivých respondentů k rodinným rituálům a jeho možné změny v závislosti na rozvodu rodičů. Třetí mapovanou oblastí je vztah respondentů k jednomu z nejdůležitějších přechodových rituálů - svatbě. Práce si tedy klade za cíl zodpovědět otázku, jestli rozvod rodičů má vliv na podobu rodinných rituálů a na vztah respondentů k nim a jaký vztah mají k svatbě a potažmo manželství.

Výzkumné šetření prokázalo vliv rozvodu rodičů na podobu rodinných rituálů i na vztah respondentů k nim.

Résumé

The subject of this thesis is influence of parents' divorce on young adults. The thesis aims at family rituals and their changes after parents' divorce.

The theoretical part of the thesis contains two chapters. The first one describes rituals, their types and their importance for children. The second one describes family, divorce and influence of divorce on the children.

The research analyses forms of rituals in families before divorce and their changes during divorce and after divorce. The thesis also focuses on the participants' attitude to family rituals and changes of that in dependence of divorce and participants' attitude to one of the most important rituals of passage - the wedding. The purpose of this thesis is to answer the question, if parents' divorce has some

influence on family rituals and the participants' attitude of them and which the view of the participants to the wedding and marriage is.

The research demonstrates that parents' divorce has the influence on family rituals and attitude of the participants to family rituals.

Obsah

Resumé.....	4
Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Rituály.....	11
1.1 Každodenní rituály.....	13
1.2 Rituály průběhu roku	14
1.3 Přechodové rituály	16
1.3.1 Dělení přechodových rituálů.....	17
1.3.1.1 Těhotenství a porod.....	17
1.3.1.2 Narození a dětství.....	18
1.3.1.3 Iniclace	19
1.3.1.4 Zásnuby a svatba	20
1.3.1.5 Pohřební obřady	22
1.4 Rodinné rituály	23
1.4.1 Význam rodinných rituálů pro děti	24
2. Rodina a rozvod	27
2.1 Rodina.....	27
2.1.1 Systémové pojetí rodiny.....	30
2.2 Rozvod.....	32
2.2.1 Etapy rozvodového procesu	33
2.2.2 Vliv rozvodu na děti.....	34
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
3. Metodologie	38
3.1 Určení výzkumného tématu a výzkumných otázek.....	38
3.2 Metoda získávání dat	39
3.3 Popis výzkumného vzorku.....	41
4. Analýza rozhovorů.....	42
4.1 Zdena	43
4.2 Denisa	47
4.3 Radka	53

4.4 Michal	58
4.5 Dominik	65
4.6 Pavlína	69
4.7 Souhrnná analýza.....	76
5. Závěry a diskuse	91
Závěr	95
Seznam použité literatury	97
Přílohy.....	99
Příloha 1 - Tabulky rituálů.....	99
Příloha 2 - Přepisy rozhovorů	105

Úvod

Odborníci i laická veřejnost se všeobecně shodují v tom, že rozvod představuje zásadní moment v životě dospělého člověka a tím spíše dítěte. Není vzácností, že dosavadní život se může po rozvodu (ať už vlastním nebo rodičů) obrátit zcela naruby. V České republice se v současné době podle statistik rozvádí více než polovina manželství, z nichž většina vychovává nezletilé děti. Z toho vyplývá, že problematika vlivu rozvodu rodičů na děti je velmi aktuálním tématem.

Ačkoliv jsem ještě svobodná a mí rodiče žijí ve spokojeném manželství, problematika rozvodu a jeho vlivu na děti a posléze mladé dospělé se v mém okolí poměrně často vyskytuje a velmi mě zajímá. Z těchto důvodů jsem si tuto problematiku vybrala jako téma diplomové práce.

Ve své práci jsem se pokusila na problematiku vlivu rozvodu na život dítěte a celé rodiny podívat z trochu neobvyklého úhlu - z hlediska rodinných rituálů. Rodinné rituály by měly být součástí života každé rodiny, neboť všem jejím členům přinášejí pocity jistoty a bezpečí, že vše je v pořádku, tak jak jsou zvyklí. Mohou tak být i jakýmsi ukazatelem změn a narušení v rodině. Zajímalo mě tedy, jak rodinné rituály v rodinách respondentů vypadaly před rozvodem, jestli se na jejich podobě nějak projevila doba krize mezi rodiči a jak se změnily po rozvodu rodičů. Dále jsem se zaměřila na vztah respondentů k těmto rituálům a jeho případné proměny v závislosti na rozvodu rodičů a na vztah respondentů k jednomu z nejdůležitějších přechodových rituálů - svatbě.

Teoretická část této práce zahrnuje dvě kapitoly. První z nich se věnuje problematice rituálů - pokusila jsem se zde obecně charakterizovat rituály, jejich funkce a dělení, dále jsem se zaměřila na rodinné rituály a jejich význam pro děti a celou rodinu.

Druhá kapitola se věnuje problematice rodiny a rozvodu. V části věnované rodině jsem se pokusila charakterizovat rodinu obecně, její funkce i různé typy rodin. Zvláštní podkapitola je věnovaná systémovému pojetí rodiny. Druhá část kapitoly se zabývá rozvodem, jeho etapami a hlavně vlivem rozvodu rodičů na život dítěte.

V praktické části je popsán realizovaný kvalitativní výzkum, který probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů se šesti dospělými respondenty, kteří v dětství prožili rozvod rodičů. Získaná data jsem analyzovala a interpretovala nejprve vzhledem k rodině každého respondenta zvlášť a posléze společně v souhrnné analýze.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Rituály

Rituály mají v životě jednotlivce i celé společnosti své pevné a důležité místo. Rituály život člověka strukturují, dávají mu pevný řád a tím i pocit jistoty. Ví, že se může spolehnout na očekávané, a že ve svém životě má pevné body, ke kterým se může vztahovat. I běh společnosti je rituály strukturován a má díky nim svůj pevný rámec. Abychom ale rituály a jejich význam mohli zkoumat, je třeba definovat, co vlastně rituály jsou. To není jednoduché, protože definice rituálů jsou v literatuře nejednotné. Pojem rituál se překrývá i s mnohými jinými pojmy jako jsou tradice, obřad nebo ceremoniál.

Psychologický slovník uvádí čtyři definice rituálu. Za prvé jde o pravidelné, pevnou kultickou tradicí stanovené opakování bohoslužebných nebo magických úkonů; za druhé jde o obřad, sled slov nebo činů, které vedou k uskutečnění daného cíle; třetí definice se vztahuje k etologii, kde se jedná o vrozené chování, které musí proběhnout v přesném sledu; a za čtvrté jde o sled úkonů u nutkavé neurózy, které musejí být provedeny, aby se dosáhlo odstranění napětí. (Hartl, Hartlová, 2000). Všechny tyto definice mají společné to, že se jedná o sled nějakých úkonů, který je předem daný. To se objevuje i v dalších definicích:

V Malé československé encyklopedii je rituál definován jako „*pravidelné, určitým kánonem (předpisem, zvykem) stanovené opakování určitých úkonů specifického charakteru; ustálený způsob jednání*“ nebo jako „*druh obřadu představující historicky vzniklou formu složitého symbolického chování, jež zahrnuje kodifikovaný systém aktivit (včetně řečových), sloužících k vyjádření určitých sociálních a kulturních vztahů.*“ (Malá československá encyklopedie, 1987).

Kaufmannová-Huberová (1998) tvrdí, že: „*Všem rituálům je společné to, že probíhají podle určitých pravidel, která často zůstávají celá dlouhá období neměnná. Jak se proměňuje společnost, mohou některé z nich ztrácet svůj smysl a nejsou-li naplněny novým obsahem, brzy zanikají nebo se stávají pouhou formou bez obsahu.*“ S tím souhlasí i Říčan (1989), který tvrdí, že rituály jsou někdy velmi složité činnosti prováděné podle předem stanovených pravidel, jejichž smysl často není jasný ani

těm, kteří je vykonávají. Právě to může být důvodem toho, že má tolik lidí potíže s církevními rituály, jejichž smysl se už zčásti vyprázdnil.

Podle Šulové (2005) význam rituálů spočívá v tom, že se jimi uskutečňují tři základní procesy - transformace, komunikace a stabilizace:

Proces transformace rituály usnadňují, protože přesně předepisují průběh změny. Například svatba, která může být velmi silným emocionálním zážitkem odchodu z domova je spojena s mnoha postupnými, přesně definovanými kroky jako je vedení nevěsty otcem, předání nevěsty ženichovi, slavnostní slib, první manželský polibek, společné zametání střeptů, krájení dortu atd. Tyto předem dané kroky tento emocionální zážitek pomáhají překonat.

Rituály spojené s komunikací někdy umožní zúčastněným nalézt „společnou řeč“. Klíčové životní rituály jsou často dokonce spojeny s předepsanými proslovy - prezidentský slib, promoční slib, vyjádření podpory truchlícímu příteli, různé pozdravy nebo omluvné formulky atd. Komunikace může mít dvě odlišné formy - symbolickou, která nese význam rituálu a afektivní, která je spojená s rituálním ztvárněním silných emocí.

Stabilizaci přináší rituály svou pravidelností a opakováním, a to ať už jde o rituály každodenní, kdy například každé ráno pijeme společně kávu nebo večer společně večeříme, nebo o každoroční rituály, kdy například každý rok slavíme společně narozeniny, různá výročí či Vánoce.

Podle francouzského etnologa Arnolda van Gennepa (1997), který se rituály zabýval, můžeme rituály klasifikovat na základě několika dělení:

Prvním je dělení na sympatetické a kontaktní rituály. Sympatetické rituály jsou založeny na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a naopak, části na celek a naopak, napodobeniny na skutečný předmět či bytost atd. Oproti tomu kontaktní rituály se zakládají na materiálnosti a přenosnosti vrozených nebo získaných vlastností dotykem nebo na dálku.

Druhé dělení je na základě jejich působení - mohou působit přímo nebo nepřímě. Přímý rituál má okamžitou účinnost bez zásahu autonomního činitele (např. uhranutí

nebo prokletí). Nepřímý rituál uvádí do pohybu autonomní nebo zosobněnou sílu (démon, božstvo apod.), které zasáhnou ve prospěch osoby, jež rituál provedla (funguje tak například modlitba). Účinek přímého rituálu je automatický, k účinku nepřímého rituálu dochází odrazem.

Dalším dělením je rozlišení rituálů na pozitivní a negativní. Pozitivní rituály jsou projevem vůle převedeným v čin. Negativní rituály se běžně nazývají tabu - jde o zákazy nebo příkazy „něco nedělat“. (Van Genep, 1997).

Rituály můžeme také rozdělit na každodenní, které se, jak už název napovídá, opakují každý den a strukturují běžný všední život člověka a na rituály průběhu roku, které se týkají každoročních opakujících se obřadů a konání. Zvláštní kategorií jsou rituály přechodové (iniciační), které provází různé přechody mezi obdobími v životě člověka.

1.1 Každodenní rituály

Tento typ rituálů se vyznačuje tím, že se opakují každý den a jsou součástí běžného všedního dne člověka.

Úkolem každodenních rituálů by mělo být především uspořádání průběhu dne (v kolik se ráno vstává, kdy se jí, jestli jedí všichni členové rodiny společně apod.), upevňování rodinných vztahů (např. pusa na dobrou noc nebo při příchodu domů, společné jídlo...), poskytování bezpečí (všechno je doma takové jako vždy), vytvoření prostoru pro individuální tvořivost a volný čas (věnování se sobě bez výčitek svědomí, že narušuji chod rodiny) a překonávání strachu. (Kaufmannová-Huberová, 1998).

Každodenní rituály se mohou v různých rodinách lišit. Některé jsou velmi individuální a mají význam jen v dané konkrétní rodině (mohly vzniknout spontánně v průběhu rodinné historie), některé jsou obecnější, vyskytují se často a liší se svým průběhem v různých rodinách.

Velmi důležité jsou například rituály týkající se jídla. Některé rodiny nemají jídlo ritualizované vůbec - každý jí kdy chce, co chce a kde chce, v některých

rodinách jsou naopak zavedena přísná pravidla (např. večere je každý den v šest hodin večer, u jídla se nesmí mluvit nebo se naopak u jídla probere celý den všech účastníků).

Významné jsou i spánkové rituály, které si často neseme z dětství po celý život. (Šulová, 2005). Mezi spánkové rituály patří i ukládání dětí k spánku - pohádka před spaním, pusa na dobrou noc apod.

Každodenní rituály se ale nemusí odehrávat pouze v rodině. Může jít i o individuální rituály každého jednotlivce i určitých skupin lidí. Někdo si nedokáže představit začátek pracovního dne bez hrnku kávy, jiný čte u snídaně noviny apod. Stejně tak existují určité rituály i v některých pracovních kolektivech či třeba školních třídách.

Vzhledem k mému rozdělení rituálů na každodenní, rituály průběhu roku a rituály přechodové můžeme do kategorie rituálů každodenních zařadit i rituály probíhající např. jednou týdně, o víkendu, při setkání s přáteli apod. Mezi tyto rituály můžeme zařadit např. pravidelné společné pivo po fotbalovém tréninku nebo třeba setkávání bývalých kolegů z práce každou poslední středu v měsíci.

Samostatnou kapitolou jsou potom sportovní rituály, které mají zajistit úspěch sportovního týmu nebo jednotlivce, jako je např. neholení se v průběhu šampionátu nebo bojový pokřik.

1.2 Rituály průběhu roku

Zatímco každodenní rituály slouží především k uspořádání průběhu dne a mohou být velice individuální, rituály průběhu roku jsou obecnější. Často souvisí především s konkrétní společností, ve které daná rodina žije, s geografickými podmínkami, materiálním zázemím nebo náboženským vyznáním. (Šulová, 2005). To můžeme ukázat na příkladu Vánoc. Vánoce jsou křesťanský svátek, a proto je budou slavit jen rodiny, které se ke křesťanství hlásí nebo ty, které žijí ve společnosti vyrůstající z křesťanských tradic. Konkrétní forma oslavy Vánoc ale nebude všude stejná - lišit se bude hlavně u hluboce věřících rodin, kde je hlavní jejich duchovní podstata a u rodin spíše nevěřících. Existují i další rozdíly. V naší společnosti je typické

štedrovečerní jídlo smažený kapr s bramborovým salátem, zatímco například ve Velké Británii na štedrovečerním stole nesmí chybět vánoční puding, u nás se dárky rozdávají na Štedrý den večer, zatímco ve Spojených státech amerických na Boží hod ráno apod.

Mezi rituály průběhu roku patří především rituály navazující na střídání ročních období jako je vítání jara, sklízení klíčové plodiny v dané oblasti (vinobraní, sklizeň oliv...) nebo rituály vycházející z obav lidí o zdraví či úrodu (pojídání tzv. kočiček, házení zimy „Morény“ do potoka atd.). Tyto rituály už se v dnešní době ale spíše vytrácejí.

Za nejvýznamnější rituály v naší společnosti lze považovat Vánoce, Velikonoce, dožínky, ale také svátky stabilizující místo člověka v širším společenství - slavení narozenin a svátků. (Šulová, 2005).

Slavení narozenin je důležité především pro děti a dospívající. Dítě má vnímat, že jeho okolí má radost z jeho existence. Důležité je, aby oslava narozenin probíhala rituálně, rámec oslavy by měl být každý rok stejný, protože právě to pro dítě znamená pocity jistoty a bezpečí, že je všechno „tak jak má být“. To platí i pro oslavu Vánoc. (Kaufmannová-Huberová, 1998). Společná setkávání při oslavách narozenin všech členů rodiny ale nejsou důležitá jen pro děti. Tato společná setkání upevňují rodinné vztahy a zlepšují komunikaci v rodině.

Podle Zdenka Matějčka (1996) Vánoce mohou dávat dětem citovou jistotu. Jistotu, že je rodiče mají rádi, ale i jistotu, že se mají rádi i dospělí kolem dokola - maminka s tatínkem, babička a dědeček a všichni, kdo jsou rodinně blízcí.

Rituály průběhu roku jsou tedy velmi důležité a měly by se dodržovat, protože umožňují lidem orientaci v čase, poskytují bezpečí, posilují pocit sounáležitosti k většímu celku, a pokud jde o osobní nebo rodinné rituály, tak přispívají k posilování pocitu vlastní hodnoty. (Kaufmannová-Huberová, 1998).

1.3 Přejchodové rituály

Přejchodové nebo také iniciační rituály patří mezi nejdůležitější rituály v životě člověka. Provází život jedince od narození až do smrti a pomáhají mu vyrovnat se a překonat určité změny v jeho životě. Svůj název dostaly od pomyslného přechodu odněkud někam - překonáním určitého prahu nebo mezníku dojde k posunu v životě někam dále.

Tímto druhem rituálů se zabýval především významný francouzský etnolog a folklorista Arnold van Gennep. Van Gennep (1997) tvrdil, že život člověka bez ohledu na typ společnosti spočívá v postupném přecházení od jednoho k jinému. Jde o stále postupné přecházení z jedné zvláštní společnosti do druhé a od jednoho společenského postavení k druhému, takže život člověka se skládá ze sledu různých etap: narození, společenské dospívání, sňatek, rodičovství, třídní postup, specializace zaměstnání a smrt. Tyto přechody provází zvláštní úkony nebo obřady, které se musejí řídit určitými předpisy a na které je třeba dohlížet, aby v obecné společnosti nedošlo k potížím.

Přejchodové rituály můžeme podle van Gennepa dělit na rituály odluky (preliminární), pomezí (liminární) a sloučení (postliminární). Toto členění je účelné vzhledem k tomu, co přechodové rituály zahrnují - nejprve jde o odloučení (od určité skupiny, věku atd.), poté dojde k překonání prahu nebo určité hranice a nakonec dochází k začlenění jedince (do nové skupiny, věku...). Tyto kategorie ale nebývají vždy rovnoměrně rozvinuté. Například rituály odluky bývají nejvíce rozvinuté v pohřebních obřadech a naopak rituály sloučení v obřadech svatebních. (van Gennep, 1997). S tímto členěním souhlasí i další autoři. Například Roberts poukazuje na to, že rituály se skládají nejen z aktuální činnosti nebo obřadu, ale z celého procesu přípravy na něj, samotného prožitku a nakonec znovuzapojení do života. (Roberts in Friesen, 1990).

1.3.1 Dělení přechodových rituálů

Van Gennep (1997) přechodové rituály dělí na rituály těhotenství a porodu, narození a dětství, iniciace, zasnub a svatby a pohřební obřady.

1.3.1.1 Těhotenství a porod

Obřady spojené s těhotenstvím a porodem tvoří obvykle jeden celek a přesně odpovídají van Gennepovu dělení přechodových rituálů na rituály odluky, pomezí rituály a rituály sloučení.

„Nejprve se provádějí odlučovací rituály, kterými se těhotná žena vylučuje z obecné společnosti, z rodinného společenství a někdy i ze společenství ženského pohlaví. Pak přicházejí vlastní rituály spojené s těhotenstvím, které je období pomezí. Nakonec přicházejí porodní rituály, jejichž cílem je znovu začlenit ženu do společnosti, k nimž patřila dříve, nebo jí v obecné společnosti zajistit nové postavení jakožto matky...“. (van Gennep, 1997, str. 46). Cílem těchto rituálů je usnadnit porod a chránit matku a dítě (často i otce) proti neosobním nebo personifikovaným neblahým vlivům.

To podle mého názoru můžeme vidět nejen u některých domorodých kultur, ale i v dnešní době v moderních civilizacích:

Odlučovací rituály - tak jako u indických Todů, kde žena musí v pátém měsíci těhotenství opustit vesnici a přestěhovat se do speciální chýše, tak i u nás žena šest týdnů před porodem opouští zaměstnání a těsně před porodem odjíždí do porodnice.

Období pomezí - u starých bulharských rituálů mladá matka nesměla čtyřicet dní opustit dům ani dvůr ani mít pohlavní styk s manželem. Toto období se časově shoduje s fyzickým šestinedělím v naší společnosti.

Slučovací rituály - u Kotů v Nilghiri se po porodu žena stěhuje nejprve do zvláštní, velmi vzdálené chýše, následující měsíc do jiné chýše a poté ještě nějakou dobu pobývá v domě nějakého příbuzného, zatímco její manžel „očisťuje“ rodinný dům vodou a hnojem. V naší společnosti žena ještě několik dnů po porodu zůstává v porodnici a i po návratu z porodnice je ještě několik měsíců či let na mateřské či

rodičovské dovolené, než se vrátí zpátky do práce a do společnosti, ve které se pohybovala před porodem.

1.3.1.2 Narození a dětství

Období od narození po vstup do dospívání se u různých společností rozkládá na různý počet delších či kratších etap, které sekvencí rituálů postupně vedou jedince od narození k dospělému věku. I v případě rituálů narození a dětství můžeme vidět sekvenci odlučovacích, pomezních a přijímacích rituálů.

Dítě je v některých kulturách nejdříve bráno jako cizinec, jehož je třeba nejprve odloučit od jeho dřívějšího prostředí. Tímto prostředím může být i jeho matka. Jde především o přerušování pupeční šňůry a rituály spojené s tímto přerušením i s dalším nakládáním s pupeční šňůrou. Při této příležitosti se v mnoha případech koná společná hostina či rodinná slavnost - to napovídá, že se jedná o rituál nejen individuálního, ale i kolektivního dosahu. S pupeční šňůrou se nakládá různě - někde si ji nechává dítě, někde je svěřena blízkému příbuznému, bývá pohřbívána daleko od obydli apod. K odlučovacím rituálům patří také první koupel a první mytí hlavy - i těmito rituály se dítě odlučuje od matky; dále první stříhání vlasů, holení hlavy a první oblékání.

Pomezní rituály většinou probíhají společně s pomezními rituály po porodu u matky. Jde především o oddělení matky a dítěte od okolní společnosti například v šestinedělí.

Poté přicházejí přijímací rituály, kterými se dítě „uvádí do světa“. Mezi to patří rituály pojmenování, rituálního kojení, prvního zubu, křtu apod.

Rituálem pojmenování je dítě individualizováno a přijímáno do společnosti. Může jít o přijetí do společnosti obecné - v tomto případě je slavnost veřejná nebo do užší společnosti rodiny. Někde se dává jen jméno druhové, které označuje pouze to, jestli jde o chlapce nebo o děvče nebo pořadí dítěte v rodině. Dítě může dostat jméno i po některém ze svých předků nebo ho nechají, aby si jméno vybralo samo. Někde jméno dokonce není trvalé a stálé, ale mění se vždy, když dítě přechází z jednoho období dětství do dalšího (van Gennep, 1997).

Křest byl dříve v naší společnosti velmi důležitým rituálem, kterým se dítě přijímalo do křesťanské společnosti. Křtiny byly velkou oslavou, které se účastnila široká rodina. Když zemřelo ještě nepokřtěné dítě, nemohlo být dokonce ani pohřbeno na hřbitově. V současnosti se tento rituál spíše vytrácí. Můžeme ale pozorovat jiné, podobné rituály, objevující se po narození dítěte jako je rodinná oslava, zapíjení narození dítěte nebo vítání občánků. I těmito rituály se dítě přijímá do rodiny nebo společnosti.

1.3.1.3 Iniciace

Na první pohled se může zdát, že fyziologická puberta a společenské dospívání spolu úzce souvisí. Arnold van Gennep však tvrdí, že jsou to dvě podstatně odlišné věci, které se shodují jen málokdy. U dívek je fyzické dospívání spojeno se zvětšováním prsou, rozšiřováním pánve a zejména s první menstruací, která se však může objevit v různém věku. U chlapců je přechod k fyzické dospělosti ještě nezřetelnější a v obecném mínění se určuje podle růstu vousů, ochlupení ohanbí atd. U obou pohlaví je tedy velice obtížné stanovit začátek pohlavní dospělosti. Van Gennep tedy raději iniciační rituály nenazývá rituály dospělosti a rozlišuje fyzickou dospělost a sociální dospělost. Iniciační obřady se týkají dospělosti sociální a jsou tedy především společenskými rituály. Probíhají v různých společnostech v různém věku i různými způsoby. I v naší společnosti se například věk, kdy je mladým lidem dovolen sňatek, neshoduje s jejich fyziologickou dospělostí.

Jedním z iniciačních rituálů je akt obřízky. Van Gennep (1997) ji řadí mezi rituály, které odnětím, useknutím či zmrzačením části těla pro všechny viditelným způsobem mění osobnost jedince. Mrzačený jedinec je vyjímán z obecného lidstva rituálem odluky, který ho připojuje k určité skupině lidí. Vzhledem k nesmazatelným stopám tohoto mrzačení je toto přijetí definitivní.

Kromě těchto způsobů definitivního odlišení existují i způsoby dočasného odlišení - nošení zvláštního oděvu, masky nebo pomalování těla. Ty hrají značnou roli v přechodových rituálech, protože se modifikovaně opakují při každé změně v životě jedince.

V křesťanské společnosti je obdobou iniciace křest. Nejdříve se křtili jen dospělí, díky rychlému rozvoji křesťanství se však brzy začaly křtít i děti. Křest si však dlouho zachovával mnohé rysy, které se hodí jen pro křest dospělých.

Iniciační rituály probíhaly i při vstupu do určitého povolání, kdy se učedník připojil k nějakému cechu. Přijímání do cechů podléhalo přísným pravidlům a učednictví se ukončovalo přijímacími rituály (společná hostina apod.). Tyto přísné rituály souvisely a někde mnohdy stále souvisí s přísným oddělením některých povolání. Například ze zednického přidavače se zpravidla nikdy nestane zedník, což nezávisí na odborných schopnostech, ale na jakémsi tradičním tlaku, který nutí jedince pohybovat se jen v úzké společenské skupině, kde začínal. Člověk je buď učněm na přidavače, nebo učněm na zedníka a jeho pozdější život závisí na tomto prvním kroku.

Protiváhou iniciačních rituálů jsou rituály vypovězení, vyobcování a exkomunikace, které jsou ze své podstaty rituály odlučování a odsvěcení. Tyto rituály jsou velmi dobře známé například u katolické církve.

1.3.1.4 Zásnuby a svatba

Změna společenské kategorie spojená se svatbou a založením rodiny je v průběhu života jednou z nejdůležitějších, protože přinejmenším pro jednoho z partnerů znamená změnu rodiny, klanu, kmene a někdy se novomanželé dokonce stěhují do úplně nového domu. Změna bydliště se projevuje tak, že se odlučovací rituály vždy dotýkají zejména tohoto materiálního přechodu.

Sňatek má vždy nějaký ekonomický dopad, který může být větší nebo menší. Úkony ekonomického rázu (věno, nákupní cena dívky atd.) se proplétají s vlastními rituály. Např. jestliže má rodina, vesnice nebo klan přijít o pracovní sílu (dívku nebo chlapce), ať dostane alespoň nějakou náhradu. Toto „vykupování“ se vždy časově shoduje s odlučovacími rituály, takže je možné ho částečně považovat za odlučovací rituál. Často se svatba jako společenský akt definitivně uzavírá, teprve když jsou vyřízena ekonomická ujednání, ačkoliv snoubenci spolu již předtím pohlavně žijí.

Tyto materiální náležitosti svatby můžeme vidět i v dnešní době v naší společnosti v podobě některých svatebních zvyků, ačkoliv už ne vždy - dívka dostává do manželství od rodičů výbavu nebo věno, rodiče snoubenců hradí svatební hostinu apod.

Období zasnoubení odpovídá ve van Gennepově kategorizaci pomezímu období. Jde o období, kdy se snoubenci mohou svobodně (i když v některých společnostech s jistými omezeními) vídat. Zajímavé je pojetí pohlavního života v období zasnub. V některých společnostech je to možné, a i děti, narozené během tohoto období, jsou považovány za legitimní, zatímco v jiných společnostech je to přísně zakázáno a případné děti zplozené v tomto období mohou být považovány za nemanželské, hodny opovržení a dokonce i vyhnány.

Po období zasnoubení přichází samotné svatební rituály, které zahrnují především rituály definitivního přijetí do nového prostředí a rituály individuálního spojení. Přijímací rituály bývají u svatebních rituálů nejvýznamnější, protože veškeré svatební vyjednávání zakončují. Obvykle mezi tyto rituály patří svatební hostina nebo kolektivní účast na nějakém náboženském obřadu. Mezi přijímacími rituály můžeme rozlišovat rituály s individuálním dosahem, které spojují oba mladé lidi (darování nebo výměna pásků, náramků nebo prstenů, svazování poutem, jeden dá druhému najíst nebo napít, společné jídlo apod.) a rituály s kolektivním dopadem (výměna dárků, rituální tance, zasnubní a svatební hostiny, vzájemné návštěvy apod.) Některé rituály jsou zároveň individuální i kolektivní - přijetí dárku zavazuje nejen jednotlivce, který ho dostal, ale i všechna společenství, k nimž patří.

Podle van Gennepa je svatba akt čistě sociální, který se netýká jen novomanželů, ale i jejich širší společnosti. Oženit se nebo vdát znamená přejít ze společnosti dětí do společnosti zralých lidí, od jednoho klanu k jinému, od jedné rodiny k jiné, často i z jedné vesnice do jiné.

V dnešní době, kdy spolu lidé často žijí už před svatbou, se rituál zasnub už zčásti vytrácí a ani svatba již není tak významným a radikálním krokem spojeným s odchodem od původní rodiny. Přesto si rituál svatby udržuje ve společnosti své významné místo.

Kromě rituálů zasnub a svatby je třeba zmínit i jejich protiklad - rituály rozvodu. Rozvod je v některých společnostech úplně zakázán (katolická církev) nebo velmi ztížen velice složitým postupem (židovství). V islámu je rituál rozvodu verbální - stačí, aby muž ženě třikrát řekl „rozdávám se s tebou“ a ona musí odejít. Chce-li se však rozvést žena, musí o tom rozhodnout islámský soudce - kádí. Zdaleka nejrozšířenější postup rozvodu v sobě ale nemá nic obřadního ani rituálního - spočívá v tom, že jeden z manželů prostě a jednoduše odejde nebo je vyhnán. Podle mého názoru rozvod mezi přechodové rituály patří, protože jde o přechod z jedné etapy života do jiné.

1.3.1.5 Pohřební obřady

U pohřebních rituálů můžeme opět vidět celou sekvenci rituálů odlučovacích, pomezních a přijímacích. Odlučovací rituály bývají většinou velmi jednoduché a nebývá jich mnoho. Naopak pomezní rituály bývají dlouhé a složité. Nejpropracovanější bývají oproti očekávání rituály přijímací, kterými se mrtvý přijímá do světa zemřelých.

U pohřebních rituálů je velmi složitá jejich obecná kategorizace, protože: „...*nic se neliší podle národnosti, věku, pohlaví nebo společenského postavení jedince tolik jako pohřební rituály.*“ (van Gennep, 1997, str. 136).

Pohřební rituály můžeme vztahovat ke dvěma skupinám lidí - můžeme vidět sekvenci pohřebních rituálů ve vztahu k pozůstalým a také pohřební rituály ve vztahu k mrtvým. Některé se překrývají.

Mezi odlučovací rituály související především s mrtvým je třeba zařadit různé způsoby přenášení těla zemřelého ven z domu, spálení jeho nástrojů, domu či majetku, usmrcení jeho žen, otroků nebo oblíbených zvířat, omývání, pomazávání a obecně tyto očistné rituály a dále pohřeb jako takový, tedy např. v naší společnosti uložení do rakve a pohřbení v zemi na hřbitově.

Jako výrazný prvek pohřebních rituálů van Gennep vidí smutek, který pojímá jako: „*stav pomezí pro pozůstalé, do nějž vstupují odlučovacími rituály a z nějž vystupují rituály opětovného začlenění do obecné společnosti (rituály ukončení*

smutku). “ (van Gennep, 1997, str. 137). Podle van Gennepa (1997) v době smutku příbuzní mrtvého tvoří zvláštní společnost, která se nachází mezi světem živých a světem mrtvých. Z této společnosti mohou příbuzní odejít více či méně rychle podle toho, jak úzce byli se zesnulým spřízněni.

Pro zesnulé je toto pomezí období vyjádřeno především delším či kratším setrváním těla zemřelého nebo rakve ve smuteční místnosti, u kterého může být i držena stráž u mrtvého apod.

Mezi přijímající rituály ve vztahu k mrtvým patří rituály přijetí na onen svět (v různých kulturách je chápán různě - nebe, říše mrtvých, ostrovy zemřelých apod.). Aby k tomu mohlo dojít, musí pozůstalí mrtvému např. dát na cestu předměty, které by na onom světě mohl potřebovat, udělit mu poslední pomazání apod. Bez těchto rituálů by zemřelý nemohl být do světa mrtvých přijat a zůstal by mezi světem živých a světem mrtvých podobně jako zemřelé děti, které dosud neprošly určitým obřadem (např. křest) či v některých společnostech sebevrazi.

Přijímací rituály ve vztahu k pozůstalým souvisí především s hostinami po pohřbu a při vzpomínkových slavnostech. Tyto hostiny jsou jak odlučovými rituály pro zesnulého, tak i přijímajícími rituály ve smyslu opětovného začlenění do života pro pozůstalé. Jejich cílem je navázat mezi pozůstalými a někdy i nebožtíkem pouto, které bylo smrtí jednoho z článků společenství rozbito.

1.4 Rodinné rituály

Rodinné rituály můžeme definovat jako chování nebo činnosti, které zahrnují většinu nebo všechny rodinné příslušníky, které se vyskytují epizodicky, mají pro členy rodiny symbolický význam a jsou členy rodiny oceňovány tak, že by chtěli tyto činnosti přenášet do budoucna. (Imber-Black a kol. in Friesen, 1990).

Dle Sobotkové (2001) jsou rodinné rituály specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají ochrannou, pomocnou a stabilizační funkci. Mohou mít jak podobu každodenní rutiny (stolování, večerní ukládání k spánku atd.), tak i podobu každoročních opakujících se slavnostních příležitostí jako je slavení narozenin, svátků, rodinných výročí, Vánoc, Velikonoc atd. Při těchto příležitostech se silně projevuje rodinná tradice.

Rodinné rituály můžeme dělit různými způsoby. Lze je rozdělit na rituály každoroční, každodenní a přechodové, což je dělení, které jsem uvedla v první části této kapitoly. Další dělení nabízí Friesen (1990), který rodinné rituály dělí na rodinné oslavy, rodinné tradice a rodinnou rutinu:

Rodinné oslavy jsou podle Friesena rituály, které souvisí s kulturou, ve které daná rodina žije. Jde o příležitosti, jako jsou svatby, pohřby, křest nebo Bar micva, dále náboženské svátky jako jsou Vánoce nebo Velikonoce a světské svátky jako Nový rok, Den díkůvzdání apod. Vzhledem ke kulturní podmíněnosti těchto rituálů může v kulturně, etnicky nebo nábožensky smíšených manželstvích docházet ke konfliktům.

Dalším typem rodinných rituálů jsou rodinné tradice. Tento typ rituálů zahrnuje činnosti, které jsou méně kulturně specifické a více individuální v každé rodině. Nemusí být nutně slaveny každoročně, ale vyskytují se v rodině pravidelně. Bývají také méně organizované než rodinné oslavy. Jde například o trávení letních dovolených, návštěvy širší rodiny, slavení rodinných výročí nebo o narozeninové zvyky. Na rozdíl od rodinných oslav, rodinné tradice a způsob jejich provádění jsou více závislé na rodině. Prvek volby dovoluje rodině vyjádření víry v tuto událost a její hodnotu pro rodinu.

Rituály rodinné rutiny jsou nejčastěji nejméně vědomě plánované. Jsou v rodině nejnenápadnější a také nejméně úmyslné. Zahrnují rituály týkající se jídla, spánku, volného času, disciplínu dětí, každodenní pozdravy apod. Tyto rituály organizují každodenní život rodiny a definují rodinné role a povinnosti. Členové rodiny je často ani nevidí jako rituály. Rodinná rutina také poskytuje rodičům příležitost k vyjádření sdílených hodnot a jejich přenos na děti.

1.4.1 Význam rodinných rituálů pro děti

Pro děti, které jsou ve své podstatě bezbranné, jsou velmi důležité pocity bezpečí a jistoty. Rituály, ať už každodenní nebo opakující se v průběhu roku, svou strukturovaností, opakovaností a očekávatelností dětem tyto pocity přinášejí.

Už velmi malé děti ve věku kolem tří až pěti let vyžadují plnění určitých rituálů. Například při společném stolování chtějí sedět na určitém místě, používat určité

oblíbené nádobí, vyžadují přání dobré chuti apod. V tomto věku si dítě formuje svá očekávání do budoucna a potřebuje určitou rodinnou stabilitu, někdy až rigiditu pro to, aby samo mohlo experimentovat. Tato potřeba rituálů se opakuje znovu v období dospívání, kdy se dospívající od vlastní rodiny odpoutávají, ale přesto ji potřebují jako pevný systém, ke kterému se mohou vztahovat. Oni sami často rodinné rituály a tradice zesměšňují, ale velmi nelibě nesou, pokud je začnou zanedbávat i rodiče a rituály se tím ztratí. (Šulová, 2005).

Rituály si vytváří každá rodina vlastní a projevuje se tak jako mikrokultura, a to i když tyto rituály zapadají do rituálů celku. Rituály mají významnou hodnotu pro vytváření skupinové identity a posilují i význam a možnost formování identity individuální. Rituály také slouží k projasňování vzájemných vztahů a k utvrzování vlastní situace a vlastní role v celku. (Šulová, 2005).

Je třeba, aby množství rituálů v rodině bylo přiměřené. Rodiny s vysokou ritualizací bývají příliš zaměřeny na minulost (Šulová, 2005) a vysoká „přestrukturovanost“ rodinného života může vést k hektičnosti, nechává jen málo prostoru ke kreativě nezbytné pro život a přehnaná ritualizace může být i na úkor osobních vztahů v rodině. (Kaufmannová-Huberová, 1998). Na druhé straně „*rodiny bez rituálů vykazují chaotičnost a vykořeněnost*“. (Šulová, 2005). V některých případech děti dokonce ani neumí vyjmenovat dny v týdnu a orientují se třeba podle televizního programu - dny si dělí například podle toho, kdy dávají jaký seriál. Tyto děti si tak ve svém životě vytvoří alespoň jeden denní pevný bod. (Kaufmannová-Huberová, 1998). V rodinách, ve kterých jsou rituály zanedbávané, potlačené nebo zapomenuté, může také v průběhu času slábnout životně důležité vědomí rodinné identity. (Sobotková, 2001).

Friesen (1990) dokonce nabízí dělení rodin se vztahovými problémy podle typu ritualizace:

Prvním typem jsou málo ritualizované rodiny. Tyto rodiny vůbec neslaví, ani neoznačují přechody, a proto nezažívají rodinné společenství, které oslavy provází. Jejich rodinný život se často jeví jako prázdný a rezervovaný.

Dalším typem jsou přísně ritualizované rodiny. Tyto rodiny provádějí rituály ve velmi přísném duchu a nepřizpůsobují je vývojovým potřebám rodiny. Takovéto rodiny bývají velmi organizované, mnoho věcí dělají společně, věci dělají přesně v určenou dobu, navštěvují stejné lidi, chodí na stejná místa apod. Rodinné normy bývají neobvykle jasné a neexistuje nějaký prostor pro výběr.

Třetím typem jsou nesouměrně ritualizované rodiny. V takovýchto rodinách je jedna specifická náboženská nebo etnická tradice zdůrazněná na úkor dalších aspektů rodiny. Nesouměrná ritualizace se objevuje především ve smíšených manželstvích, kde manželé pochází každý z jiné náboženské nebo etnické skupiny a jeden z manželů si například nepřeje slavit rituály a tradice druhého.

Posledním typem ritualizace jsou prázdné rituály. Rituály se stanou prázdnými, když je lidé slaví jen z pocitu povinnosti a neobjevuje se tam pocit ocenění daného rituálu. To se stává tehdy, když rituály ztratí svůj význam, když se stanou pro rodinu břemenem a vytváří stres. Stává se to i v případech, kdy se na tyto rituály připravuje pouze jeden člen rodiny a ostatní se aktivně neúčastní.

Velký význam pro partnerské a rodinné soužití má i schopnost rodiny měnit systém, mocenskou strukturu a pravidla vzájemných vztahů. Rodinný terapeut Jan Špitz tvrdí, že jednou z charakteristik zdravé funkční rodiny je právě schopnost měnit rodinné tradice a rituály. Pro stabilní rodinné soužití je tedy důležité nejen rituály přejímat a dodržovat, ale také je bez zbytečných výčitek a obtíží umět modifikovat, měnit nebo je úplně opustit. Zdravá rodina neteskní, že děti už vyrostly, ale umí nacházet jiné nové formy trávení společného času se svými dospívajícími nebo dospělými dětmi. (Šulová, 2005).

Dříve rituály řídily celý lidský život. (Kaufmannová-Huberová, 1998). V současnosti jejich význam, vzhledem k současnému životnímu tempu, vyznávaným hodnotám a dalším společenským jevům, často ustupuje do pozadí, ale přesto mají v životě jednotlivce i společnosti významné a trvalé místo. (Šulová, 2005).

2. Rodina a rozvod

2.1 Rodina

Definice rodiny není úplně jednotná a záleží na osobě, která tuto definici předkládá. Jinak bude rodinu definovat právník, jinak sociolog, demograf nebo psycholog. (Matějček, 1992).

Malá československá encyklopedie uvádí, že rodina je: „*Malá společenská skupina založená na manželství nebo pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ (Malá československá encyklopedie, 1987). Podobnou definici nabízí i psychologický slovník, podle kterého je rodina: „*Společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ (Hartl, Hartlová, 2000).

Zdeněk Matějček (1992) nabízí několik charakteristik rodiny a rodinné výchovy. Podle něj je důležitým pohledem na rodinu to, co dělá rodinu rodinou z hlediska dítěte. Pro dítě jsou podle Matějčka vnější znaky rodiny (jestli jde o biologické rodiče, úplnou rodinu apod.) málo důležité, důležitější je pro něj to, aby rodina plnila určité důležité funkce vyjádřené následujícími charakteristikami:

První charakteristikou rodinného soužití je, že by v ní mělo docházet k vzájemnému uspokojování duševních potřeb dětí a jejich vychovatelů. Mělo by tedy docházet k tomu, že jsou uspokojovány nejen potřeby dětí, ale i jejich rodičů, kterým dítě dává například vědomí vlastní společenské hodnoty a užitečnosti.

Další charakteristikou je trvalost a hloubka citových vztahů. Mezi rodičem a dítětem se vytváří trvalé a hluboké citové vztahy, kterými se uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty a to jak u dětí, které lásku přijímají, tak i u rodičů, protože děti lásku i vracejí. Rodiče si tento hluboký citový vztah touží udržet, přestože děti jednou z původní rodiny odejdou. V normálně fungující rodině však tato citová angažovanost nepomíjí, ale přetváří se.

Třetí charakteristikou rodiny je společná budoucnost. Tato charakteristika umožňuje rodičům prostřednictvím jejich dítěte naplnit potřebu otevřené budoucnosti. Toto otevření budoucnosti a překonání vlastního životního času v dítěti má dva předpoklady - je nutné, aby rodič měl možnost budoucnost dítěte předvídat, plánovat, formovat a být na ni zaměřen a je nutné i to, aby rodič sám svou budoucnost předvídal, plánoval a formoval s ohledem na dítě. Rodič neodděluje svůj osobní čas od času dítěte.

Další charakteristikou je to, že členové rodiny sdílí společný prostor, čas a prožitky. Velký význam mají společné rozhovory u rodinného stolu, společné plánování, předávání modelů společenských vztahů, postojů a hodnot apod.

Pro rodinu je také typický „interakční“ model výchovy, který předpokládá, že v rodině nejde o jednostranné záměrné působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného, tedy dospělého na dítě, ale jde o vzájemné působení jednoho na druhého.

Poslední charakteristikou rodiny je soužití a sdílení, které je v rodině povýšeno nad výchovu spočívající v odměnách a trestech. V rodinném soužití není možná neutralita a odstup, protože rovina angažovanosti a osobního vztahu převyšuje vše ostatní. V rodině se dávají odměny bez zásluhy a odpouští se bez odčinění. Lidé, kteří spolu žijí, mají tendenci dělat radost jeden druhému a projevovat svůj kladný citový vztah. Prožitek z radostného uspokojení má ten kdo dává i ten, kdo přijímá. Rodiny, kde sdílení a soužití chybí a kde je výchova založena pouze na odměně a trestu, přestávají být z hlediska dítěte rodinami a blíží se výchovnému ústavu.

Zajímavý pohled na rodinu nabízí Virginia Satirová (2006), podle které je rodina mikrokosmem světa. Podle ní k pochopení světa stačí zkoumat rodinu.

Satirová dělí rodiny na zdravé a narušené. Ve zdravé rodině si její členové projevují svou lásku, intelekt a úctu k životu, jsou přítomné srdce, duše i rozum. Členové rodiny si sebe navzájem váží, projevují si úctu a otevřeně dávají najevo své city, bolesti i nesouhlas. Vzájemné vztahy v rodině jsou prostoupeny harmonií. Chování rodičů v takových rodinách je v souladu s tím, co říkají, na rozdíl od problémových rodičů, kteří nabádají své děti, aby si navzájem neubližovaly, ale

uhodí je, kdykoliv se jim něco nelíbí. Takoví rodiče se považují spíše za povzbudivé vedoucí než za autoritativní šéfy a umí před dětmi připustit své chyby.

Oproti tomu narušené rodiny spolu často drží pohromadě jen z povinnosti a jejich členové se snaží jeden druhého pouze tolerovat. Je zde málo projevů přátelství, málo vzájemné radosti, důvěry a lásky. Příslušníky problémových rodin může často velmi překvapit, že by se spolu mohli cítit dobře. V těchto rodinách se často objevuje beznaděj, bezmocnost a opuštěnost. Satirová přesto tvrdí, že: „...*každá narušená rodina se může stát zdravou.*“ (Satirová, 2006, str. 27)

Rodinný život má podle Satirové čtyři důležité aspekty, které je v problematických rodinách třeba změnit. Prvním faktorem je sebehodnocení, což jsou pocity a názory, které má člověk o sobě. Dalším faktorem je komunikace, tedy způsoby, které lidi používají pro vzájemné dorozumění. Třetí faktor Satirová nazývá rodinný systém. Jde o pravidla, kterými se lidé ve svém cítění a konání řídí. Posledním aspektem rodinného života je společenská vazba. To je způsob, jak se lidé chovají k ostatním lidem a institucím mimo rodinu.

V narušených rodinách se často objevuje nízké sebehodnocení, nepřímá, nejasná a ne zcela upřímná komunikace, přísná, nelidská nediskutovatelná a jednou provždy daná pravidla a bojácná, ponížená a obviňující vazba rodiny na společnost.

Oproti tomu v relativně zdravých rodinách můžeme vidět vysoké sebehodnocení, přímou, jasnou, specifickou a upřímnou komunikaci, pružná, humánní, přiměřená a změnitelná pravidla a otevřenou a důvěřivou vazbu na společnost s možností volby.

Existují i další dělení a typologie rodin. David Kantor a William Lehr (Kantor a Lehr in Sobotková, 2001) rozlišují tři typy rodin:

Prvním typem je uzavřený rodinný systém, který je typický svými pevnými strukturami, jako je rigidní prostor, pravidelný čas a stálá energie. Tyto pevné struktury jsou vztažnými body pro řád a změnu.

Druhý typ rodin je otevřený rodinný systém. V tomto typu rodin vyplývá řád a změna z interakce relativně pevných, ale vyvíjejících se rodinných struktur jako je pohyblivý prostor, proměnlivý čas a pružná energie.

Posledním typem je náhodný (nepravidelný) rodinný systém, kde jsou všechny struktury nestabilní - je zde rozptýlený prostor, nepravidelný čas a fluktuující energie.

2.1.1 Systémové pojetí rodiny

V systémovém myšlení chápeme skutečnost jako prostupující se hierarchii různých systémů. To v aplikaci na rodinu znamená, že rodina je složena z několika členů, z nichž každý má svůj vlastní, oprávněný a legitimní pohled na rodinu a svou vlastní percepci rodiny. Ani jeden člen rodiny ani nikdo jiný nemá „správný“ pohled na rodinu. Rodina a rodinný systém tak není nic víc než pohled na rodinu, který vyrostl ze sociální interakce členů rodiny a byl jimi akceptován. (Sobotková, 2001).

Zdeněk Matějček (1992) mluví o principech koncepce systému „rodina“. Tvrdí, že prvky tohoto systému nejsou jednotliví lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích - jde o vztahové síť. Matějček také tvrdí, že systém je víc než jen součet jeho prvků. Rodinu nemůžeme poznat jen na základě znalosti jednotlivců, protože chování každého ovlivňuje všechny ostatní. S tím souhlasí i Sobotková: *„Systém nepoznáme jeho rozložením na jednotlivé části, protože obsahuje něco navíc, něco unikátního, co je produktem vnitřní strukturální a funkční integrace jeho částí do jednotlivého celku.“* (Sobotková, 2001, str. 23).

David Kantor a William Lehr (Kantor a Lehr in Sobotková, 2001) předkládají charakteristiky rodinných systémů, které shrnuli do čtyř tezí:

Rodinné systémy jsou organizačně složité - rodiny vytvářejí spleť vzájemně propojených vztahů. Složky rodinného systému nejsou fixní, ale ani chaotické a vztahy mezi nimi jsou cirkulární (vzájemně, recipročně se ovlivňující). To umožňuje přistupovat k rodině z různých hledisek.

Rodinné systémy jsou otevřené - otevřenost podmiňuje životaschopnost systémů, schopnost reprodukce či kontinuity a schopnost změny.

Rodinné systémy jsou adaptabilní - vyvíjejí se a mění na základě citlivých reakcí na podněty vnějšího či vnitřního původu. Nejde ale o mechanické reagování, ale o složité mechanismy zpětného vlivu.

Rodinné systémy jsou systémy průběžné informační výměny - informační výměna je základním principem složitějších systémů na rozdíl od mechanických systémů, jejichž základním principem je tok energie.

Každý rodinný systém se skládá z několika subsystémů. Ty jsou v rodině tvořeny nejčastěji generační příslušností, postavením v mocenské hierarchii, pohlavím a někdy také specifickými povahovými charakteristikami nebo specifickými zátěžemi, které jednotliví členové do rodiny vnášejí. (Matějček, 1992).

Sobotková (2001) mezi nejdůležitější rodinné subsystémy řadí manželský (partnerský) subsystém, subsystém rodič-dítě a sourozenecký subsystém. Manželský subsystém je základní a hraje ústřední roli ve všech vývojových fázích životního cyklu rodiny. Můžeme říct, že celkový úspěch jakékoliv rodiny závisí do značné míry na schopnosti manželů vypracovat si dobře fungující vztah.

Subsystémy se vzájemně ovlivňují a zvláště důležitý je poznatek, že porucha v jednom prvku, v jedné části nebo v jednom subsystému se nutně projeví ve funkci celku. (Matějček, 1992).

Je třeba si také uvědomit, že se rodina jako systém nepohybuje v izolaci od okolního světa. Tím se zabýval americký psycholog Urie Bronfenbrenner (1979), který se věnoval vzájemnému působení a vztahům mezi různými prostředími, působícími při vývoji člověka. Bronfenbrenner rozlišuje několik prostředí podle míry, do jaké je jedinec jejich součástí:

Mikrosystém zahrnuje vzorce aktivit, rolí a interpersonálních vztahů v primární skupině, které probíhají osobně, tváří v tvář. Mikrosystémem tak může být rodina, školní třída apod.

Mezosystém zahrnuje vzájemné vztahy mezi dvěma nebo více prostředími, kterých se vyvíjející se jedinec aktivně účastní. Může jít např. o vztahy mezi rodinou a školou u dítěte nebo mezi rodinou, prací a sociálním životem u dospělého.

Exosystém zahrnuje prostředí, kterých jedinec není přímo aktivní součástí, ale přesto v nich může docházet ke vzájemnému ovlivňování. Rodič může například z práce přijít domů podrážděný, což ovlivňuje atmosféru v rodině.

Makrosystém zahrnuje všechna předchozí prostředí a zahrnuje kulturu i různé subkultury a ideologie. Patří sem tedy náboženské prostředí, politická i ekonomická situace společnosti apod.

Tuto terminologii a rozdělení prostředí používá i Matějček (1992), který ji aplikuje přímo na rodinu a rodinný systém. Mikrosystém je systém rodiny, která je zapojená do širšího společenského systému, kterým je mezosystém. Ten zahrnuje příbuzenstvo, sousedy, přátele a všechny ostatní, kteří rodinu obklopují a jsou s ní ve styku. Rodina je zapojena i do dalšího, širšího systému sociálních vztahů, který ji obklopuje zvnějšku - exosystému. Ten představují instituce jako škola, zaměstnavatel apod. Všechny tyto systémy jsou obklopeny makrosystémem, což je ještě širší okruh společenských institucí, které jsou zcela neosobní a mají celospolečenský dosah. Součástí tohoto systému jsou společenské normy a postoje jako jsou normy krásy, tělesné a duševní zdatnosti, obecně uznávané hodnoty, zákony a předpisy, tradice, zvyky, výchovné praktiky, předsudky, pověry a společenské mýty apod.

V systémovém přístupu se skrývá i určité nebezpečí jeho jednostranné aplikace. Tím může docházet k přehlížení bohatosti a významu informací o jednotlivých členech rodiny jako je jejich osobní očekávání, přání, motivace nebo obavy. Ideální by tak bylo soustředit se na rodinnou interakci, vidět rodinu jako systém, ale zároveň neztrácet ze zřetele unikátnost jednotlivých členů rodiny. (Sobotková, 2001).

2.2 Rozvod

Rozvod je nejčastěji chápán jako formální zrušení manželství za života manželů rozhodnutím soudu. (Hartl, Hartlová, 2000).

Český statistický úřad uvádí, že v roce 2011 bylo v České republice rozvedeno více než dvacet osm tisíc manželství. Padesát šest procent z těchto manželství bylo s nezletilými dětmi. Můžeme tedy konstatovat, že rozvod rodičů ovlivňuje poměrně velký počet nezletilých dětí.

2.2.1 Etapy rozvodového procesu

Rozpad manželství není krátkodobým procesem. Plaňava (2000) uvádí, že od manželské krize po ukončení celého rozvodového procesu uplyne dlouhá doba, kterou je možné členit do několika etap. Plaňava spojuje individuálně psychologické přístupy, které zdůrazňují vnitřní prožitky a postoje a systémový přístup, který zdůrazňuje zahrnutost jedince do celorodinné situace a rozděluje průběh předrozvodového, rozvodového a porozvodového dění do čtyř etap. Tyto etapy se vzájemně prolínají, mohou být reverzibilní a stává se i to, že každý z partnerů je ve stejné době v jiné etapě.

První etapou tohoto procesu je protrahovaná manželská krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem. Tato fáze je spíše jakousi „předehrou“ rozvodových procesů, po které může, ale nemusí následovat rozhodnutí k rozvodu. Pro tuto etapu je typické především rozšiřování manželské dysfunkce z jedné oblasti soužití do dalších. Objevuje se pokles až absence spolupráce, pokles až absence intimity, stereotypy destruktivních manželských hádek nebo naopak nepřátelského mlčení, je sabotována manželská solidarita a především narůstá rozvodový potenciál. Už v této etapě se může objevit i přímé nebo nepřímé manipulování dětmi.

Druhou etapu Plaňava nazývá rozvodové rozhodování a rozhodnutí. V této fázi jednoznačně převažuje negativní kognitivně-emoční bilancování manželství. Manželé mohou minulost reflektovat různě, ale shodují se v tom, že aktuální soužití prožívají a reflektují jako neúnosné a strastiplné. Proto oba usilují o změnu, která ale pro každého z nich může vypadat jinak. Časté je asymetrické rozvodové rozhodování, kdy se jeden z manželů kloní k rozvodu, kdežto druhý ho odmítá. V této etapě může být do procesu rozhodování zahrnuto i okolí a objevuje se i přímé manipulování s dětmi, kdy se je rodiče snaží získat na svou stranu či se před nimi obhájit.

Třetí etapa je rozvodové jednání. Tato fáze zahrnuje zveřejnění rozhodnutí k rozvodu okolí, navázání kontaktu s advokátem a konečné rozhodnutí, tedy podání návrhu na rozvod k soudu. Ačkoliv dopad na děti mohou a mívají i předchozí fáze, v této fázi se tlak na děti zvyšuje - objevuje se jak přímé manévrování s dětmi se záměrem získat je na stranu jednoho z rodičů a tím i někdy toho druhého trestat či

dokonce vydírat, tak přehlížení dětí a nezáměr o ně a jejich prožitky. Rozvádějící se rodiče jsou někdy natolik zahlceni sami sebou, že nemají čas, energii a někdy ani zájem zabývat se dětmi. Někdy se objevují i tendence navazování téměř symbiotických vztahů s dítětem, kdy v něm opuštěný rodič hledá nejen spojení, ale i důvěrníka.

Čtvrtou etapou tohoto procesu je dokončení manželské separace a utváření porozvodového životního stylu. Ani tato etapa není nijak striktně oddělena od předchozí a může mít různé podoby.

Z hlediska vlivu těchto rozvodových fází na děti Plaňava zmiňuje v prvních dvou fázích především manévrování rodičů s dětmi a snahu získat je na svou stranu.

Já jsem toho názoru, že všechny čtyři fáze mají na děti vliv i pokud se toto manipulování ze strany rodičů v rodině neodehrává. V návaznosti na téma této práce a souvislost rozvodu rodičů s rodinnými rituály si myslím, že ke změnám v těchto rituálech a tím i k ovlivnění života dítěte dochází už v prvních dvou rozvodových fázích, kdy rodina sice ještě žije společně, ale změny ve vztazích mezi rodiči se mohou projevit například tím, že spolu nechtějí trávit tolik času společně a tím může docházet k mizení některých společných rodinných rituálů. To většinou vyvrcholí ve třetí a čtvrté fázi, kdy se rodina většinou rozdělí a její členové už spolu nesdílejí společnou domácnost, a proto některé rituály vymizí zcela, jiné se pozmění a i ty, které zůstanou v relativně nezměněné podobě, jsou ovlivněny tím, že už se jich neúčastní všichni členové původní rodiny.

2.2.2 Vliv rozvodu na děti

Rozvod nemá samozřejmě vliv jen na rozvádějící se manžele, ale i na jejich blízké okolí a především na jejich děti. O dopadu rozvodu na děti koluje řada názorů - od bagatelizování, kdy lidé (většinou rodiče, kteří se tak utěšují) tvrdí, že rozvod na děti v podstatě vliv nemá, že nijak nestrádají, po značné dramatinizování problematiky, kdy se tvrdí, že rozvod je neodčinitelnou tragédií, která děti navždy poznamená. Problematika však není tak černobílá, jak ukazují mnohé studie a výzkumy, které jsou spojeny se jmény jako je Z. Dytrich, Z. Matějček, I. Možný, V. Trnka, J. Tutterová a dalšími. (Plaňava, 1994).

Plaňava (2000) popisuje současný přístup ke vztahům *rozvod rodičů - děti* tak, že rozpad manželství je pro děti zátěžovou a frustrující situací, která ohrožuje jejich pocit bezpečí a jistoty. Důsledky této náročné situace a relativně dlouhodobého procesu mohou být pro děti jak reversibilní, tak ireversibilní, což záleží na průběhu, délce trvání rozvodových procesů a zejména na chování a jednání rodičů. Dle tohoto přístupu tak již dnes neplatí názor, že rozvod rodičů má pro dítě vždy fatální následky, ale jeho důsledky záleží i na dalších faktorech - především na chování rodičů. S tím souhlasí i Teyber (2007), podle kterého je třeba také rozlišovat prvotní krátkodobou reakci dítěte na rozpad manželství rodičů a dlouhodobou adaptaci dítěte.

Teyber tvrdí, že počátek rozpadu manželství vyvede z rovnováhy téměř všechny děti. Děti obvykle nerozumí tomu, co se děje a vnímají odchod rodiče velmi tíživě - třebaže se doma mohlo odehrávat velké množství hádek, děti si rozvod většinou nepřejí. V prvním roce po rozvodu bývají děti často vzteklé, podrážděné, objevují se u nich různé obavy až deprese. Podle Plaňavy (1994) se také často u dětí v průběhu nebo po rozvodu objevuje pocit viny za rozvod rodičů. Některé děti se velmi intenzivně ve svých fantaziích zabývají vlastním podílem na tom, že se rodiče nemají rádi a rozcházejí se. Teyber (2007) tvrdí, že většina dětí do deseti až dvanácti let věku se domnívá, že za rozvod rodičů nesou odpovědnost. Je to proto, že děti jsou v tomto věku sebestředné a mají sklon si myslet, že svět se „točí“ jen kolem nich. Děti se také na rodiče někdy zlobí a přejí si, aby umřeli, odešli nebo aby je nahradili jiní, zidealizovaní rodiče. Tyto pocity si poté děti mohou chybně vyložit jako důvod rozchodu rodičů, protože když se rodiče rozvedou, tak se plní přání dítěte, aby máma nebo táta odešli.

Dlouhodobá adaptace se velmi liší v závislosti na chování rodičů a jejich reakcích na chování dítěte. Nejdůležitějšími faktory, které ovlivňují dlouhodobou adaptaci, je především množství konfliktů mezi rodiči probíhajících za přítomnosti dítěte a kvalita rodičovství a výchovné kompetence. Teyber (2007) tvrdí, že dítěti nezpůsobuje problémy samotný rozvod, ale především tyto dva faktory.

Nejdůležitějšími determinantami budoucích problémů u dětí jsou intenzita a přetrvávání nepřátelství mezi rodiči, neschopnost udržet kázeň, ztráta kontaktu

s rodičem po rozvodu, pocit dítěte, že se musí postavit na stranu jednoho z rodičů a postavení dítěte do role dospělého a očekávání, že bude naplňovat citové potřeby rodičů.

Emery (1999) uvádí čtyři fakty důsledků rozvodu pro děti. Prvním faktem je, že rozvod způsobuje dětem hodně stresu - od ztráty jednoho rodiče po ekonomické strádání. Druhým, že rozvod zvyšuje riziko psychických potíží u dětí (často až dvojnásobně). Třetí fakt tvrdí, že navzdory zvýšenému riziku psychických potíží většina dětí z rozvedených rodin funguje stejně jako děti z nerozvedených rodin, protože jsou pružné ve zvládnání vícenásobných stresů způsobených rozvodem. A čtvrtým faktem je, že pružnost není nezranitelnost. Přestože většina dětí z rozvedených rodin v životě funguje, tak mají řadu bolestných pocitů, nešťastných vzpomínek a pokračujících úzkostí.

Podle Eduarda Bakaláře (2006) je udržení rodinné konstelace nezbytné pro zdravý vývoj dětí i v rozvedených manželstvích, protože každé dítě vstupuje do života branami rodiny, která stojí na dvou pilířích - matce a otci. Tam, kde jeden z nich chybí, se klenba bortí a životní start je u těchto dětí ohrožen či alespoň velmi ztížen.

Z výše uvedeného můžeme usoudit, že rozvod rodičů, jako výrazný zásah do života, vždy nějaký dopad na život dětí má. Tento dopad však může i nemusí mít vážné důsledky pro budoucí život těchto dětí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Metodologie

3.1 Určení výzkumného tématu a výzkumných otázek

Původním tématem této práce byl vliv rozvodu rodičů na život mladých dospělých. Chtěla jsem se zaměřit na oblasti života, které se následkem rozvodu změnily. Protože ale téma bylo příliš široké, rozhodla jsem se zaměřit na život rodiny prostřednictvím rodinných rituálů a jejich změn. Rituály odrážejí nejen míru koheze rodiny, ale i obsah vzájemných komunikací a vztahů a jsou vhodné k použití jako poměrně dobře zachytitelné a popsitelné události života rodiny.

Ve své práci jsem se tedy zaměřila na otázky související s rodinnými rituály a rozvodem. Tyto otázky by se daly rozřadit do tří dílčích oblastí:

První oblast se zaměřuje na podobu rodinných rituálů ve sledovaných rodinách - jak rodinné rituály vypadaly před rozvodem, jestli a jak se měnily v době rozpadu manželství rodičů (toto období není v této práci nijak striktně vymezené, jde o subjektivní vnímání určité „krize“ mezi rodiči, která posléze vyústila v rozvod, samotnými respondenty) a jaký vliv na ně měl samotný rozchod a rozvod rodičů. V rámci této oblasti jsem si položila následující otázky:

- Jaké rodinné rituály (každodenní i rituály průběhu roku) se objevovaly v rodinách před rozvodem?
- Projevila se doba, kdy se mezi rodiči začalo schylovat k rozvodu, nějak na rodinných rituálech?
- Došlo po rozvodu k nějakým změnám v podobách rodinných rituálů?

Další oblast se věnuje vztahu respondentů k rodinným rituálům a jeho případným změnám v závislosti na rozvodu rodičů. V rámci této oblasti jsem si chtěla ověřit svou domněnku, že rozvod, jako výrazný zásah do dosavadního života dítěte, proměnil jak každodenní rodinné rituály, tak i důležité tradice a rituály průběhu roku. Tyto rituály, které byly původně pro děti jakousi jistotou, že „vše je

tak, jak má být“, jsou poté připomínkou změny v rodině, jsou jakousi „jistotou, která se rozpadla“, a proto se může změnit vztah k nim.

Oblast se zaměřuje i na současný vztah jak k rituálům obecně, tak i k rodinným rituálům. V rámci této druhé oblasti jsem si položila tyto otázky:

- Jaký vztah měli k jednotlivým rodinným rituálům (každodenním i rituálům průběhu roku) v dětství před rozvodem?
- Jestli a jak se jejich vztah k rodinným rituálům v průběhu a po rozvodu rodičů nějak změnil?
- Jaký mají respondenti v současné době vztah k rituálům a tradicím ve společnosti obecně?

Poslední dílčí oblastí, na kterou jsem se zaměřila, je vztah respondentů ke svatbě a potažmo manželství. Tento tematický okruh jsem zařadila, protože svatba je jedním z nejdůležitějších přechodových rituálů, který člověka uvádí do manželství, ve kterém rodiče respondentů selhali. V rámci této oblasti jsem si položila tyto otázky:

- Jaký mají respondenti vztah k svatbě? Co si o ní myslí?
- Chtějí se ve svém životě vdát/oženit?
- Co si myslí o manželství?

3.2 Metoda získávání dat

Pro tuto práci jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Při přípravě rozhovoru jsem si vytvořila návrh struktury rozhovoru, který obsahoval všechny tematické kategorie, kterých jsem se chtěla při rozhovoru dotknout. Při vedení rozhovoru jsem otázky kladla chronologicky, nikoliv podle jednotlivých dílčích oblastí nebo typů rituálů, a to kvůli lepší přehlednosti při vzpomínání pro respondenty. Tematické okruhy byly:

- **Jak vypadala situace v rodině v dětství?**
 - Tento tematický okruh zahrnoval otázky týkající se období před rozvodem. Otázky se týkaly každodenních rituálů v rodině, rituálů průběhu roku a vztahu respondentů k těmto rituálům.
- **Jak vypadaly rituály v průběhu a po rozvodu?**
 - Tematický okruh zahrnující otázky týkající se období krize mezi rodiči a období po rozvodu. Otázky se opět týkaly každodenních rituálů v rodině, rituálů průběhu roku a možných změn ve vztahu respondentů k těmto rituálům.
- **Jaký je pohled na rituály v současnosti?**
 - Okruh zabývající se současným vztahem respondentů k rodinným rituálům. Tento okruh zahrnuje i podobu aktuálně dodržovaných rituálů průběhu roku.
- **Vztah k tradicím a rituálům ve společnosti obecně.**
 - Tematický okruh zabývající se současným vztahem respondentů k tradicím a rituálům ve společnosti obecně.
- **Vztah k svatbě.**
 - Okruh, který se zabývá názory respondentů na rituál svatby obecně, jejich vztahem k svatbě, otázkou jestli by se někdy chtěli vdát/oženit a jak je to pro ně důležité.
- **Vztah k manželství.**
 - Tematický okruh zabývající se názory respondentů na manželství.

Rozhovory probíhaly u všech respondentů podobným způsobem. Jednotlivé rozhovory trvaly od třiceti do devadesáti minut. Před každým rozhovorem jsem respondentům stručně vysvětlila, čeho se daný rozhovor bude týkat a stručně jsem jim vysvětlila, co jsou rodinné rituály. Při rozhovoru pro mě bylo důležité to, na co si respondenti sami vzpomněli, nechtěla jsem jim svými možnými sugestivními otázkami něco podsouvat a tak je ovlivňovat. Pokud jsem to považovala za nutné, protože respondenti například nechápali, na co se jich ptám, nebo si nemohli na nic vzpomenout, tak jsem jim dávala spíše příklady některého typu rituálů.

Po jednotlivých rozhovorech následoval jejich autentický přepis (včetně nespisovných výrazů a hovorové řeči) a samotná analýza.

3.3 Popis výzkumného vzorku

Hlavním kritériem při výběru výzkumného vzorku bylo, aby respondenti pocházeli z rozvedených rodin a aby rozvod jejich rodičů proběhl mezi osmým až patnáctým rokem jejich života. Toto časové období jsem zvolila proto, že pro cíl tohoto výzkumu bylo důležité, aby si respondenti pamatovali podobu rodinného života před rozvodem, během rozvodu i po rozvodu a zároveň, aby v době rozvodu byli ještě nezletilými dětmi, které žijí společně s rodiči. Dalším důležitým kritériem pro výběr bylo, aby v současné době respondentům bylo mezi dvaceti až třiceti lety a aby ještě neměli založenou vlastní rodinu. Toto kritérium jsem zvolila z důvodu zaměření práce na vliv rozvodu rodičů na život mladých dospělých a z důvodu homogenity vzorku.

Snažila jsem se o vyrovnanost vzorku z hlediska pohlaví, ale vzhledem ke specifickým požadavkům na osoby respondentů bylo jejich získávání poměrně obtížné. Proto výzkumný vzorek nakonec tvoří čtyři ženy a dva muži. Všem bylo v době rozvodu mezi osmi až čtrnácti lety a všem je v současné době mezi dvaadvaceti až šestadvaceti lety. Všichni mají minimálně středoškolské vzdělání a pět z nich vysokou školu aktuálně studuje nebo už absolvovalo. Jednotliví respondenti se mezi sebou neznají.

4. Analýza rozhovorů

V této kapitole jsem se zaměřila na analýzu sebraných rozhovorů. Nejprve jsem analyzovala každý rozhovor, a tedy každou rodinu zvlášť, a poté jsem se pokusila jednotlivé rodiny a jejich rituály porovnat.

Již při přípravě rozhovorů jsem se soustředila na několik témat, která jsem posléze rozřadila do tematických okruhů, pomocí kterých jsem všechny rozhovory analyzovala. Tyto tematické okruhy jsou:

Každodenní rituály

Do této kategorie patří všechny rituály všedního dne, které se v dané rodině vyskytly a o kterých mi respondenti řekli. Kategorie zahrnuje analýzu konkrétních rituálů a jejich proměn v průběhu a po rozvodu.

Rituály průběhu roku

Analýza této kategorie se zaměřuje na rituály průběhu roku, tedy na konkrétní formy oslav Vánoc, narozenin a případně dalších událostí, které se v rodinách pravidelně v průběhu roku objevovaly. I zde jsem se zaměřila na formu konkrétních rituálů a na jejich změny v průběhu a po rozvodu.

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Tato kategorie zahrnuje vztah jednotlivých respondentů k nejrůznějším tradicím a rituálům, které se ve společnosti objevují.

Vztah k rituálům v rodině

Tento tematický okruh se zaměřuje na vztah respondentů ke každodenním rodinným rituálům a k rituálům průběhu roku. Zaměřuje se především na možnou změnu tohoto vztahu během a po rozvodu.

Svatba a manželství

Kategorie zahrnující vztah respondentů ke svatbě a manželství - názor na rituál svatby i na manželství obecně, i na to, jestli respondenti v budoucnu chtějí do manželství vstoupit.

V následujícím textu budou analýzy členěny následujícím způsobem - nejprve jsou každý respondent a jeho rodina představeni a potom následuje samotná analýza, která je členěna podle tematických okruhů specifikovaných výše. Každodenní rituály jsou členěny na dobu před rozvodem a v průběhu a po rozvodu. Rituály průběhu roku mají navíc ještě kategorii v současnosti. Rituály všech rodin a jejich změny v průběhu a po rozvodu jsou uvedeny v tabulkách rituálů (viz příloha).

4.1 Zdena

Zdeně je dvacet čtyři let a její rodiče se rozvedli v jejích osmi letech. Porozvodová situace její rodiny byla poněkud atypická, protože ještě dva až tři roky po rozvodu spolu rodiče s dcerou žili v jednom bytě. Rodiče spolu po rozvodu vycházeli velmi dobře, Zdena o nich řekla, že byli a jsou kamarádi. Zhruba tři roky po rozvodu se otec odstěhoval do vlastního bytu a po nějaké době si našel přítelkyni, se kterou je dodnes. I matka si po několika letech od rozvodu našla přítele, se kterým v současnosti bydlí a vychovává další dvě dcery, kterým je sedm a pět let.

Zdena v současné době bydlí se svým přítelem, ale o víkendech často jezdí za matkou a její novou rodinou a často se vídá i s otcem a jeho přítelkyní. Společně se někdy vídají i matka a její nová rodina s otcem a jeho přítelkyní, ale v současné době už to není tak časté, jako když byla Zdena mladší.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Každodenních rituálů z dětství si Zdena vybavila několik. Ve všední dny společně u stolu rodina večeřela. Zdena jmenovala spíše víkendové rituály, jako byl společný nedělní oběd a společně trávený čas. Víkendy rodina trávila spolu, ačkoliv se nejednalo o nějaké pravidelné stejné aktivity: „...jsme šli třeba ven, něco jsme podnikli třeba, šli jsme do kina, plavat...něco jsme spolu prostě dělali.“ Dále se objevily pravidelné týdenní aktivity. S mamkou chodily pravidelně na aerobic a s tatškou přes týden často hráli společenské hry. Společně rodina také koukala na televizi: „...jsme měli nějaký film, na kterej jsme vždycky všichni koukali, Život na

zámku běžel, tak na to jsme koukali vždycky spolu všichni.“ Po návodné otázce si Zdena vzpomněla i na každodenní pusu na dobrou noc.

Je tedy vidět, že ve všedním životě Zdeniny rodiny se určité rituály objevovaly. Pravidelnosti se objevují spíše v týdenním horizontu. Rodina trávila poměrně dost pravidelného času společně.

V průběhu a po rozvodu

To, že to začalo mezi Zdeninými rodiči „skřípat“ se z hlediska každodenních rituálů moc neprojevovalo: *„...to bylo stejný tohle. I to koukání na televizi, i ta pusa, to jsme dělali pořád stejně.*“ Jediný rozdíl, který Zdena jmenovala, byly společné večere, kdy většinou jeden z rodičů odešel.

Ani po rozvodu se v rodině z hlediska života rodiny a rodinných rituálů neobjevily žádné změny, protože ještě dva nebo tři roky po rozvodu bydleli všichni společně v jednom bytě jako předtím. Zdena dokonce uvádí, že po rozvodu byla situace lepší: *„Ono to bylo lepší i v tom, že my jsme vlastně dlouho bydleli pořád dohromady, takže to fungovalo jako ta rodina mnohem líp, protože jsme byli spolu, ale naši už se nehádali. Už prostě byli rozvedený, ale furt to fungovalo prostě stejně, tatka třeba uvařil pro všechny nebo mamka uklidila, vyprala prádlo a furt to fungovalo, jeli jsme společně někam i, a tak.*“

Změny nastaly až v okamžiku, kdy se otec odstěhoval: *„Pak už jsme takhle spolu tolik věcí nedělali, ale viděli jsme se stejně hodně často.*“

Lze tedy konstatovat, že v tomto případě neměl rozvod na každodenní rodinné rituály v podstatě žádný významný vliv, protože rodina žila stále společně a byla schopná normálně fungovat. Význam mělo až odstěhování otce a tedy jeho vyloučení z některých rituálů kvůli jeho nepřítomnosti.

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

Vánoce Zdena v dětství před rozvodem trávila většinou se svými rodiči ve třech, někdy i s babičkou a dědou z matčiny strany. Den byl rozdělen několika stálými rituály. Zdena se přes den dívala na pohádky, zatímco její máma připravovala jídlo

v kuchyni. Společně s tátou vždy zdobili stromeček. U štědrovečerní večeře dodržovali několik rituálů - nikdo nesměl v průběhu večeře odcházet od stolu, jedli při svíčkách, u večeře byly puštěné koledy a i jídlo bylo vždy stejné, s předkrmem a pohárem. Po večeři Zdena s maminkou uklízela nádobí, zatímco táta šel připravit pokoj pro Ježíška. Potom zazvonil zvonečkem a všichni se šli podívat na dárky. Je vidět, že Vánoční rituály měla rodina docela propracované, a to zejména v části štědrovečerní večeře.

Oproti Vánočním rituálům, rituály spojené s narozeninami v rodině Zdeny tak četné a propracované nebyly. Narozeniny se slavily buď v úzkém rodinném kruhu jen ve třech, nebo s babičkou a dědou. Zdena poznamenala, že se slavily tak „normálně“ a jediné rituály, které jmenovala, byly koupený dort a dárky.

Z dalších každoročně slavených rituálů Zdena jmenovala Velikonoce: „*Velikonoce jsme slavili u babičky na vesnici, protože na tom městě se to moc nedrží, že jo.*“ Většinu klasických Velikonočních zvyků nedodržovali, jen koledování: „*...jen jsem dostala na prdel, že jo. (smích). Pak jsem teda něco vykoledovala, když jsem byla dítě, že jo, pak už ne, když jsem chodila do školy, to už chodili za mnou. To už mě nebavilo. (smích)*“.

Rituálů objevujících se v průběhu roku se ve Zdenině rodině moc nevyskytovalo. S výjimkou Vánočních rituálů tyto každoroční rituály v rodině byly málo četné a nebyly ani moc propracované.

V průběhu a po rozvodu

Období, kdy se Zdenini rodiče začali více hádat, a začalo se schylovat k rozvodu, se na rituálech průběhu roku jako byly Vánoce a narozeniny nijak neprojevovalo: „*To bylo stejný pořád všechno. Všechno úplně stejně, tam nebyl žádný rozdíl.*“

Žádné změny nenastaly ani po rozvodu: „*To jsme trávili společně. I když pak už každej bydlel zvlášť, tak jsme buď trávili Vánoce u táty, jakoby rodina, nebo táta u nás. Ta večeře byla stejná jako předtím i dárky a všechny ty zvyky, tam rozdíl nebyl. To jsme nechali stejný, jako rodina.*“

V současnosti

V současné době Zdena Vánoce slaví s mámou, jejím přítelem a sestrami z matčina dalšího vztahu. S tátou se ale vždy během svátků také vídá. Rozdíl je jen v tom, že už Vánoce neslaví ve třech jako původní rodina, ale s novou rodinou. Ostatní zvyky zůstaly zachovány z původní rodiny: „...*tradice dodržujeme taky pořád stejný, jako když jsem byla malá, takže ty svíčky, nikdo nesmí vstávat od stolu a tak, to je taky stejný.*“ Stejná je i oslava narozenin: „*Narozeniny většinou doma s rodinou. Máme dort a dárky jako vždycky.*“

Ani na rituály průběhu roku v této rodině rozvod neměl vliv. Rodiče je trávili společně s dcerou jako rodina, zachovali je v nezměněné podobě, a to i po odstěhování otce. Rozdíl nastal až ve Zdenině dospělosti, kdy si její matka našla nového přítele, se kterým má další děti. Rituály průběhu roku teď probíhají v této nové rodině a s otcem poté zvlášť.

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Zdena má k tradicím a rituálům ve společnosti kladný vztah. Vyzdvihuje především to, že jde o nějakou změnu ve všedním životě, na kterou se může člověk těšit: „...*ten život by byl vlastně nudnej, kdyby to byl furt takovej stereotyp a naopak je to lepší, že je to pro člověka taková změna a už se na to člověk třeba i těší.*“, a také to, že jde o příležitost k setkávání, například rodiny.

Vztah k rodinným rituálům

V dětství před rozvodem měla Zdena Vánoce a narozeniny ráda a těšila se na ně: „*Jo to jo, to moc, vždycky celý rok. Přece bych se netěšila na dárky ne? (smích).*“

Velký rozdíl nenastal ani po rozvodu rodičů: „...*na ty Vánoce jsem se vždycky těšila, protože to bylo prostě stejný, jako když byli spolu, jen se míň hádali (smích).*“ Velký vliv na to mělo především to, že se rodiče přizpůsobili potřebám své dcery a to jak z hlediska například Vánoc a narozenin, jejichž slavení zůstalo stejné, tak i v běžném životě: „...*já jsem to prostě brala, protože i táta chodil hodně k nám, když třeba nemohla mamka, tak byl u nás nebo já jsem byla u táty, že to bylo takový prostě, jak chci já a ne jak se domluví oni.*“

I v současnosti má Zdena k rodinným rituálům pozitivní vztah a těší se na ně. Jedinou výjimku tvoří trochu Vánoce, což je ale z jiných důvodů (nemoci v rodině). Ale i to už se postupně zlepšuje: „...jako zas teď už třeba bydlíme s tím přítelem, tak je to zase jiný, ale jinak jako vůbec, mám je ráda, těším se, nakupuju, ráda vymýšlím jaký dárky, komu udělat radost, to mě prostě baví na tom.“

Svatba a manželství

Zdena vidí svatbu spíše pozitivně: „...tak je to hezký, zase neříkám, že by se mi to nelíbilo, určitě jo, protože jsem ženská a každý ženský by se to jednou líbilo.“ Jednou by se vdát chtěla, ale jak říká: „Nějak to nevyhledávám, a když bych se nevdala, tak mi to nějak ani nevadí.“ Nebere tedy svatbu jako nutnost a dovede si představit šťastný život ve vztahu s partnerem i bez svatby. V současné době svatbu určitě neplánuje, spíše v budoucnosti: „...až budou děti, dřív ne.“ Ale ani v případě, že by měla děti, svatbu nepovažuje za nutnou: „...nevím prostě proč, ale jako klidně si pořídím dítě svobodná, budem prostě takhle žít, jak žijem, a potom do budoucna to není problém si myslím, že jo.“

Ohledně manželství má Zdena smíšené pocity. Na jednu stranu by se možná v budoucnu, až bude mít děti, vdát chtěla, na druhou stranu ale má kvůli krachu manželství jejích rodičů, který zažila, z manželství strach, aby nedopadlo podobně, jako manželství jejích rodičů: „...no právě a ztroskotalo to, tak trošku z toho mám strach, abysem na tom nebyla podobně, protože jsem v tom vyrůstala, tak se spíš trochu toho bojím.“

4.2 Denisa

Denise je dvacet šest let a má o dva roky starší sestru. Její rodiče se rozvedli, když jí bylo čtrnáct let. Jejich rozchod byl spíše pozvolný - matka s dětmi se kvůli práci v Denisiných dvanácti letech odstěhovala do jiného města. Problémy ale rodiče měli už předtím a tato situace posléze zhruba po dvou letech vyústila v rozvod. Po rozvodu Denisa žila se svou sestrou u matky a s otcem se vídala o víkendech, což později v pubertě bylo stále vzácnější.

Denisa v současné době bydlí s přítelem, ale za matkou jezdí pravidelně o některých víkendech. S otcem se vídá méně často a spíše spolu jdou třeba na oběd nebo na večeři. S oběma rodiči dobře vychází.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Denisa si moc každodenních rituálů nevybavovala, jak sama říká: „...*my jich moc neměli.*“ Vzpomněla si na dva večerní rituály - maminka dcerám četla na dobrou noc před spaním a táta je většinou koupal. Kromě každodenních rituálů se objevily i víkendové: „...*sobotní výlety, víkendový cesty na chalupu a tak no.*“

Denisa sama konstatovala, že její rodina ve svém životě moc rituálů neměla. Na každodenní rituál, kterého by se účastnila celá rodina, si nevzpomněla vůbec, objevily se jen rituály dětí s jedním z rodičů. Denisa sama litovala, že u nich neprobíhal rituál společného jídla: „...*my třeba nikdy nedrželi společný večeře a to mi přijde škoda, to je fakt příjemný, rodina se sejde, popovídá a tak, to společný jídlo je dobrý.*“, chybělo jí společné setkávání celé rodiny: „...*to setkání si myslím, že je tam důležitý, aby se rodina jednou za den setkala a povídala si.*“ Společné rituály se objevily jen ve víkendovém horizontu, kdy společně rodina jezdila na výlety nebo na chalupu.

V průběhu a po rozvodu

Denisa si na období žádné krize mezi rodiči nepamatuje, ale tím, že se matka s dětmi přestěhovala do jiného města, v životě rodiny nastal velký zlom i z hlediska rodinných rituálů, ze kterých byl otec svou nepřítomností fakticky vyloučen.

Později se začaly objevovat změny i ve víkendových rituálech: „...*jsme na ty výlety chodili postupem času spíš jenom s tátou, nebo i na tu chalupu jezdily jenom s mamkou. No a naopak s mamkou jsme jezdily za její maminkou a táta jezdíval sám na chalupu. To bylo asi celkem delší období takový.*“

Po rozvodu se otec pokoušel udržet víkendové rituály: „*Zůstaly ty výlety a víkendy s tátou, ale ty postupně vymizely, protože my jsme se ségrou byly v pubertě a*

to poslední, o co jsme měly zájem, bylo trávit víkendy na chalupě uprostřed lesů, že jo. Takže zároveň s tím se ale dost umenšil kontakt s tím tátou, protože oficiálně jsme byli domluveni, že víkendy budeme spíš s ním, abysme spolu trávili taky nějaký čas.“ Podařilo se jim ale staré rituály pozměnit - místo společných víkendů byly spíše jen společné páteční večery: *„Takže takhle on třeba jen přijel v pátek večer, poseděl, popovídali jsme a on jel na chalupu sám.“* Vytvořil se i nový rituál otce s dcerami: *„Ale zase jsme si třeba zvykli, že jednou za čas nás táta vzal na nákupy do Liberce a na to vzpomínám ráda, protože jeho to vcelku bavilo vybírat nám oblečení, nebo že byl rád, že nám může taky něco koupit, a nás to pochopitelně bavilo taky (smích).“*

Rodinné rituály, které měly dcery s matkou, se v podstatě nijak nezměnily: *„Jinak s mamkou bylo všechno pořád stejný, protože jsme vlastně spolu žily a bydlely, takže to bylo takový samozřejmý, tam se ten vztah tím rozvodem moc nezměnil. No a pozdějc, když jsem se vlastně dozvěděla, jak to ten táta měl s těma ženskýma, tak jsem k mámě měla ještě o dost blíž než předtím.“*

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

Vánoce Denisa trávila většinou s rodiči, sestrou a tátovou maminkou. Ráno s tátou a sestrou zdobili stromeček, zatímco maminka vařila. Odpoledne šli na procházku. Buď všichni najednou, nebo maminka s babičkou zůstaly doma a vařily večeři. Před večeří byl připitek, po něm se večeřelo, a když všichni dojedli, tak: *„...táta nenápadně, pozdějc už nápadně (smích) zvonil na zvonek a šlo se ke stromečku a rozdávaly se ty dárky“.* Dárky vždy rozdávala Denisa: *„To jsem dělala vždycky já, jakožto nejmladší člen rodiny a pamatuju se, že mi na tom vždycky hrozně záleželo, abych dávala jako postupně všem, jako pravidelně, aby to někomu nebylo líto, že jo.“* Po rozdávání a rozbalení dárku už byl program méně strukturovaný: *„No a pak jsme to všechno zkoušeli, hráli si s hračkama novýma, koukali u toho na pohádku, povídali a tak.“*

Narozeniny Denisa trávila s rodiči, sestrou a přijely většinou obě babičky. Vždy se pekl dort a *„...když se všichni sešli, tak se předávaly dárky a bylo takový*

pohoštění. “ Žádné další rituály, které by se v rodině v průběhu roku opakovaly, si Denisa nevybavila.

Rituálů průběhu roku se v Denisině rodině slavilo velmi málo. Denisa si vzpomněla jen na dva případy - Vánoce a narozeniny. Obě tyto události byly ale poměrně dost strukturované různými rituály a tyto dny tak měly pevně stanovený průběh.

V průběhu a po rozvodu

V průběhu rozvodu Denisa žádné změny v oslavách narozenin nebo Vánoc nepocítila: „*To bylo asi pořád stejný nějak, to se moc neměnilo.*“

Vše probíhalo stejně i po rozvodu, což ale Denisa špatně nesla: „*...pro mě to celkem byl dost velkej zdroj tenze, protože to bylo takový nesamozřejmý a umělý jakoby. Bylo to jako taková hra na rodinu, kterou jsme vlastně už tak docela nebyli.*“

V současnosti

Poslední tři až čtyři roky už Denisa slaví jen se sestrou a maminkou, někdy i s tátovou maminkou, ale bez táty. Za tátou a někdy i jeho maminkou jezdí společně se sestrou až druhý den, což jí přijde nejlepší. Vánoční rituály se v rodině nijak nezměnily, změnou je pouze to, že otce v rituálech, kterých se účastnil (např. zvonění zvonečkem), zastupuje matka.

Narozeniny v současné době Denisa slaví také odděleně s oběma rodiči: „*Jinak narozeniny a oslavy narozenin mám ráda, doma je slavíme s mamkou a ségrou a babičkou, že se sejdem a dáme si dort. S tátou třeba jdeme na večeři.*“

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Denisa má k různým tradicím a rituálům kladný vztah. Jejich hlavní přínos vidí v tom, že umožňují setkávání, a to jak na každodenní úrovni například při rituálu společného jídla: „*...to setkání si myslím, že je tam důležitý, aby se rodina jednou za den setkala a povídala si.*“, tak i při různých jiných tradicích a rituálech.

V tradicích Denisa vidí i přenášení určitých hodnot ve společnosti z generace na generaci: „*...líbí se mi to, kór třeba teď masopust, je to taková živá připomínka něčeho vždycky. Taková kontinuita lidství mi to jako přijde, ty tradice.*“

Denisin vztah k rituálům se ale samozřejmě u různých rituálů liší: „*Samozřejmě je tradice a tradice, že jo. Tradice masopustu je příjemná a schůdná pro většinu lidí, tím že to je jako takový široký, není to jen ten náboženskej půst, ale i karneval a tak, kdežto některý další tradice jako nejdřív svatba a pak děti, a tak, tak ty jsou pro mě poněkud méně relevantní.*“ To jaké tradice člověk dodržuje a jaký k nim má vztah podle Denisy záleží na společnosti a rodině, ve které vyrůstal: „*Záleží prostě, jak ta tradice je navázaná na tu kterou společnost. Hodně tradic je vlastně třeba náboženských, nebo spojených s náboženstvím a to není úplně pro všechny, že jo. A to, jaký tradice lidi berou a jaký ne, závisí podle mě hodně na tom, jaký tradice udržovali v rodině právě.*“

Vztah k rodinným rituálům

Rodinné rituály vidí Denisa jako velké pozitivum a mrzí ji, že oni sami jich moc neměli. Špatně také nesla, když začal vztah jejích rodičů „skřípat“ a projevovalo se to i tím, že se společných víkendových akcí už neúčastnili všichni: „*...vím, že jsem chtěla, abychom na ty výlety chodili i s mamkou, tak mi to bylo docela líto, že jdeme jenom sami s tátou a ségrou.*“

Dobry vztah měla Denisa i k rituálům průběhu roku. Vánoce měla v dětství před rozvodem rodičů moc ráda a vždy se na ně těšila. Po rozvodu jejich oslava probíhala stejně jako předtím, což pro Denisu nebylo příjemné: „*...pro mě to celkem byl dost velkej zdroj tenze, protože to bylo takový nesamozřejmý a umělý jakoby. Bylo to jako taková hra na rodinu, kterou jsme vlastně už tak docela nebyli.*“ Lepší vztah k Vánocům opět Denisa získala až ve chvíli, kdy zhruba před třemi lety začaly Vánoce trávit samy s maminkou a sestrou a za tatínkem a jeho maminkou jezdily až druhý den: „*A to jsem měla ráda, to mě už nestresovalo.*“

V současné době má Denisa k Vánocům spíše pozitivní vztah: „*Mám je vcelku ráda, jen ty Vánoce nemám ráda, když někdo moc hrotí.*“ Má ráda, když může být v klidu doma se svými blízkými bez nějakého zbytečného stresu a organizování: „*Jsem ráda, když můžu být v klidu doma s lidma, co mám ráda a opravdu si to užít. A nestresovat se tím, kde budeme, s kým budeme a tak.*“

Oslavy narozenin má ráda, pokud je slaví zvlášť s mamkou a zvlášť s tátou: „*Je to spíš radost, ale musí to být takhle oddělené. Jako ne aby se celá rodina scházela kvůli mým narozeninám. Ale oslavit je s mamkou zvlášť, s tátou zvlášť mi přijde ideální řešení.*“ Co má Denisa opravdu ráda jsou oslavy narozenin s přáteli.

Svatba a manželství

Pro Denisu není svatba v životě moc důležitá, i když by se jednou vdát chtěla, protože: „*...pro vztah to podle mě důležitý je, že se lidi rozhodnou, že spolu budou na furt a řeknou si to a to pouto nějak stvrdí. Ten vztah to zase posune někam dál.*“ Podle Denisy je tedy svatba jakýmsi impulsem, který vztah někam posune. Dalším takovým impulsem ve vztahu jsou pro ni děti. Jde o něco, co partnery spojí, stmelí, Denisa to zajímavě pojmenovala „*společný projekty*“.

Představa její konkrétní svatby ji ale spíše stresuje: „*Jsem ten typ, co bych si dělala starosti, jestli si táta bude povídat dost s mamkou, jestli tetička je spokojená a tak dál, že jo. Kamarádi mě tam ale nestresují.*“ Podle ní je ale možné, že je to právě tím, že jsou její rodiče rozvedeni: „*Umím si představit ale, že kdybych měla úplnou fungující rodinu, že to tak nemám.*“ I proto si svou ideální svatbu představuje malou: „*Pro mě je ideální svatba jen já se svým partnerem na pro nás významném místě. Jako že je důležitá pro mě, partnera a ten vztah, ale svatba jako rituál a ta následující rodinná oslava mě stresuje.*“

Denisa o manželství tvrdí, že jeho hodnota ve společnosti klesá a v tom vidí i příčinu vysoké rozvodovosti: „*...v současné době mi přijde, že instituce manželství dost poklesla v očích lidí...tak je tolik rozvodů.*“ Podle Denisy je manželství důležité především pro udržení vztahu: „*...myslím, že instituce manželství může pomoci překonat různé krize, že se lidi třeba víc snaží, když jsou manželé, než když jsou jenom pár. Protože pak přijde krize a rozejít se je snazší než se rozvést. A krize ke vztahům patří, takže by se měla zkusit řešit.*“ Vztah by se podle Denisy neměl udržovat za každou cenu: „*...samozřejmě pokud to nejde, vztah nefunguje, rozvod je nejlepší řešení.*“, ale rozchod nebo rozvod by neměl být první volbou, lidé by se měli snažit problémy řešit: „*Protože lidi krize řeší rozvodem, najdou si nového partnera, potká je podobný problém a jdou zase dál a dál. Podle mne dokud člověk problémy úspěšně neřeší, jdou s ním dál. A ve vztahu se člověk pořád učí.*“

4.3 Radka

Radce je dvacet dva let a má o tři roky mladšího bratra. Její rodiče se rozvedli v jejích deseti letech, protože si otec našel přítelkyni. Sourozenci potom bydleli s matkou, otec se odstěhoval. Matka nevěru otce těžce nesla a rodiče spolu po rozvodu delší dobu špatně vycházeli. V současné době už je mezi nimi situace klidnější. Otec stále žije se svou přítelkyní a matka si také našla přítele.

Radka nyní bydlí společně se svým přítelem, ale s oběma rodiči se často vidá a dobře s nimi vychází.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Každodenních rituálů, na které si Radka vzpomněla, bylo málo. Matka děti ráno budila, než šla do práce, a když se sourozenci vrátili ze školy, tak jí museli zavolat, že jsou v pořádku doma. Rodiče děti také každý den ukládali ke spánku. Tento rituál ale nebyl nijak propracovaný, šlo jen o to, že rodiče řekli dětem „dobrou noc“ a zhasnuli jim v pokoji. Jiné rituály, které by se opakovaly každý den, si Radka nevybavila.

O víkendu společně členové rodiny jedli, což se jim během týdne nedařilo, protože: „...většinou se nikdo nesešel.“ O víkendu také společně celá rodina jezdila k prarodičům, což byla v podstatě jediná aktivita, které se kromě víkendového jídla účastnili všichni: „...Jedině jako, že každé víkend jsme jezdili k babičce jako pravidelně všichni, to jsme byli jako pravidelně spolu, ale jinak jako, že bysme něco dělali spolu to ne. My jsme ani na žádné výlety moc nejezdili, ani na procházky, nic moc.“

Radčina rodina tedy moc společných rituálů neměla a její členové ani netrávili moc času společně. Rodiče se nesnažili rodinu stmelovat nějakými společnými zážitky a pravidelně tráveným společným časem.

V průběhu a po rozvodu

Vzhledem k tomu, že se Radčini rodiče rozváděli kvůli nevěře jejího otce, tak se jejich problémy ve vztahu promítly i do každodenního života rodiny a tím i do každodenních rituálů. Rodiče se začali zabývat spíše sami sebou a svými problémy, než dětmi: „*Máma už byla na nervy a tatku pak už ze všeho podezřívala, tak nás jakoby potom odstrčili, že jo, prostě řešili jenom jakoby sebe, že jo.*“ Všechny rodinné rituály, kterých se rodina účastnila společně, jako byly víkendové společné obědy a víkendy u prarodičů v podstatě úplně zanikly: „*No, tak to jako úplně spíš jako padlo...protože mamka nechtěla už jakoby už s tátou trávit čas.*“

Ani po rozvodu se situace nezlepšila. Nejen, že zanikly všechny staré společné rituály, ale nevytvořily se ani žádné nové, které by měla například matka nebo otec s dětmi a které by tyto staré rituály mohly nahradit. Rodinný život této rodiny se v podstatě rozpadl: „*...mamka z toho byla docela dlouhou dobu špatná jako, tatka zase měl už někoho jinýho a pak se to tak jako změnilo, tak jako oni méněj ty pohledy na sebe, teď prostě většinou ty děti popíchujou proti sobě ze začátku jo a jako no nevím...pak se spíš snažej žít ty lidi svůj život a ne jakoby život s dětma, takže voni tě donutěj, v podstatě, abys se jako hodně osamostatnila.*“ Rodiče se tedy věnovali spíše každý sobě než dětem, což sourozence donutilo hledat oporu v sobě navzájem: „*...my jsme vlastně jako s bráchou díky tomu hodně drželi při sobě, prostě jsme vždycky byli jakoby spolu. Prostě jsme věděli, že se jeden na druhýho můžeme spolehnout.*“

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

Vánoce v dětství trávila Radka s rodiči, bratrem a babičkou z otcovy strany. Ráno probíhalo strojení stromečku, což dělali rodiče s dětmi dohromady. Rodina na Štědrý den neobědvala: „*...protože jsme chtěli vidět prasátko, že jo (smích).*“ Po obědě přijela babička a potom šli všichni kromě maminky, která vařila, na procházku. Když se vrátili, tak se zamknul obývací pokoj, aby tam děti nemohly a šlo se večeřet. Po večeři se zazvonilo zvonečkem a rodina šla do obývacího pokoje „*na dárky*“.

Žádné další tradiční vánoční zvyky, jako je například krájení jablek, rodina nedodržovala.

Narozeniny Radka slavila nadvakrát: „*No tak to samozřejmě byly velký oslavy, nejdřív u jedny babičky, potom u druhé babičky, tam jsme byli všichni jako.*“ S oslavou narozenin byl spojen i dort a samozřejmě dárky.

Z dalších rituálů průběhu roku si Radka vzpomněla na narozeniny svého strýce, kam vždy jezdila celá rodina.

Žádné další každoroční rituály si Radka nevybavila. Dokonce litovala, že nezažila například oslavy Velikonoc a rituály s nimi spojené: „*...my jsme takhle třeba nezažili ani hodování, to je jako jediný, co mě mrzí, že jsme nechodili hodovat. Takže doufám, že jednou až budu mít děti, tak budou chodit hodovat.*“

Rituálů, které by Radčina rodina dodržovala, se v průběhu roku moc nevyskytovalo. Přesto však zejména ty vánoční byly poměrně dost propracované. Radka při svém vyprávění podotkla, že jejich rodina si na nějaké velké oslavy nepotrpí: „*...víš, asi nejsme takhle jako hodně založená rodina na tady to. Jako oslavy, svátky, narozeniny to jo, ale že bysme jako na tom úplně nějak lpěli, to ne...ani ty oslavy nebyly nějaký zvláštní, prostě jsme se sešli a bylo nás hodně a povídalo se.*“

V průběhu a po rozvodu

Dokud žil v průběhu rozvodu otec s rodinou, tak se rituály průběhu roku nijak nezměnily. Vánoce rodina slavila společně a jejich průběh byl stejný. Po tom, co se otec po rozvodu odstěhoval, začala matka s dětmi na Vánoce jezdit ke svým rodičům, protože nechtěla, aby je slavili jen sami ve třech.

Po rozvodu tedy byla většinou na Štědrý den dopoledne Radka s bratrem u táty, odkud je odpoledne odvezl k babičce. Většina rituálů, na které byla Radka zvyklá, byla stejná, ale objevil se i jeden výrazný nový rituál: „*...dokonce nás babička nutila chodit do kostela (smích).*“ Druhý den potom sourozenci jeli za druhou babičkou. Období Vánoc tedy rozvodem ztratilo jakousi svoji původní integritu a pospolitost: „*...prostě už se to tak rozkouskovalo, už to nebylo hromadný, dohromady.*“

V současnosti

Nyní je Radka nejprve dopoledne s bratrem u otce, kde jsou asi dvě hodiny a dají si dárky. Potom jdou domů, kde jsou s matkou, společně mají Štědrovečerní večeři se všemi zvyky z dětství a po večeři odchází za svým přítelem. Druhý den navštěvují obě babičky: „...*aby jim to jako nebylo líto (smích).*“

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Radka má k tradicím a rituálům ve společnosti kladný vztah. Myslí si, že by je lidé měli dodržovat, když už ne hned, tak alespoň, když mají děti. Jako jejich hlavní pozitivum vidí to, že se lidi mají možnost setkávat, že jim k tomu různé tradice a rituály dávají důvod: „*Myslím si, že lidi by se měli vídat i jako na ty narozeniny a svátky, slavit to pohromadě, i ty Vánoce, to prostě k tomu patří a i vy se vidíte, protože je třeba hodně práce, tak je to aspoň důvod.*“ Toto setkávání rodiny podle Radky stmeluje: „...*je to takový prostě, přijede ta jedna rodina, vlastně jako obě rodiny, to je vlastně jako i zcelí ty rodiny.*“

Radka si také myslí, že některé starší tradice v dnešním světě upadají, protože lidi na sebe mají méně času než dřív: „...*v tomhle dnešním světě prostě už ty tradice tolik tady nejsou, jako tady byly předtím. Prostě lidi na sebe nemají tolik času, takže proto podle mě to asi upadá.*“ Tohle upadání některých tradic, zejména ve městech, jí trochu mrzí: „*Prostě já třeba nevím, já bydlím v paneláku a nikdy jsme neměli to, že bysme chodili hodovat na Velikonoce, nikdy jsme to neměli, že jo. Protože kdybych bydlela na vesnici, tak si myslím, že bysme od malička, tak to jako držíme, že jo.*“

Vztah k rodinným rituálům

K Vánocům a dalším rituálům průběhu roku měla Radka v dětství dobrý vztah: „*Jo, dobrej, mě to jako bavilo. Teda někdy mě to otravovalo, že jo, ale bavilo mě to.*“ Na těchto rituálech se jí líbilo především to, že je rodina pohromadě: „*Mě to baví vždycky jako, že jsme všichni pohromadě, takže mě to bavilo prostě... bylo nás víc, že jo, i těch babiček, že jo, bylo to takový dobrý.*“ Radku dokonce mrzelo, že těchto rituálů objevujících se v průběhu roku nedodržovali jako rodina více: „...*my jsme*

takhle třeba nezažili ani hodování, to je jako jediný co mě mrzí, že jsme nechodili hodovat. Takže doufám, že jednou až budu mít děti, tak budou chodit hodovat.“

Tenhle dobrý vztah k rituálům průběhu roku se po rozvodu trochu změnil: *„No jako furt dobrej, ale tak to víš, že tě mrzí, že jste jenom tři, je to prostě jiný, ten člověk ti jako chybí, protože je s tebou od malička.*“ Se situací se snažila vyrovnat, a to hlavně tím, že se především Vánoce snažila nebrat tak vážně a nelpět na nich: *„...no ale tak časem je ti to asi víc jedno, protože jsi za prvý starší a za druhý si to vynahradíš, že ho můžeš vidět i jindy třeba v to odpoledne, takže to tak neřešíš. Takže je ti to jako líto, ale prostě na tom tolik nelpíš.*

V současné době je Radčin vztah k Vánocům už zase trochu lepší: *„Prostě podle mě lidi si odpočinou, navštěvují se, prostě vídaj se...není to jako asi o těch dárkách, spíš jako že se ty lidi navštívěj, že se vidí jako.*“ Radka tedy stále v rituálech průběhu roku vidí jako největší pozitivum to, že se díky nim lidé setkávají a jsou pohromadě.

Svatba a manželství

K svatbě má Radka jednoznačně kladný postoj. Nemyslí, že by svatba byla v dnešní době zastaralým rituálem. Myslí si, že je to správný krok, a to především když se partneři rozhodnou mít děti: *„...když maj děti, tak ty děti by se měly jmenovat jako rodiče.*“ Na svatbě se jí nelíbí jen ten krok k vytvoření nové rodiny se stejným jménem, ale i ten samotný den svatby a rituály s ní spojené: *„...je to hezký podle mě, že ty lidi se jako načančaj a užívaj si ten den.*“ Sama by se jednou také chtěla vdát, ale: *„...až za dýl no.*“

Vzhledem ke zkušenostem z rozvodu svých rodičů bude Radka do manželství vstupovat s tím, že by moc chtěla, aby vydrželo, aby se nerozvedla. Radka totiž tvrdí, že rozvod ublíží nejvíc dětem: *„ten rozvod nejvíc ublíží těm dětem, i když jako ublíží i těm dvom, tak ten rozvod je nejtěžší pro ty děti, než pro ty dospělý.*“ Rozvod rodičů si podle ní děti v sobě nesou celý život: *„Prostě je to takový, co si zažiješ v tom dětství, tak si potom asi s sebou neseš.*“ Radka proto nechce svoje děti vystavit stejným pocitům, které si musela sama prožít jako malá: *„...nechceš, aby tvoje děti*

byly jako ty, když jsi byla malá prostě, aby se tak cejtily, že jo. Takže asi bych nikdy nechtěla, aby se moje děti cejtily jako já, když jsem byla malá.“

4.4 Michal

Michalovi je dvacet pět let a jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo čtrnáct let. Po rozvodu se Michal s maminkou přestěhovali k jejím rodičům, kde bydleli všichni společně i se strýcem a bratrancem. Po několika letech se s maminkou od prarodičů odstěhovali do vlastního bytu. Maminka si před pěti lety našla přítele, se kterým je dosud.

V současné době Michal bydlí se svou přítelkyní a na víkendy jezdí ke své mamince. S otcem se už několik let vůbec nestýká.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Michal si v podstatě žádné rodinné rituály z dětství nevybavil. Jediné na co si vzpomněl, byl uspávací rituál, který měl s maminkou: *„No říkal jsem ti třeba to o tý mamince, že když jsem třeba nemohl usnout, tak přišla a řekla: „Já tě uložím“, natřepala mi polštář, peřinu, trošku mě odkryla, protože jsem byl přikrytej až po bradu a hned jsem pak usnul. A to jsem měl rád, i když třeba jako když jsem šel normálně spát tak řekla: „Jdu tě uložit“, to se mi vždycky hrozně líbilo. To byl takový náš rituál.“*

Vzhledem k tomu, že Michalova maminka pracovala ve dvousměnném provozu a otec ve třisměnném, tak se někdy doma spíše míjeli a nevyskytovaly se žádné společné pravidelné rituály ani během víkendu: *„...jelikož máma dělá jednou denní, jednou noční a tak, táta zase dělal osmičky, že jo, takže vzhledem k tý mámě ani o víkendu se nedá říct, že by něco takhle bylo.“* Kvůli práci rodičů rodina neměla ani žádné pravidelné společné jídlo: *„...pokud jsme byli spolu doma, tak jsme samozřejmě spolu jedli, ale nějaký pravidelný nedělní oběd nehrozil (úsměv).“*

V Michalově rodině se tedy neobjevoval žádný pravidelný společně trávený čas, a to ani mezi samotnými rodiči: *„Já si vůbec nevybavuju, že by něco takhle dělali*

společně. “ Občas, spíše nárazově, jeli na nějaký výlet nebo dovolenou, ale nebylo to nijak časté ani pravidelné.

Michal si tedy vzpomněl na jediný každodenní rituál, který měl s maminkou. Na žádný rituál, kterého by se účastnila celá rodina nebo který by měl Michal s otcem, si nevzpomněl. Lze tedy konstatovat, že život Michalovy rodiny nebyl v podstatě skoro vůbec strukturován nějakými pravidelnými událostmi nebo rituály, což ostatně potvrzuje i sám Michal: *„...vůbec si nepamatuju, že by byl nějaký pevný bod v tom našem rozvrhu, kromě školy teda.“*

V průběhu a po rozvodu

Nějakého výraznějšího období, kdy by to mezi rodiči začalo „skřípat“ a schylovat se k rozvodu si Michal nevšiml, protože rodiče podle něj měli problémy vždy: *„Já nevím, já mám pocit, že to mezi nima skřípalo vždycky, že si nikdy nerozuměli, oni se hádali fakt furt. Mě to přišlo tak napůl, vždycky se hádali a pak byla chvíli doba jako normální, pak zase hádky, pak normální a tak.“*

Po rozvodu se Michal s maminkou odstěhovali k matčiným rodičům. Vzhledem k absenci každodenních rodinných rituálů před rozvodem se na nich rozvod nijak projevit nemohl. Jedinou změnou bylo vytvoření určitého nového rituálu, který měl Michal s otcem - každý den, když šel Michal ze školy na vlak, tak se za ním cestou stavil v práci a také k němu každý druhý víkend jezdil. To bylo ale postupem času z Michalovy iniciativy stále řidší: *„Tak jsem pak byl větší a větší, že jo, tak jsem prostě já osobně to omezoval, jako, že jsem jezdil míň a míň.“*

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

Vánoce Michal slavil ve třech jen se svými rodiči. Přes den probíhaly přípravy na Štědrovečerní večeři a Michal se díval na pohádky a s tátou zdobil stromeček: *„...pamatuju, jak jsem věšel baňky a dával špici nahoru, to mám úplně na tom nejradši, dát tu špici nahoru, na to se těším úplně celou dobu“.* Michal také celý den nejedl: *„...abych viděl zlatý prasátko“.* Večer byla Štědrovečerní večeře, po které se

ještě chvíli sedělo, rodiče to natahovali co nejdéle a potom: „...*se táta šel podívat do obyváku, jakože jestli už nepřišel. No a pak zacinkal o skleničku a pak jsme šli, že jo.*“ Vánoční dárky si každý postupně bral zpod stromečku sám po jednom a postupně je každý rozbaloval a ostatní se na něj dívali.

Rodina dodržovala i další vánoční zvyky. Zpívali koledy, krájeli jablko a pod talíř si dávali rybí šupinu nebo peníze. K vánočním rituálům se částečně váže i svátek Mikuláše, který měl Michal velmi rád, a který rodina dodržovala.

Narozeniny Michal slavil v širším rodinném kruhu společně s prarodiči. Probíhaly jako normální návštěva, jen s tím rozdílem, že mu ostatní popřáli a dali dárky. Většinou dostal Michal k narozeninám i dort.

Z dalších rituálů průběhu roku si Michal vzpomněl především na narozeniny svého dědy, který každý rok organizuje velkou oslavu pro celou rodinu a dále na zabijačku, kam ale nejezdili každý rok a na to, že jezdili na pouť. Ta se časově shodovala i s narozeninami jeho babičky, takže se to spojovalo. Žádné další pravidelné rituály si Michal nevybavil: „...*tak člověk se stýká s rodinou pravidelně, ale že by byla nějaká konkrétní příležitost, tak to jako, to ne*“.

Michal si vzpomněl na poměrně velké množství rituálů průběhu roku, z nichž byly zejména ty vánoční docela dost propracované a bohaté. To je poměrně v kontrastu se skoro úplnou absencí rituálů každodenních. Jako by se rodina snažila svou potřebu nějaké pravidelnosti, která ve všedním životě naprosto chyběla, vyrovnat vyšším počtem a propracovaností rituálů průběhu roku,

Lze také vidět, že ačkoliv Vánoce slavila rodina ve velmi úzkém kruhu, tak některé další rituály průběhu roku jako narozeniny, pouť nebo zabijačka byly důvodem pro rodinná setkávání.

V průběhu a po rozvodu

Jak už bylo řečeno, nějakého výraznějšího období krize mezi rodiči si Michal nevšiml, protože rodiče podle něj měli problémy vždy. Přesto si však Michal vybavil jeden zážitek z Vánoc, který určitou krizi mezi rodiči naznačuje: „*Nejhorší bylo, když moje máma na Vánoce jednou mi chtěla koupit počítač. No a ona vzala a prostě*

zařídila to sama s mým strejdou a tátu z toho úplně nějak vynechala. No tak to byl problém, že jo. To byl prostě, to byl oheň na střeše. No a on pak zase jako koupil vlastní dárky pro mě.“ Takže ačkoliv byly v té době Vánoce v Michalově rodině slaveny v nezměněné podobě, můžeme vidět značné napětí mezi rodiči, které se do těchto tradic promítlo.

Po rozvodu došlo k výrazné změně v podobě rituálů průběhu roku. Michal se s maminkou přestěhoval k jejím rodičům, kde žili společně s nimi a jeho strýcem a bratrancem. S nimi od té doby také slavily všechny rituály průběhu roku, především tedy Vánoce a narozeniny. Průběh těchto oslav byl jinak stejný.

S otcem se během Vánoc a narozenin stýkal také, ale postupně to pro něj začalo mít čím dál víc negativní nádech: *„Já to prostě беру, že to byla taková ta příležitost ke kontaktáži, takže já už jsem se děsil těch svátků dopředu, ať už to byly Vánoce, Silvestr, narozeniny...“*.

V současnosti

V současné době Michal slaví Vánoce jen s maminkou a všechny zvyky dodržují stejně jako v dětství. Narozeniny slaví nejdříve s maminkou a potom i se svou partnerkou.

Vztah k tradicím a rituálům obecně

K tradicím má Michal lehce rozpolcený vztah. Na jednu stranu až opovrhuje některými starými tradicemi, které už mnohdy mohly ztratit svůj původní význam: *„...už kdysi třeba ve škole když jsme se o tom bavili třeba o nějaký Velký Británii, tak já jsem vždycky, když se řeklo tradice tak posměšně odfrkával nad tím jako, že prostě jenom proto, že je to tradice, tak se to musí dělat, i když je to úplně dementní, tak se to musí dělat, protože je to tradice. Takže jako máme dvacátý první století a budeme dělat něco, co se dělalo ve čtrnáctém století, protože to je tradice.“*, na druhou stranu se mu ale některé novější tradice, související například s kulturou nebo sportem líbí: *„...se mi třeba jako líbí, že třeba nějaký, nějaká událost třeba, nějaký filmový festival třeba se mi líbí jako prostě, že je tady jako už dlouho, že je tradiční, že se každý rok*

opakuje nebo třeba Wimbledon, a proto je prestižní, tak to se mi třeba jako líbí, tydlety nějaké akce jako, prostě sportovní, kulturní a tak.“

Vztah k rodinným rituálům

V dětství měl Michal k Vánocům, narozeninám i ostatním rituálům průběhu roku dobrý vztah. Těšil se na Vánoce i narozeniny už dopředu. Jako malý měl rád zdobení stromečku a rád i zpíval koledy. Velmi rád měl i „Mikuláše“, na kterého se vždy hodně těšil.

V době po rozvodu se Michalův vztah k rituálům průběhu roku začal postupně zhoršovat. Bylo to především proto, že vzhledem k tomu, že tyto rituály jsou většinou důvodem pro rodinná setkávání, tak byly i důvodem pro setkávání Michala s otcem, se kterým měl komplikovaný vztah: *„Já to prostě beru, že to byla taková ta příležitost ke kontaktáži, takže já už jsem se děsil těch svátků dopředu, ať už to byly Vánoce, Silvestr, narozeniny, takže od té doby.“* Můžeme tedy vidět, že příčinou zhoršování vztahu k rituálům průběhu roku v tomto případě nebyl rozvod rodičů sám o sobě a s ním spojené změny v průběhu těchto rituálů, ale spíše komplikovaný vztah k otci a setkávání s ním právě v období těchto rituálů, což potvrzuje i sám Michal: *„...nemyslím si, že bych k tomu měl negativní vztah hned tím rozchodem a tak, ale od té doby zhruba si myslím se to tak táhne. Ono to nebylo jakoby hned, ale tak jakoby rok, dva potom, třeba.“*

V současnosti má Michal k Vánocům velmi negativní vztah, jak sám říká, nemá je vůbec rád. Nedokázal na nich najít v podstatě žádné pozitivum: *„Nesnáším to od debilní komerce v obchodech, přes Santa Clause až po slavnostní atmosféru u štědrovečerního stolu, kde se všichni tváří vznešeně.“* Snad nejvíc mu v současné době na Vánocích vadí koledy: *„...tedka mi to prostě vadí, jak je to rozplzlé a jak je to všude v těch rádiích, prostě leze mi na nervy ta vánoční atmosféra a ty koledy to je úplně nejvíc otravné na tom.“* Co je snad jediná věc, která mu na Vánocích tolik nevadí, je zdobení vánočního stromečku: *„...jak Vánoce nemám rád, tak zdobení stromečku mě jakžtakž baví, protože já to vždycky pojímám jako takový architektonický kousek, jako snažím se nazdobit nějaký strom, jako aby to vypadalo co nejlíp, že jo.“*

Vánoce jsou tak pro Michala v podstatě utrpením, vadí mu, že se jich v podstatě musí účastnit z donucení, jak řekl: „...prostě to děláme, protože se to dělá, jiná možnost asi není nebo se nejsem schopen k ní rozhoupat, prostě není, v mojí situaci určitě a tak to prostě přetřpím.“ Přestože ale Vánoce nemá vůbec rád, tak si myslí, že by je slavil, i kdyby nemusel: „Já nevím, já se obávám, že já bych to asi dělal sám od sebe, ač nerad. Já to nedělám jako kvůli někomu nebo pro někoho, i když kdo ví, jaký by to bylo, kdybych byl sám poustevník. Já si myslím, že pokud máš kolem sebe nějaký lidi, tak tomu asi neunikneš, jo, ale já stejně si myslím, že prostě i když to nesnáším, tak by asi bylo divný, kdyby to nebylo, jestli to tak můžu nějak říct. Já nevím, já mám takový pocit, jako když si představím tu situaci, jo, že prostě je toho dvacátýho čtvrtýho prosince a nic se neděje a já to ignoruju, tak ta představa je taková divná prostě.“

K narozeninám má v poslední době trochu lepší vztah: „...narozeniny jsem možná vzal trošku víc na milost, protože je teď slavíme i s mojí partnerkou, tak to je takový příjemnější.“ Narozeniny má rád takové, kdy může dělat něco, co má rád: „To chce prostě něco, mě se když tak už líbí, když je nějaká, když na ty narozeniny můžu dělat něco, co mě třeba baví, co se mi líbí.“ Nerad ale nakupuje dárky: „Já jako rád koupím, udělám radost, ale to už je pak zas ten druhý problém, protože nic mi není dost dobrý.“, a je mu líto i těch ostatních, že musí vybírat dárky pro něj. U narozenin mu vadí i jejich připomínka toho, že je člověk zase o rok starší.

Michal má tedy obecně k rituálům průběhu roku spíše špatný vztah. Raději má obyčejné, všední dny, kdy se nic zvláštního neděje: „Já mám rád všední dny, kde nejsou žádné takovéhle rituály.“

Ke každodenním rituálům má Michal neutrální vztah: „Tak to mám asi jako s každou normální záležitostí. To co je mi příjemné a dělám to rád, tak to prostě se mi líbí. To není jako příprava nějakého státního svátku, to dělám tak sám od sebe, takže to asi dělám rád, to vůbec nedělám z donucení, takže tyhle rituály jsou úplně v pohodě. Pokud by mi bylo něco nepříjemného tak to asi nedělám, si myslím.“ Jediné, čeho se i u každodenních rituálů, které má rád, bojí, je: „...aby to pak nepřerostlo ve stereotyp.“ Žádný takový rituál, který by mu ale v současné době vadil, nudil by ho nebo otravoval, si ale nevybavil.

Svatba a manželství

Michal má k svatbě rozpolcený vztah. Na jednu stranu sice uznává, že svatba ve společnosti určitý smysl má, a to jak právní: „...no tak se sňatkem se pojí strašná spousta právních následků jako je třeba společný jmění manželů nebo to, že o sobě můžou dostat informace v nemocnici a tak, že jo.“, tak i symbolický. Uznává i to, že svatba má své opodstatnění, když se pár rozhodne mít děti: „Jako je fakt, že když maj děti, tak je to divný, když žijou na hromádce a děti se jmenujou jinak než rodiče a není ta rodina jako institucionalizovaná, jo ale to je strašně složité.“, ale jemu osobně svatba spíše vadí a přijde mu zbytečná: „...těm lidem to může být jedno, jestli maj podepsanej papír nebo ne.“

Nejvíce mu vadí všechny ty konkrétní rituály spojené se svatebním dnem: „No mě vadí ten rituál, ta svatba. Stejně tak jako mi vadí všechny rituály, tak mi vadí i ta svatba.“ Na svatbě mu tedy vadí hlavně to, že jde o rituál: „No...to máš jako narozeniny, to máš jako Štědrej den, tak tohle máš taky jako něco symbolickýho a významnýho.“ Pokud by svatba nebyla spojena s tolika ritualizovanými okamžiky, nesl by ji pravděpodobně trochu lépe: „...rozhodně bych to nesl líp a rozhodně bych se toho tolik neděsil jako toho šílenýho rituálu, jakým svatba je.“

V současné době pro Michala svatba nijak důležitá není a ženit by se nechtěl, protože ačkoliv chápe její symboliku, nepřijde mu to důležité: „...já si myslím, že abych někomu dokázal, že ho mám rád, tak si ho nemusím brát.“ a svatby a manželství se momentálně v podstatě děsí - bojí se toho, že by ten úředně stvrzený závazek mohl vztah změnit, protože by se cítil svázaný: „A prostě, ačkoliv to tak třeba není, tak dokud nejsme vzatý, tak má pocit, že je všechno fajn, mám pocit, že mám, že nejsem nějak uvězněnej v nějakým vztahu, že jsem pořád jakoby svobodnej a o to víc je to lepší vztah. Kdežto když je manželství, tak už mám pocit, že už jako, že se to prostě tím zkazí, že najednou mám pocit, že jsem nějak vázanej někde a to úplně kazí radost z toho vztahu. Jako mám pocit jako bych byl někde za trest nebo ve vězení (smích).“ Myslí si, že by se do tak závažného kroku nikdo neměl nutit a že k tomu sám s věkem dospěje: „Mám pocit, že k tomu člověk musí dospět. A já si myslím, že k tomu dospěju, ale to prostě přijde s věkem samo. Ale do tý doby, dokud prostě mám pocit, že na to ještě nejsem zralej, že ještě nechci a byl bych k tomu nucenej, tak to by bylo úplně, to by byl začátek konce.“, což by si přál.

Pokud se jednou ožení, tak by se určitě nechtěl rozvádět, protože by nechtěl, aby jeho děti prožily to, co on a ve stáří by chtěl žít s někým blízkým.

4.5 Dominik

Dominikovi je dvacet pět let a jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo osm let. Po rozvodu Dominik bydlel s matkou a s otcem se vídal spíše o víkendech. Rodiče spolu po rozvodu moc nevycházel. Otec si brzy našel přítelkyni, se kterou má dalšího syna, kterému je nyní čtrnáct let.

V současné době Dominik bydlí stále se svou matkou a s otcem se pravidelně vídá.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Dominik si na moc každodenních rituálů, které by se v dětství objevovaly v jeho rodině, nevzpomněl. Vybavil si, že jako hodně malý spával s rodiči v jedné posteli a občas tak spal i když byl starší. Uspávací rituály v rodině byly, ale spíše bez výraznějších emotivních projevů: *„Pusu na dobrou noc jsme si nedávali. A ukládala mě máma, jen když jsem byl úplně malej, pak mi prostě řekla, ať jdu spát a řekla mi dobrou noc.“* Dále Dominik mluvil o rituálech souvisejících se vstáváním do školky a potom i do školy: *„To mě budila vždycky máma ráno. Rozhrnula závěsy a řekla, ať jdu snídat, že jo.“*

Další rituál, na který si Dominik vzpomněl, se odehrával pouze o víkendu. Šlo o společné víkendové obědy: *„Možná jenom společný oběd vždycky o víkendu vlastně. To neexistovalo, že bych jedl třeba u sebe v pokoji nebo tak.“* Tento rituál byl ale spíše jen takový povrchní, protože rodina si společně u jídla nepovídala. Ve všední dny společně rodina nejedla. Jedinou další věcí, které se rodina účastnila společně a pravidelně, bylo večerní sledování televize.

Rodina tedy společně moc pravidelného času netrávila, což potvrzuje i sám Dominik: *„Já nevím, my jsme spolu nic asi nedělali. Ani jsme nikam moc nejezdili třeba na výlety nebo tak.“* Dny byly sice několika různými rituály určitým způsobem

strukturovány, ale objevily se spíše rituály bez emočního zabarvení, které rodinu nijak nestmelovaly.

V průběhu a po rozvodu

Dominik si období nějaké krize mezi rodiči nevybavil: „*Tak já nevím, já si nic takovýho moc nepamatuju. Naši se hádali vždycky.*“ Přesto se ale předrozvodové období v rodině projevilo: „*Možná jen, že jsem byl víc sám s mámou, že byl táta asi i víc pryč.*“ V podstatě jediný rodinný společný rituál, tedy rituál společného víkendového obědu, se sice i v této době zachoval, ale i na něm se projevila otcova častější nepřítomnost v rodině: „*Tak jako když byl táta doma tak jo. Ale je fakt, že někdy doma nebyl, tak to bylo jen s mámou.*“

Po rozvodu samozřejmě rituál společného víkendového obědu zmizel, protože se Dominik s matkou od otce odstěhovali. Rituály, které měl Dominik s matkou, jako bylo ranní vstávání apod., zůstaly zachovány v nezměněné podobě.

Rozvod na každodenní rituály v Dominikově rodině velký význam neměl, a to především proto, že se v jeho rodině moc společných rodinných rituálů nevyskytovalo.

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

V Dominikově rodině se rituály průběhu roku v podstatě skoro nevyskytovaly. Rodina slavila jen Vánoce, při kterých ale nedodržovala v podstatě žádné stálé zvyky nebo své rituály: „*Žádný extra zvyky jsme nedodržovali, máma na to prostě není.*“ Přes den matka vařila a večer byla štědrovečerní večeře, která ale nebyla kromě svátečního jídla, kterým byl kapr s bramborovým salátem, nijak ritualizovaná. Po večeři se rozbalovaly dárky. Jedinou další vždy stejnou věcí bylo, že měli pravý stromeček: „*Jo a ještě jsme měli vždycky pravej stromek na Vánoce, žádná umělotina, to ne (úsměv).*“

Narozeniny se v této rodině neslavily v podstatě vůbec: „*...narozeniny jsem nikdy neslavil. Maximálně jsem dostal třeba peníze, jinak nic.*“

Dominik si nevzpomněl ani na žádné jiné rituály průběhu roku, které by se v jeho rodině vyskytovaly: „*Hele to bohužel. My nic takovýho neměli nebo si nic takovýho teda nepamatuju.*“

V průběhu a po rozvodu

Dominik si žádné výrazné změny ve vztazích mezi rodiči nevšiml, a proto se ani rituály průběhu roku - tedy v podstatě jediný, který se v rodině vyskytoval, a to Vánoce, nijak nezměnil, dokud žili Dominikovi rodiče spolu.

K určitým změnám došlo až po rozvodu, kdy se matka s Dominikem odstěhovala od otce. U Vánoc byla změna v tom, že Dominik Vánoce slavil pouze se svou matkou. Vytvořil se i nový rituál, kdy po štědrovečerní večeři matka s Dominikem chodili navštívit tetu a strýce, kteří bydleli naproti nim přes ulici.

U narozenin žádná změna neproběhla, neslavily se ani po rozvodu: „*To vůbec. Ta máma na to prostě fakt není, tak jsme to neslavili. Jen jsem dostal ty peníze od táty, jinak nic.*“ Na tom můžeme vidět, že absence rituálů průběhu roku v této rodině vycházela pravděpodobně více od matky, protože otec se snažil alespoň trochu rituál narozenin dodržovat, i když jen prostřednictvím finančního daru.

V současnosti

V současné době k žádným změnám nedošlo. Dominik Vánoce stále slaví pouze se svou matkou s omezeným množstvím zvyků a rituálů a narozeniny ani jiné rituály průběhu roku se u nich neobjevují.

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Dominik má k rituálům a tradicím ve společnosti kladný vztah. Jako jejich hlavní pozitivum vidí to, že jsou určitým důvodem k setkávání, což má pozitivní vliv na rodinné i přátelské vztahy: „*Utuzuje to rodinu a přátelství si myslím.*“ Jejich přínos vidí i v tom, že ozvláštňují všední život a umožňují těšení a vztahování se k určitým událostem: „*A je to hezký, když je v tom kalendáři něco, na co se můžeš třeba těšit. Že není každý den takovej obyčejnej, že je to něco zvláštního a lidi se sejdou a tak.*“

Vztah k rodinným rituálům

V podstatě jediný rituál průběhu roku, který se v Dominikově rodině objevoval, byly Vánoce, což se projevilo i na jeho poněkud ambivalentním vztahu k těmto rituálům. Vánoce měl jako malé dítě velmi rád: „*Si pamatuju, že jsem se vždycky těšil moc na Vánoce, protože jsem fakt věřil na toho Ježíška a že mi přinese spoustu dárků.*“ Narozeniny rodina neslavila, což Dominika mrzelo a mrzí: „*...je teda fakt, že mě to mrzí, že jsme to neslavili. Ostatní třeba měli dort a dárky a jezdily k nim babičky a u nás nic takového prostě nebylo. Prostě se to přešlo, den jako každéj jinej.*“

Po rozvodu ho sice mrzelo, že už Vánoce neslaví všichni společně, ale nějak výrazněji to neprožíval: „*No jako upřímně řečeno jsem si bez toho dokázal poradit... Byl jsem jedináček a poměrně takovej tichej, takže jsem byl stejně vždycky nejradši sám.*“

Dnes má Dominik k Vánocům celkem pozitivní vztah, i když je částečně narušený některými zážitky z dětství: „*...občas si teda vzpomenu na ty trapný situace z dětství a tak no, ale tak není to tak, že bych to dělal jako, že musím a vyloženě mi to vadilo to ne.*“ Také už se moc těší, až bude jednou tyto svátky slavit s vlastní rodinou: „*To bych chtěl dodržovat i nějaký ty zvyky, jako třeba jsem slyšel, že někde jedí při svíčkách, tak to se mi moc líbilo, tak to bych chtěl. A chtěl bych taky slavit narozeniny svých dětí, až budu mít. Aby měly dort a dárky a oslavu a tak, to se fakt moc těším.*“

Svatba a manželství

Dominik svatbu vnímá jako určitý životní mezník: „*No já to beru jako určitej životní krok. Je to určitej posun dopředu v životě, jestli to tak můžu říct.*“ Vidí i její přínos pro vztah: „*A je to jako dobrý, že se i ten vztah někam posune.*“ Svatba pro něj není sice naprostou nutností, ale myslí si, že ve chvíli, kdy se pár rozhodne mít děti, tak by se měl vzít: „*...pokud mají dva dítě a mají se rádi, tak by se asi vzít měli. Takže to pro mě docela důležitý asi je, no.*“

Sám by se jednou oženit chtěl. Je pro něj ale důležité, aby šlo o svatbu z lásky, a protože si bude svou budoucí přítelkyni chtít vzít: „*Určitě se chci jednou oženit.*“

Protože budu svoji budoucí manželku milovat, že jo (úsměv). Spíš mi vadí takovej ten přístup, že spousta lidí se bere, protože by jako měli a né protože chtějí, že jo.“ Zatím ale takový životní krok neplánuje: *„Ale v nejbližší době nic takovýho neplánuju (smích). To až tak za pár let, až najdu tu pravou a budu s ní chtít mít děti.“*

K manželství Dominik přistupuje tak, že jde o každého osobní rozhodnutí, jestli v něm chce žít: *„Já si myslím, že když se dva rozhodnou žít spolu v manželství, tak je to jejich věc. I s výhodama a nevýhodama. Nikdo by se do toho neměl nutit.“* Manželství je pro něj automatická součást života: *„Ale myslím si, že to k životu patří, žít v manželství.“*, ale není pro něj tím nejdůležitějším: *„...základní stavební kámen to pro mě určitě není. Pokud bych s někým žil na psí knížku, taky to nebude žádná tragédie, že jo.“*

Vzhledem k neúspěchu manželství jeho rodičů má samozřejmě trochu strach, aby jeho manželství nedopadlo podobně, ale nehodlá se tím nechat ovlivnit: *„No tak určitě tam jsou nějaký obavy, že vím, jak to může dopadnout, ale to by člověk nesměl dělat nic, kdyby se pořád jenom strachoval, že to nevyjde. Stát se to může, ale člověk by do toho neměl jít s tím, že to nevyjde.“*

4.6 Pavlína

Pavlině je dvacet čtyři let a její rodiče se rozvedli, když jí bylo devět let. Má několik sourozenců. Bratra z otcova prvního manželství, kterému je dvacet osm let, jedinou vlastní sestru, které je dvacet sedm let, bratra, kterého její otec vyženil ve třetím manželství, kterému je dvacet osm let, bratra z otcova třetího manželství, kterému je šestnáct let a sestru z matčina dalšího manželství, které je šest let.

Po rozvodu Pavlína bydlela s matkou a jedinou vlastní sestrou. Otce často navštěvovala. Rodiče spolu po rozvodu špatně vycházeli.

V současné době Pavlína žije v zahraničí společně se svým přítelem a oba rodiče několikrát ročně navštěvuje.

Každodenní rituály

Před rozvodem

V Pavlínině rodině se objevovalo několik každodenních rituálů. Odehrávaly se převážně večer. Pavlína se společně se svou sestrou každý den před večeří koupala ve vaně, kde si i společně hrály. Potom byla rodinná večeře, které se většinou, pokud nebyl otec v práci a byl doma, účastnili všichni. Všichni se po večeří společně ještě dívali na večerníček, po kterém musely jít obě sestry spát. Uspávací rituál byl v této rodině v podobě pusy na dobrou noc.

Rituál společného jídla probíhal nejen ve všední dny u večeře, ale i o víkendových obědech, opět když byl otec doma. Jiné rituály, které by se každý den nebo třeba o víkendu opakovaly, a kterých by se účastnila celá rodina, si Pavlína nevybavila: „*Hele to asi ne, to si nic takovýho nepamatuju. My jsme neměli moc peněz, tak jsme nikam ani moc nechodili ani nejezdili třeba na výlety nebo tak.*“

V této rodině se určité společné rodinné rituály jako je společné jídlo, společné sledování večerníčku nebo uspávací rituály objevovaly, ale byly limitované přítomností otce v rodině, vzhledem k jeho pracovním povinnostem.

V průběhu a po rozvodu

Doby nějaké krize mezi rodiči si Pavlína všimla jen okrajově, protože její otec často nebyl doma: „*No já si moc nepamatuju žádný období, kdy by to skřípalo. Jako možná se trochu víc hádali, ale on táta stejně nikdy nebyl moc doma, tak v tom velké rozdíl nebyl.*“ Proto se toto období nijak nepromítlo ani do podoby každodenních rituálů.

Po rozvodu už samozřejmě změny nastaly, protože se otec od rodiny odstěhoval a vytratil se tak z původních rodinných rituálů, jako bylo například společné jídlo. Místo toho se vytvořil jiný rituál: „*Největší rozdíl byl asi ten, že jsme prostě za tátou chodily do jeho nové rodiny, to bylo často, určitě každý týden.*“ Ostatní rodinné rituály, jako bylo společné koupání sester nebo pusa na dobrou noc, se postupně vytratil nezávisle na rozvodu rodičů: „*Pamatuju si mámu, když nám dávala pusy na dobrou noc, ještě když mi bylo asi deset, ale pak už asi nikdy jsem od ní pusy*

nedostala. A se ségrou jsme se koupaly spolu, jen do věku kdy jsme se vešly spolu do vany, ale to nevím, kolik mi bylo.“

Rituály průběhu roku

Před rozvodem

Vánoce Pavlína v dětství před rozvodem slavila společně se svými rodiči a jedinou vlastní sestrou. Na Štědrý den se vždy vyskytovalo několik stálých rituálů. Ráno byla snídaně, která byla ale jen skromná: „...*abysme viděli prasátko, že jo.*“ Po snídani se sestry společně dívaly na pohádky. Potom následoval oběd a po něm společná rodinná procházka. U štědrovečerní večeře rodina dodržovala několik klasických tradic, jako byly šupiny pod talířem, koledy a jedl se kapr s bramborovým salátem. Po večeři se zazvonilo zvonečkem a rodina šla ke stromečku s prskavkami a dárky.

Narozeniny Pavlína a její rodina slavili také jen společně ve čtyřech v úzkém rodinném kruhu. V době před rozvodem měla Pavlína na narozeniny vždycky dort a samozřejmě dárky.

Na jiné rituály průběhu roku si Pavlína nevzpomněla. Můžeme tedy vidět, že Pavlínina rodina dodržovala jen dva rituály průběhu roku a to Vánoce a narozeniny. Především rituálů spojených s Vánocemi bylo v této rodině hodně a byly dobře propracované. Zajímavé je, že rituály průběhu roku v této rodině nebyly důvodem pro setkávání se s širší rodinou.

V průběhu a po rozvodu

Jak už bylo řečeno, Pavlína si žádné výrazné krize mezi rodiči, která by se promítla do rodinného života, nevšimla. Dokud byli její rodiče spolu, tak probíhaly rituály průběhu roku v nezměněné podobě.

Po rozvodu došlo k výrazným změnám. Otec se od rodiny odstěhoval a rituály průběhu roku tak sestry slavily nadvakrát - s matkou a s otcem a jeho novou rodinou.

Vánoce se v rodině slavily i nadále: „...nejdřív s mámou a pak jsme druhý den šli k tátovi. S tou mámou to bylo stejné, ty zvyky všechny a u táty už pak nebyla štědrovečerní večeře, ale spíš oběd a pak ty dárky.“

U narozenin došlo k určitému vytráčení tohoto rituálu: „...popravdě kromě nošení bonbónů do školy jsme narozenky moc neslavili. Táta nám dal dárek, jen když jsme ho viděli někdy brzo kolem těch narozenin, protože on má těch dětí docela hodně, museli jsme si dárek od něj vždycky vyzvednout...pokud ne, nedostali bychom.“ Oslavy narozenin, na které byly do té doby sestry zvyklé, od rozvodu neprobíhaly ani s matkou: „Já si vlastně nepamatuju žádnou oslavu mých narozenin po rozvodu vůbec až do věku asi devatenácti, kdy mi přítel maminka upekla dort a já se rozbrečela, když jsem ho viděla a rok nato jsem si nepamatovala, že jsem kdy nějaký dort dostala. Prostě jsem vytěsnila tu vzpomínku, páč mi to připomnělo víc fakt, že jsem nedostala dort už strašně dlouho, než že jsem konečně ten dort dostala.“ Je tedy možné konstatovat, že na rituál narozenin v této rodině měl rozvod velký vliv. V podstatě se skoro vytratil, což mělo velký vliv i na vztah Pavlína k tomuto rituálu.

V současnosti

V současné době Pavlína žije v zahraničí a proto je pro ni dodržování rituálů průběhu roku momentálně složitější. Tyto oslavy probíhají zvláště s matkou a zvláště s otcem.

S matkou slaví v podstatě jen Vánoce a částečně narozeniny. V době, kdy ještě žila v České republice, matku Pavlína vždy na její narozeniny navštívila a dala jí dárek. Když měla narozeniny Pavlína, tak ji matka pozvala k sobě: „...o moje narozeniny mi ona zavolala a pozvala mě k ní a někdy uvařila něco dobrého.“. Teď, když Pavlína žije v zahraničí je situace složitější: „Loni mi třeba máma poslala zprávu na facebooku až někdy kolem jedenácti v noci, takže já šla spát se slzama v očích s tím, že na mě máma zapomněla...“.

Narozeniny s otcem moc neslaví, vždy si u něj jen po narozeninách vyzvedla dárek. Proto je pro ni důležitější tento rituál oslavit s matkou: „Nějak s ním nemám

narozky toliko spojený. Samozřejmě se těším, až mi zavolá...no ale telefon od mámy by mě potěšil víc.“

Vánoce Pavlína slaví odděleně s oběma rodiči a s oběma dodržuje stejné tradice jako v dětství: *„...oba se moc snaží mi Vánoce zprostředkovat, jak moc můžou. Například letos jsem se domů o Vánoce nedostala a přiletěla jsem domů až v lednu a oba měli doma cukroví a stromek a dárky a táta dokonce s rodinou připravili celý Štědrý den se všema tradicema od procházky po obědě, až po tradiční večeři, šupiny pod talířem a tak. Všechno prostě jak má být.“*

Vztah k tradicím a rituálům obecně

K tradicím ve společnosti má Pavlína dobrý vztah. Myslí si, že jsou velmi důležité, protože jsou určitým způsobem součástí každého konkrétního člověka a jeho života: *„Já si myslím, že tradice jsou neuvěřitelně důležité a bez nich nejsme, kdo opravdu jsme. Ty tradice, který si v sobě neseme, jsou plný vzpomínek a jistoty a pomáhají nám vytvořit takovej speciální čas. Bez vánočních tradic by Vánoce nebyly Vánoce“*. Každý člověk si v sobě podle ní nese trochu jiné tradice z prostředí, ve kterém vyrůstal a žil a tyto tradice se postupem času mění a mísí: *„...každá rodina, každý město, každý stát má jiný tradice a rituály a je moc důležitý, že se o nich mluví, ukazují se, lidi přijímají třeba i nový a vytvářejí nový.“* Toto vytváření nových a měnění starých tradic se podle ní děje hlavně ve vztahu dvou lidí: *„Například tradice a rituály, na který jsem já zvyklá, prostě vždycky budou nějakým dílem přítomný v mým životě, přítelovy tradice taky a společně si vytvoříme nějakou směsici těchhle tradic a najdeme si i vlastní rituály, který nám vyhovují.“*

Pavlína vidí přínos tradic pro celou společnost: *„Bez nich by společnost byla taková smutná a chaotická.“*, a vyjadřuje i jistotu, kterou lidem dávají: *„Tradice a rituály jsou něco, na co se prostě můžeme spolehnout, že jo.“*

Vztah k rodinným rituálům

V dětství měla Pavlína oslavy Vánoc i narozenin ráda a těšila se na ně: *„Hlavně na dárky (smích).“*

Vzhledem k tomu, že se na těchto oslavách krize mezi rodiči směřující k rozvodu neprojevila, tak se ani její vztah k těmto rituálům v té době nezměnil.

K určitým změnám došlo až v pozdějším věku. Pavlínin vztah k Vánocům zůstal stejně dobrý jako v dětství: „*Vánoce mám prostě ráda, ty jsou fajn.*“ Rituály spojené s Vánoci měla a má Pavlína ráda snad všechny: „*...všechno kolem Vánoc mi vždycky dělalo radost.*“, zvláště ji baví vybírat dárky pro své blízké.

Postupně se však začal zhoršovat její vztah k narozeninám: „*Já narozky nesnáším. Pro mě mají negativní význam v tom, že jsem ten, kdo je v centru pozornosti a já si nemůžu pomoci, ale vždy mi to akorát připomíná všechny členy rodiny a kamarády, kteří na mě nemyslí nebo neví, že mám narozky.*“ Její špatný vztah k tomuto rituálu se vystupňoval tak daleko, že se narozeniny snažila ignorovat a dokonce je tajila: „*...mé narozky tajím, jak můžu a dokonce i na facebooku jsem si je vymazala.*“, a potom jí bylo líto, že jí nikdo nepopřál: „*Já nikdy narozeniny neměla ráda, nikdy jsem je nechtěla slavit a vždycky jsem se je snažila tajit a pak jsem se udolávala v slzách pocity, že mě nikdo nemá rád, páč nikdo neví, kdy jsou moje narozeniny. A bohužel v tomhle jsem fakt dobrá.*“

Špatných zážitků spojených s narozeninami, které by mohly tento její přístup vysvětlovat, bylo více. Jak už bylo řečeno, po rozvodu oslavy narozenin v podstatě vymizely: „*Já si vlastně nepamatuju žádnou oslavu mých narozenin po rozvodu vůbec až do věku asi devatenácti, kdy mi přítel maminka upekla dort a já se rozbřečela, když jsem ho viděla...*“. Tento zážitek, který jí připomněl absenci tohoto rodinného rituálu ve vlastní rodině, ji traumatizoval natolik, že jej vytěsnila: „*...rok na to jsem si nepamatovala, že jsem kdy nějaký dort dostala. Prostě jsem vytěsnila tu vzpomínku, páč mi to připomnělo víc fakt, že jsem nedostala dort už strašně dlouho než, že jsem konečně ten dort dostala.*“ Tento trend, kdy její nejbližší její narozeniny v podstatě neslaví, pokračuje i v současné době: „*Loni na moje narozeniny skoro všichni zapomněli...táta mi poslal e-mail, přítel mi zavola, ale nemohla jsem ho vidět, páč jsem byla celý den v práci jako au-pair a ta rodina na moje narozeniny zapomněla a nezapomněla si ještě dalších pět dní.*“

Momentálně se s tím Pavlína rozhodla něco udělat a letos uspořádala svou první oslavu narozenin. Přesto však nedokázala většině svých kamarádů říct, že jde o

oslavu jejich narozenin: „*Letos na moje dvacátý pátý narozeniny je první rok vůbec, kdy jsem se rozhodla narozenky oslavit a sezvala jsem kamarády a půjdem na večeři a do hospody. Ale stejně...většině z nich jsem zatajila, že to jsou moje narozeniny.*“

Svatba a manželství

Pavλίna hodnotí svatbu velmi kladně a jako velmi důležitou, a to jak pro jednotlivce, tak i pro společnost: „*...svatba je velmi důležitá a má ohromnou roli ve společnosti.*“ Myslí si ale, že jí lidé často berou lehkovážně a berou se příliš brzy: „*...některý lidi si toho toliko nevážej a lehkomylně se berou a rozváděj na místo delšího vztahu, kdy by spolu ten pár bydlel a vyzkoušel si, jaký to bude, byli spolu pár let, aby se opravdu poznali a věděli, že to bude klapat a to i potom, až ta prvá zamilovanost trochu vyprchá.*“ V tom vidí i jednu z příčin vysoké rozvodovosti.

Pro ni samotnou je svatba velmi důležitá a určitě se chce jednou vdát: „*Já chci být připoutaná k tomu, koho miluju a s kým chci být po zbytek života, chci mít prstýnek a jeho jméno, chci být hrdá na to, kdo je můj manžel a chci, aby mé děti měly víru v manželství a vztah jejich rodičů.*“ Při uvažování o svatbě je pro ni velmi důležitá její představa o tom, jaký by její budoucí manžel měl být: „*Nikdy bych se nevdala za někoho, o kom bych si nebyla jistá, že to spolu budeme umět vždycky nějak zvládnout. Můj manžel bude někdo, na koho se mohu spolehnout i v nesnázích a pokud ve vztahu půjde do tuhého, tak on mi pomůže to dát všechno do pořádku.*“ Pro Pavlínu je důležitý i samotný rituál svatby, ne jen to, co představuje. Chtěla by mít velkou svatbu, kde by byli všichni její přátelé i rodina.

Život v manželství je pro Pavlínu jedním ze stěžejních pilířů života. O manželství říká: „*Je to způsob jak říct tvému partneru i celému světu, že ta osoba, kterou si bereš, je ta osoba, se kterou chceš být po zbytek tvýho života.*“ Toto vyjádření vzájemné lásky a toho, že spolu chtějí zůstat po zbytek života je pro Pavlínu mimořádně důležité: „*Pro mě je hodně důležitý, že celý svět ví, že já a můj manžel se máme rádi, patříme k sobě, věříme vztahu a jsme kamarádi. Ten prstýnek na ruce znamená hrozně moc.*“

Pro Pavlínu je velmi důležité i to, že chce, aby její manželství bylo na celý život, aby se nikdy nerozvedla: „*Chci žít v manželství, a to napořád a nikdy se nerozvést.*“

Chci být prostě paní. Do konce mého života, mít manžela po boku a podporovat jeden druhého, mít spolu děti.“

4.7 Souhrnná analýza

V této kapitole jsem se zaměřila na souhrnnou analýzu všech rodin a jejich rodinných rituálů. Pokusila jsem se jednotlivé rodiny a jejich rituály porovnat, hledat podobnosti i odlišnosti a to ve všech zkoumaných kategoriích.

Každodenní rituály

Před rozvodem

Ve většině rodin se alespoň několik každodenních rituálů objevovalo. Tyto rituály v rodinách můžeme rozdělit na opravdu každodenní a na rituály, které se opakovaly v týdenním horizontu (např. víkendové rituály).

Z opravdu každodenních rituálů se v rodinách často objevovaly rituály spojené s uspáváním dětí. Pusu na dobrou noc si dávali v rodině Zdeny a Pavlíny, Denisina matka dětem před spaním četla, v rodinách Dominika a Radky rodiče děti jen poslali spát a popřáli jim dobrou noc a Michalovi matka natřepala polštář a přikryla ho. S uspávacími rituály souvisí i další večerní rituál, který se objevil ve dvou rodinách (Pavlína a Denisa) - šlo o koupání ve vaně. Pavlína se před večeří koupala společně se sestrou a Denisu a její sestru pravidelně koupal otec.

Dalším častým každodenním rituálem bylo společné sledování televize. To se dělo v rodině Zdeny, Pavlíny a Dominika. Dvakrát byly zmíněny i rituály buzení - Dominika i Radku ráno budila matka.

Častým rituálem bylo také společné jídlo. Každý den v podobě večeří tento rituál dodržovala jen rodina Zdeny a Pavlíny. Víkendové obědy ale byly společné ve většině rodin - u Zdeny, Pavlíny, Dominika a Radky.

Víkendové rituály se dodržovaly skoro ve všech rodinách, ať už šlo o již zmíněné společné obědy nebo o různé víkendové cesty. Radka s rodiči o víkendech jezdila k prarodičům, Denisa na výlety nebo na chalupu a Zdenina rodina o víkendech společně trávila čas různými aktivitami - chodili plavat, na procházky

nebo do kina. Ve Zdenině rodině se objevily týdenní rituály i jindy než o víkendu - s matkou chodila na aerobic a s otcem v týdnu často hráli společenské hry.

Výjimkou z hlediska dodržování každodenních rituálů byla rodina Michala, který si vzpomněl pouze na jediný rituál (uspávací rituál s matkou), který se navíc neopakoval každý den. Tato naprostá absence rituálů a pravidelností v rodině byla způsobena hlavně tím, že oba rodiče pracovali nepravidelně na směny a rodina se pohromadě skoro nescházela. Většina zde popisovaných každodenních rituálů jako je společné jídlo nebo sledování televize se v jeho rodině odehrávala také, ale nešlo o nic pravidelného a málokdy se účastnila celá rodina. Sám Michal řekl, že si nepamatuje na žádný pevný bod v jejich životě kromě školy.

Lze konstatovat, že ve většině rodin se alespoň nějaké každodenní rituály odehrávaly. Jako důležité se v některých rodinách ukázalo, jaké bylo složení rodinné skupiny při rituálech - zda byly prováděny pouze s jedním z rodičů, zda se rodiče střídali nebo zda byla rodina celá pohromadě.

Rituálů v rodinách většinou nebylo moc a v některých rodinách šlo spíše o krátké okamžiky (jako např. buzení dětí nebo posláni dětí do postele) bez emočního zabarvení a společného trávení času. I v drobném rituálu, jako je přivítání po příchodu domů, může být emoční zabarvení. Pokud ale v rituálech emoce chybí, nemohou plnit své základní funkce, jako je upevňování rodinných vztahů a poskytování bezpečí. Tento pocit, že v některých rituálech některých rodin (např. u Dominika) toto emoční zabarvení chybí, jsem někdy měla. Přesto ale prostřednictvím rodinných rituálů trávila společně nějaký čas většina rodin, především o víkendech. Rituálů mohlo v rodinách být samozřejmě i více, ale na jmenované si respondenti vzpomněli a mají s nimi spojené nějaké zážitky.

V průběhu a po rozvodu

Doba zvětšujících se problémů mezi rodiči se v jednotlivých rodinách projevila různě. Polovina respondentů (Zdena, Pavlína a Michal) žádné změny nepocítila. Dominik si nevšiml žádné změny v konkrétních rituálech, pouze otec byl častěji pryč, takže často chyběl i u některých rodinných rituálů, jako bylo například společné jídlo. K větším změnám došlo v rodinách Radky a Denisy.

Radčini rodiče se rozváděli kvůli otcově nevěře, takže atmosféra v rodině před rozvodem byla značně napjatá. To se výrazně projevilo v rodinném životě - všechny společné rodinné rituály, jako byly společné obědy a víkendové cesty k prarodičům v podstatě zanikly, protože matka z nich otce vyloučila. Dále tak sice pokračovaly, ale už ne společně s otcem.

Podobná absence otce u některých rodinných rituálů se logicky projevila i v rodině Denisy po tom, co se matka s dětmi přestěhovala do jiného města. Postupně si Denisa začala všimnout rozdílů i ve víkendových rituálech, které se rodina do té doby snažila udržet - na výlety děti postupně jezdily jen s otcem, na chalupu a za babičkou s matkou.

Po rozvodu se objevily změny skoro ve všech rodinách, kromě Zdeniny. Tím, že Zdenini rodiče ještě asi dva roky po rozvodu žili společně a dobře spolu vycházeli, tak dál fungovali jako úplná rodina. Změny se v její rodině objevily až po odstěhování otce (proto budu v dalším textu brát v úvahu změny až po jeho odstěhování).

Protože všichni respondenti po rozvodu zůstali v hlavní péči matky, tak největší změnou bylo vyloučení otce ze společných rodinných rituálů. Rituály, které měli respondenti s matkami, většinou zůstaly v nezměněné podobě a ty, kterých se původně účastnila celá rodina, většinou zůstaly v rodině také, ale už bez otce, takže došlo k jejich přeměně v rámci nového rodinného uspořádání.

S účastí otců v rodinných rituálech už to bylo horší. Z původních společných rituálů byli většinou vyloučeni a i v jednom případě, kde byla snaha tyto původní rituály alespoň částečně udržet, nakonec došlo k jejich postupnému vymizení. Byl to případ Denisy, která společně se sestrou i po rozvodu dodržovala společné víkendové cesty na chalupu nebo na výlety. V pubertě už se sestrám ale takto trávit víkendy nechtělo a rituál pomalu vymizel. Proto se v některých rodinách objevila snaha alespoň částečně nějaké nové rituály dětí s otcem vytvořit. Pavlína se sestrou pravidelně otce i jeho novou rodinu navštěvovaly, Denisa a její sestra začaly s otcem trávit alespoň páteční večery a jezdili s ním do města nakupovat a Michal navštěvoval otce v práci každý den cestou ze školy.

Zvláštní situace nastala v rodině Radky. Tam nejenže se vytratily společné rituály s otcem, ale postupně se vytratily veškeré rodinné rituály. Otec i matka si žili své životy a o děti a nějaké pravidelné a ritualizované trávení času s nimi se moc nestarali. Podobná situace nastala částečně i u Pavlíny, kde se postupem času (ne hned po rozvodu) také vytratily všechny rodinné rituály, které byly v rodině před rozvodem. Rodina jako taková se vlastně rozpadla, i když někteří členové dále žili spolu.

Shrnutí

Každá rodina je individuální a každá měla nějaké své každodenní rodinné rituály. Každý z respondentů si vzpomněl alespoň na jeden rodinný rituál, ne všude se však objevovaly společné rituály s oběma rodiči a i když se objevily, tak respondenti někdy sdělovali, že to bylo vlastně to jediné, co společně jako rodina dělali. Společných rodinných rituálů tak v rodinách bylo spíše málo.

Doba krize mezi rodiči se na podobě rodinných rituálů projevila jen u části rodin, zatímco rozchod rodičů se samozřejmě promítl do rodinného života všech rodin a tedy i do jejich rodinných rituálů. Ve všech rodinách došlo k vyřazení otce z původních společných rituálů kvůli jeho vyloučení z rodiny a v některých došlo i k celkovému vytráčení původních rodinných rituálů. Na druhou stranu se v některých rodinách objevila i tendence k vytváření nových rituálů mezi otcem a dítětem.

Rituály průběhu roku

Vánoce

Před rozvodem

Rituál Vánoc se dodržoval ve všech sledovaných rodinách. Ve většině rodin (Zdena, Pavlína, Michal a Dominik) oslava Vánoc probíhala jen v úzkém kruhu primární rodiny. Ve dvou zbývajících rodinách se oslavy účastnili členové primární rodiny společně s babičkou. V žádné z rodin tak Štědrý den nebyl příležitostí k setkávání širší rodiny a šlo spíše o komorní rodinnou událost.

V průběhu Štědrého dne se ve většině rodin dodržovalo několik vánočních rituálů. Ve všech rodinách se strojil stromeček - toho se většinou účastnily děti společně s oběma nebo jedním rodičem. Dalším častým rituálem, který se vyskytl v polovině rodin, bylo dodržování půstu, aby večer „viděli zlaté prasátko“. V rodině Radky a Michala se půst dodržoval úplně, v rodině Pavlíny se tento zvyk dodržoval jen částečně v podobě skromného jídla přes den. Polovina respondentů (Pavlína, Zdena a Michal) zmiňovala i sledování pohádek, zatímco rodiče se věnovali přípravám na večer. V polovině rodin (Michal, Pavlína a Zdena) se také někdy během dne nebo při štědrovečerní večeři poslouchaly nebo i zpívaly koledy. V rodině Denisy a Radky se dodržovala tradiční odpolední procházka, které se účastnila celá rodina, kromě matky, která připravovala štědrovečerní večeři.

Můžeme tedy vidět, že Štědrý den byl skoro ve všech rodinách provázen různými rituály, které byly v různých rodinách podobné. Určitou výjimku tvořila rodina Dominika, který žádný rituál, který by se odehrával na Štědrý den před večeří, nezmínil.

Rituálem, který se dodržoval ve všech sledovaných rodinách a který ve většině rodin zahrnoval další menší rituály, byla štědrovečerní večeře. V rodině Michala a Pavlíny se dodržoval zvyk dávat pod talíř šupinu z kapra nebo peníze, v rodině Denisy večeře začínala slavnostním přípitkem a Pavlína s Dominikem zmínili tradiční štědrovečerní jídlo - kapra s bramborovým salátem. Velké množství rituálů odehrávajících se při štědrovečerní večeři bylo v rodině Zdeny - kromě již zmíněných dodržovali zvyk, že nikdo nesmí v průběhu večeře vstát od stolu a večeřeli při svíčkách. Tradiční staročeské vánoční zvyky jako házení střevícem, lití olova nebo krájení jablka se ve většině rodin nedodržovaly. Výjimkou byla rodina Michala, kde každoročně krájeli jablko.

Dalším důležitým rituálem, který se objevil ve všech sledovaných rodinách s výjimkou rodiny Dominika, bylo zvonění na zvoneček (v případě rodiny Michala na skleničku), když „přišel Ježíšek“. Po tomto rituálu rodiny odcházely ke stromečku a začaly rozbalovat dárky. Dárky se dávaly ve všech sledovaných rodinách.

Ve většině rodin se na Štědrý den dodržovalo poměrně velké množství rituálů. Nejvíce jich bylo v rodinách Zdeny a Michala, naopak v rodině Dominika jich bylo velmi málo.

V průběhu a po rozvodu

Doba narůstajících problémů mezi rodiči se v žádné rodině na podobě rituálů průběhu roku neprojevila. Ve všech sledovaných rodinách tyto rituály probíhaly beze změn až do doby rozvodu a rozestěhování původní rodiny. Drobnou výjimku tvořil Michal, v jehož rodině se tato doba sice neprojevila na podobě rituálů, ale projevila se ve vypjaté atmosféře, která v jednom případě vyeskalovala právě na Vánoce: *„Nejhorší bylo, když moje máma na Vánoce jednou mi chtěla koupit počítač. No a ona vzala a prostě zařídila to sama s mým strejdou a tátu z toho úplně nějak vynechala. No tak to byl problém, že jo. To byl prostě, to byl oheň na střeše. No a on pak zase jako koupil vlastní dárky pro mě.“*

Lze tedy vidět, že ačkoliv rodiče měli ve svém vztahu problémy, které se v některých případech promítly do běžného života rodiny a jejích každodenních rituálů, tak se snažili, aby se nepromítly do jedněch z nejdůležitějších rodinných rituálů. V tom můžeme spatřovat jak ohled na děti, tak i možnost, že rodičům samotným tyto situace pomáhaly s udržováním představy normálního života.

Po rozvodu nastaly změny ve většině rodin. Žádný rozdíl nebyl patrný jen v rodině Zdeny a v rodině Denisy. Zatímco ve Zdenině rodině to díky kamarádkému vztahu rodičů nebyl problém, pro Denisu to bylo zdrojem napětí, protože se z Vánoc vytratila určitá samozřejmost a rodinná atmosféra: *„...pro mě to celkem byl dost velkej zdroj tenze, protože to bylo takový nesamozřejmý a umělý jakoby. Bylo to jako taková hra na rodinu, kterou jsme vlastně už tak docela nebyli.“*

V ostatních rodinách po rozvodu většinou došlo k rozdvojení vánočních oslav - probíhaly zvlášť s matkou a s otcem. Výjimku tvořil Dominik, který po rozvodu slavil Vánoce jen s matkou a po několika letech i Michal, který se přestal stýkat s otcem. Ve všech rodinách, kde se rodina při oslavě Vánoc rozdělila, děti trávily štědrovečerní večeři s matkou a většina z nich (Michal, Pavlína a Radka) začala štědrý večer nebo jeho část trávit i s širší částí rodiny z matčiny strany. Radka

s prarodiči, Michal s prarodiči, strýcem a bratrancem a Dominik se strýcem a jeho rodinou. To lze interpretovat tak, že matky těchto dětí nechtěly trávit štědrý večer pouze sami ve dvou nebo ve třech (podle počtu dětí), což potvrzuje Radka: „...*takže jsme prostě byli jenom my tři. A to mamka nechtěla ze začátku, takže jsme jezdili k jejím rodičům, protože nechtěla, abysme byli sami.*“ Matky tak prostřednictvím rituálů, které stmelují společenství, od svých rodin potřebovaly oporu pro pocit zakotvenosti života.

S otcem se o Vánocích přímo na Štědrý den viděla jen Radka, která ho s bratrem navštěvovala dopoledne, kdy si předali dárky. Na Boží hod to bylo u Pavlíny, kde probíhal společný sváteční oběd spojený s dárky a u Michala den nebyl pevně určený, ale bylo to mezi Štědrým dnem a Silvestrem. Dominik o setkání s otcem v souvislosti s Vánoce nemluvil.

I přes rozvod rodičů a změny v tom, s kým respondenti Vánoce slavili, se všichni shodovali v tom, že vánoční rituály z původní rodiny zůstaly zachovány. Neobjevily se ani žádné nové rituály s jednou výjimkou - Radka a její bratr pod vlivem babičky museli chodit do kostela na půlnoční.

Můžeme tedy vidět, že rozdělením vánočních rituálů došlo k tomu, že původní vánoční rituály spojené se Štědrým dnem a štedrovečerní večeří zůstaly většinou zachovány a k nim se přidaly ještě nové rituály spojené s oslavou Vánoc s otcem - např. předání dárků na Štědrý den dopoledne u Radky apod.

Přestože rozvod výrazným způsobem zasáhl do podoby Vánoc ve většině rodin, můžeme vidět, že se rodiče snažili, aby byla původní podoba Vánoc a původní rituály a tradice zachovány. Změny se tak většinou týkaly spíše rozdělení oslav a změny prostředí a osob, se kterými respondenti Vánoce trávili než konkrétních vánočních rituálů.

V současnosti

V současné době již společně s oběma rodiči Vánoce žádný respondent neslaví. Dominik a Michal je slaví pouze s matkou, ostatní je slaví odděleně s matkou a s otcem, případně ještě další dny s prarodiči nebo se svými partnery.

Všichni se shodli také na tom, že podoba vánočních rituálů zůstala zachována a vše je stejné jako v době jejich dětství.

Můžeme tedy konstatovat, že rituály spojené s Vánoci jsou natolik pevně ve společnosti zakořeněné a pro jednotlivé rodiny důležité, že ani významné změny jako je rozvod nebo vývojové změny rodiny na ně nemají velký vliv. Změny nastávají spíše v osobách, které se těchto rituálů společně účastní. Je tedy evidentní, že emoční náboj spojený s rituálem a jeho vykonáváním je velmi silný.

Narozeniny

Před rozvodem

Narozeniny se slavily ve všech sledovaných rodinách kromě Dominikovy, kde se narozeniny „odbyly“ pouze tím, že Dominik od rodičů dostal nějaké peníze.

V ostatních rodinách se všude pro oslavence pekl nebo koupil dort a oslavenec dostal dárky. Kromě Pavlíniny rodiny, která i narozeniny slavila pouze v úzkém kruhu primární rodiny, všechny ostatní rodiny narozeniny slavily společně s prarodiči. Na rozdíl od Štědrého dne, tak narozeniny pro většinu rodin byly důvodem pro rodinná setkávání.

Oproti Vánocům byly narozeniny v rodinách spojeny s mnohem menším počtem rituálů, které byly ale na rozdíl od Vánočních rituálů, ve všech rodinách, které narozeniny slavily, stejné - tedy dort a dárky.

V průběhu a po rozvodu

Jak již bylo řečeno, doba, kdy se začalo schylovat k rozvodu, se v žádné rodině na podobě rituálů průběhu roku neprojevila.

Stejný průběh narozenin jako před rozvodem byl ve stejných rodinách jako u Vánoc - u Denisy a u Zdeny. V rodině Radky došlo k rozdělení oslavy - zvlášť slavila s matkou a s otcem. Tak to zpočátku probíhalo i u Michala - oslava proběhla s matkou a její rodinou a otec mu popřál později. Michal se však s otcem stýkal čím dál méně, až se přestali vídat i o Vánocích a narozeninách. U Dominika v podstatě žádná oslava narozenin neprobíhala ani před rozvodem, což se po rozvodu

nezměnilo. Změnilo se to, že zatímco před rozvodem dostával peníze k narozeninám od obou rodičů dohromady, po rozvodu je dostával jen od otce. Matka jeho narozeniny přestala registrovat úplně. K významným změnám v podobě rituálů narozenin došlo v rodině Pavlína. Zatímco před rozvodem v rodině probíhaly běžné oslavy s dortem a dárky, po rozvodu se tento rituál vytratil. Dort už od rodičů nikdy nedostala a potupně v podstatě přestala dostávat i dárky - od otce dostala dárek, jen když si pro něj sama od sebe přišla. Jediným narozeninovým rituálem, který zůstal, bylo nošení bombónů do školy.

Oproti rituálu Vánoc byla situace rituálu narozenin po rozvodu složitější. Nelze zde najít společný prvek, který by se vyskytoval ve většině rodin. Některé rodiny rituál zachovaly v nezměněné podobě, některé jej rozdvojily podobně jako Vánoce a některé jej postupně v podstatě přestaly dodržovat. Co lze konstatovat je, že ve většině rodin měl rozvod na podobu narozenin výrazný vliv.

V současnosti

V současné době, podobně jako Vánoce, narozeniny už nikdo z respondentů s oběma rodiči najednou neslaví. Polovina je slaví odděleně s matkou a otcem (Pavlína, Denisa a Zdena), Michal je slaví jen s matkou a její rodinou a Dominik s Pavlínou je neslaví s rodiči vůbec. V Dominikově rodině se to nedělo nikdy a Pavlína v současnosti žije v zahraničí.

Další rituály průběhu roku

Polovina respondentů (Dominik, Pavlína a Denisa) si při svém vyprávění na žádné jiné rituály průběhu roku, které by se v jejich rodině dodržovaly, nevzpomněli. Ani ostatní na tom nebyli o moc lépe. Radka a Zdena si vzpomněly na jeden další rituál - Radka na narozeniny svého strýce, který vždy pořádal velkou rodinnou sešlost a Zdena na Velikonoce, které trávila u svých prarodičů na vesnici. Z velikonočních rituálů dodržovali jen hodování.

Výjimkou s větším počtem rituálů průběhu roku byl Michal. Kromě Vánoc a narozenin si vzpomněl ještě na svátek Mikuláše, narozeniny svého dědy, který každý

rok pořádá velkou rodinnou oslavu, na zabijačku, na kterou jezdili k prarodičům z otcovy strany a na pouť, kterou spojovali s oslavou babiččiných narozenin.

Shrnutí

Lze tedy konstatovat, že většina respondentů si vzpomněla jen na malé množství rituálů průběhu roku - většina v podstatě jen na Vánoce a narozeniny. To ještě neznamená, že by se v rodinách více těchto rituálů nedodržovalo, ale lze to interpretovat tak, že i kdyby se nějaké další dodržovaly, tak pro respondenty neměly velký význam. Pokud by pro ně byly důležité, tak by si na ně pravděpodobně vzpomněli. Co mě zaujalo, bylo, že žádný respondent nejmenoval jako rituál průběhu roku svátek a Velikonoce byly jmenovány jen v jedné rodině.

V průběhu a po rozvodu ke změnám v rituálech průběhu roku sice docházelo, ale jednalo se spíše o změny v podobě rozdělení oslav a změny v osobách účastníků. Ke změnám v konkrétních rituálech docházelo v menšině případů (vytrácení narozenin u Pavlínky, návštěva kostela u Radky).

Zajímavý mi připadá rozdíl mezi udržováním rituálů Vánoc a rituálů narozenin po rozvodu. Zatímco vánoční rituály se snažily zachovat v co nejpodobnějším stavu všechny rodiny, u rituálů narozenin tato tendence u všech rodin patrná není. To je možné vysvětlit tím, že zatímco Vánoce jsou rituál, který se dotýká všech členů rodiny stejně, tak narozeniny jsou do jisté míry individuální - jde o oslavu narození jednoho člověka, a proto je možná jednodušší, aby se tato událost v rodinách postupně vytratila. Další možností vysvětlení je i vztah těchto rituálů k celospolečenskému aspektu - nátlak na Vánoce je ve společnosti velmi silný a očekává se, že je rodina bude slavit. U narozenin je tomu jinak, tam je to individuální záležitost rodiny. Do určité míry to může vypovídat i o kvalitě vztahů v rodině a důležitosti jejích členů pro sebe vzájemně.

Zajímavým tématem bylo i setkávání rodiny ve spojení s rituály průběhu roku. Většina respondentů vyjádřila názor, že různé rituály a tradice jsou dobré, protože jsou možností nebo důvodem k setkávání rodiny a přátel. Přesto při svém popisu a výčtu rituálů průběhu roku udávali, že se jich účastnila širší rodina v poměrně malém

počtu případů (jejich narozeniny, narozeniny strýce či dědy, zabijačka, Velikonoce apod.). Zajímavé mi připadá i to, že rituál Vánoc, který se vyskytoval ve všech rodinách, který byl nejpropracovanější a je v naší společnosti jedním z nejdůležitějších, nebyl důvodem pro rodinná setkávání v žádné rodině.

Vztah k tradicím a rituálům obecně

Většina respondentů, až na Michala, má k tradicím a rituálům obecně pozitivní vztah. Michal k nim má spíše rozpolcený vztah - na jedné straně až opovrhuje některými starými tradicemi, jejichž význam se již vytratil, na druhé straně se mu některé tradice spojené s kulturou či sportem líbí.

Nejčastěji respondenti (Radka, Zdena, Dominik a Denisa) jako velký klad tradic a rituálů označovali, že umožňují lidem setkávání - ať už rodiny nebo přátel. Radka a Dominik v souvislosti s tím mluvili o tom, že rituály jsou nejen možností, ale i důvodem pro setkávání, ke kterému by jinak třeba kvůli zaneprázdněnosti nedocházelo. Oba si myslí, že toto setkávání prostřednictvím rituálů má pozitivní vliv na rodinné i přátelské vztahy. Zajímavé je, že o setkávání prostřednictvím rituálů a zlepšování vztahů mluvil právě Dominik, v jehož rodině se vyskytovalo velmi malé množství rituálů průběhu roku.

Dominik a Zdena zmínili i to, že rituály nějakým způsobem ozvláštňují všední život, že jde o změnu, na kterou je možné se těšit - jak říká Zdena: „...*ten život by byl vlastně nudnej, kdyby to byl furt takovej stereotyp a naopak je to lepší, že je to pro člověka taková změna a už se na to člověk třeba i těší...*“.

Pavčina tvrdila, že rituály jsou určitým způsobem součástí každého konkrétního člověka a jeho života - jsou součástí jeho historie a určitým způsobem ho formují. Denisa tento pohled rozvíjí na celou společnost - tvrdí, že rituály umožňují přenášení hodnot ve společnosti z generace na generaci, takže jsou rituály součástí lidské historie. Zajímavě to nazývá „kontinuita lidství“. Přínos pro společnost v rituálech vidí i Pavčina, a to v tom, že společnosti dávají určitý řád a lidem jistotu, že je něco, na co se mohou spolehnout.

Denisa a Pavčina ještě v souvislosti s rituály mluvily o tom, že konkrétní rituály, které člověk dodržuje, vycházejí z jeho rodiny a prostředí, ve kterém vyrůstal.

Pavčina to ještě dále rozvinula - tvrdí, že se tradice postupem času mění a mísí a to jak ve společnosti, tak i v životech konkrétních lidí - to se podle ní děje především v partnerském vztahu.

Vztah k rodinným rituálům

Před rozvodem

V dětství před rozvodem měli k rodinným rituálům (především k Vánocům a narozeninám) dobrý vztah všichni respondenti. Většina také uvedla, že se na ně v té době hodně těšili. Někteří respondenti (Radka, Dominik a Denisa) dokonce litovali, že rodinných rituálů nedodržovali více - Radku nejvíce mrzí, že nedodržovali Velikonoce, Dominika, že neslavili narozeniny a Denisu nejvíce mrzí, že se v jejich rodině nedodržoval rituál společných večeří.

V průběhu a po rozvodu

Doba, kdy vztah rodičů začal směřovat k rozvodu, se na vztahu k rodinným rituálům žádného z respondentů neprojevila. Nějaké změny se u většiny respondentů začaly objevovat až po rozvodu rodičů.

Radku a Dominika především mrzelo, že už nejsou rodina a jako rodina nedodržují rituály průběhu roku. Oba se s tím nějakým způsobem vyrovnali - Dominik tvrdí, že si bez toho dokázal poradit, protože byl stejně vždycky nejradši sám a Radka se snažila především na Vánocích tolik nelpět a vynahradit si to jinak. Jiná byla situace v rodině Denisy, kde se právě rituály průběhu roku i po rozvodu slavily stejně rodinně, což pro ni bylo stresující a nepříjemné, protože to bylo strojené.

U dvou dalších respondentů se vztahy k rituálům průběhu roku zhoršily výrazně. Pavčina si sice zachovala dobrý vztah k Vánocům, ale vzhledem k tomu, že její rodina v podstatě přestala její narozeniny slavit, začala narozeniny vyloženě nesnášet. Dokonce se její pocit, že na ni všichni zapomněli, přenesl z rodiny i na přátele. U Michala se dokonce postupně zhoršil vztah k narozeninám i k Vánocům, které začal také nesnášet.

Na tom můžeme vidět, že ačkoliv rodinné rituály slouží kohezi rodiny, současně ukazují také hodnotu jednotlivce a jeho příslušnost k rodině jako hodnotě. Toto ocenění někteří respondenti ztratili a berou to velmi vážně.

U Zdeny se po rozvodu rodičů ani po odstěhování otce žádné změny ve vztahu k rodinným rituálům neobjevily.

V současnosti

V současné době se vztah většiny respondentů k rituálům průběhu roku trochu zlepšil, ačkoliv žádný respondent nemá ke všem těmto rituálům vyloženě pozitivní vztah spojený jen s kladnými pocity. Většina respondentů se ale snaží vidět v těchto rituálech spíše pozitiva, jako je setkání s blízkými a dopřání si klidu.

Jediným, kdo má k těmto rituálům (především k Vánocům) pořád vyloženě negativní vztah, je Michal. Přesto se však i u něj objevilo určité zlepšení vztahu alespoň k narozeninám v souvislosti s tím, že je momentálně slaví i se svou partnerkou, což se mu líbí. Toto zlepšení vztahu k rituálu průběhu roku v souvislosti s partnerem se objevilo i u Zdeny. Je tedy možné, že si v budoucnu někteří respondenti založí nové rituály se svými partnery a jejich vztah k nim se znovu změní.

Shrnutí

Můžeme tedy vidět, že původně dobrý vztah, který měli k rodinným rituálům a především k rituálům průběhu roku všichni respondenti, se u většiny z nich po rozvodu postupně změnil k horšímu.

Myslím si, že změny ve vztahu k některým rituálům průběhu roku u respondentů většinou nebyly vázány na rozvod jako takový, ale spíše na špatné zážitky, které s těmito rituály měli respondenti spojené. Pro Michala byly tyto rituály příležitostí ke „kontaktáži“ od otce, takže z nich měl strach už dopředu, Pavlínina rodina narozeniny dcery po rozvodu v podstatě skoro přestala slavit, takže pro ni byly připomínkou určitého nezájmu ze strany rodiny, Dominikovi rodiče spolu po rozvodu nevycházeli dobře a v době Vánoc tak vzniklo několik nepříjemných situací,

kteřé si v období Vánoc stále připomíná a pro Denisu byla hodně nepřijemná strojenost, která se projevovala v jejich vánoční „hře na rodinu“.

Tento můj názor do určité míry potvrzuje i případ Zdeny, která měla i po rozvodu k těmto rituálům výborný vztah, který se ale velmi zhoršil po tom, co se těsně před Vánoceři dozvěděla o tom, že je velmi vážně nemocná. Toto zjištění celý průběh Vánoc poznamenalo a od té doby s nimi má tyto špatné pocity spojené.

Je ale pravda, že tyto nepřijemné zážitky s rozvodem většinou nějakým způsobem souvisely a proto si myslím, že lze konstatovat, že rozvod u většiny respondentů vliv na vztah k rodinným rituálům měl.

Rodinné rituály a jejich vývoj nám tady na trochu jiném materiálu, než je obvyklé, ukázaly destrukční sílu rozpadu manželství na děti i rodiče.

Svatba a manželství

Názory respondentů na svatbu jsou rozdílné, ale převažuje spíše kladný vztah k ní. Velká část z nich (Zdena, Dominik a Denisa) ji vnímá spíše pozitivně a jednou by se vdát nebo oženit chtěli, ale není pro ně naprostou nutností. Jednoznačně kladný postoj k svatbě mají Radka a Pavlína, pro které je svatba v životě velmi důležitá. Pro Pavlínu je to dokonce jedna z nejdůležitějších věcí v životě. Oproti tomu Michal má k svatbě rozpolcený vztah - na jedné straně chápe její společenskou hodnotu, ale on sám se v současné době ženit nechce a zatím ho ta možnost spíš děší.

Převládajícím názorem, který měla většina respondentů (v podstatě se tento názor dá najít u všech, ale ne všichni ho explicitně formulovali), je, že svatba je důležitá ve chvíli, kdy se pár rozhodne mít děti. Radka a Michal také vyjádřili důležitost toho, aby se celá rodina stejně jmenovala.

Dominik svatbu vnímá jako určitý životní mezník a posun dopředu v životě i ve vztahu. Tento posun někam dál ve vztahu vnímá v rituálu svatby i Denisa, která tvrdí i to, že je důležité, že si dva lidi řeknou, že spolu chtějí zůstat a nějak to stvrdí. To je velmi důležité i pro Pavlínu: „*Pro mě je hodně důležitý, že celý svět ví, že já a můj manžel se máme rádi, patříme k sobě, věříme vztahu a jsme kamarádi. Ten prstýnek na ruce znamená hrozně moc.*“

Rozdílné názory mají respondenti i ohledně svatby jako konkrétního rituálu, tedy svatebního dne. Zatímco Zdena, Radka a Pavlína se na svatební den těší a připadá jim to hezké, tak pro Denisu nebo Michala je představa svatebního dne zdrojem velkého stresu. Michal se proto zatím nechce ženit vůbec a Denisa by si přála jen malou svatbu pro ni a jejího přítele. Oproti tomu Pavlína by si přála mít velkou svatbu, kde by byli všichni její přátelé a rodina.

Názory na manželství jsou mezi respondenty stejně rozdílné jako názory na svatbu. Všichni ale nějakým způsobem tematizovali rozpad manželství, tedy rozvod. Pro všechny je důležité, že by chtěli, aby jejich manželství vydrželo a aby nedopadlo jako manželství jejich rodičů. Zdena a Dominik dokonce vyjádřili určitý strach, aby se model jejich rodičů neopakoval v jejich životech.

Lze tedy konstatovat, že názory respondentů na svatbu a manželství nejsou úplně jednotné. Liší se hlavně názory na důležitost svatby v životě, ale přesto se ve svém životě většina respondentů chce oženit nebo vdát. Všichni by si také přáli, aby jejich budoucí manželství vydrželo a neztroskotalo jako manželství jejich rodičů. V tomto tematizování rozvodu respondenty při myšlenkách na své vlastní budoucí manželství spatřují vliv jejich zkušenosti s rozvodem rodičů, což i někteří sami potvrdili.

5. Závěry a diskuse

V následující kapitole bych se chtěla pokusit o shrnutí svých závěrů a diskusi svých předchozích tvrzení s odbornou literaturou. Vzhledem k tomu, že oblast změny rituálů a vztahu k nim v souvislosti s rozvodem rodičů nebyla dosud předmětem výraznějšího vědeckého výzkumu, nebylo možné konfrontovat mnou zjištěné závěry s příslušnou literaturou. Proto jsem se pokusila alespoň o diskusi některých svých závěrů a zjištění s dostupnou literaturou týkající se rodinných rituálů obecně a literaturou zabývající se psychologií rodiny a rozvodem.

První oblast výzkumu se zaměřovala na podobu rodinných rituálů (každodenních i rituálů průběhu roku) a na jejich případné změny v souvislosti s rozvodem rodičů.

Ve všech rodinách se alespoň nějaké rodinné rituály před rozvodem vyskytovaly - jak každodenní, tak rituály průběhu roku. Ne ve všech rodinách se ale vyskytovaly rodinné rituály, které by plnily všechny základní funkce každodenních rituálů v rodině, které popsala Kaufmannová-Huberová (1998) - uspořádání průběhu dne, upevňování rodinných vztahů, poskytování bezpečí, vytváření prostoru pro individuální tvořivost a volný čas a překonávání strachu. V některých rodinách (rodiny Dominika a Radky) měla většina rituálů pouze funkci uspořádání dne, jinak šlo spíše o „prázdné rituály“, které rodinné vztahy nijak neupevňovaly, a členy rodiny nestmelovaly. Zajímavý byl případ rodiny Michala, který si vzpomněl na jediný každodenní rituál. Ten sice většinu základních funkcí rituálů naplňoval, ale byl v rodině pouze jeden, což je velmi málo. Nelze sice vyloučit, že rituálů bylo v rodině více, ale vzhledem k tomu, že si na ně Michal nevzpomněl (a to ani po nápovědě, o jaké rituály by se mohlo jednat), nebyly pro něj pravděpodobně nijak významné.

Lze tedy konstatovat, že v tomto výzkumném vzorku byly v polovině rodin rodinné rituály před rozvodem nějakým způsobem narušené - v Michalově rodině už před rozvodem v podstatě zcela chyběly každodenní rodinné rituály, v Dominikově rodině sice byly, ale šlo spíše o „technické“ rituály provozu rodiny než o emočně zabarvené a stmelující rituály. Navíc v této rodině až na Vánoce zcela chyběly rituály průběhu roku. V Radčině rodině před rozvodem také nějaké každodenní rituály byly,

ale většinou byly také spíše „techničtějšího“ rázu bez stmelovacích prvků. Tyto rodiny by podle Friesena (1990), který podle typu ritualizace dělí rodiny se vztahovými problémy do čtyř skupin, patřily do první z nich - mezi málo ritualizované rodiny. Malá ritualizace může mít na rodinu a její budoucnost velký vliv - podle Sobotkové (2001) v rodinách, ve kterých jsou rituály zanedbávané, potlačené nebo zapomenuté, může v průběhu času slábnout životně důležité vědomí rodinné identity.

Vzorek respondentů je samozřejmě příliš malý na to, aby se výsledky výzkumu daly zobecnit, ale myslím si, že je zde (i na základě odborné literatury) možné vyvodit určitou souvislost mezi množstvím a kvalitou rodinných rituálů a tím, že se tyto rodiny nakonec rozpadly. Právě narušenost rituálů totiž může být symptomem problémů v rodině.

Je zajímavé se Friesenovou optikou podívat i na rodiny po rozvodu. Z šesti rodin bychom mohli do jeho typologie rodin se vztahovými problémy zařadit pět z nich - mezi málo ritualizované rodiny rodinu Pavlíny, kde se po rozvodu postupně vytratily jak každodenní rituály, tak částečně i rituály průběhu roku, z hlediska každodenních rituálů rodinu Michala, kde se stále moc rituálů neobjevovalo, rodinu Radky, kde po rozvodu vymizely v podstatě všechny každodenní rituály a rodinu Dominika. Některé rodiny by se daly zařadit i do kategorie rodin s prázdnými rituály, což jsou rituály, které lidé slaví jen z pocitu povinnosti, a neobjevuje se tam pocit ocenění daného rituálu. V rodině Denisy se takovými prázdnými rituály staly rituály průběhu roku, protože je rodina sice slavila společně, ale šlo už spíše o jakousi „hru na rodinu“ bez původních prožitků, v rodině Dominika to byly Vánoce, v rodině Pavlíny to byly narozeniny a v rodině Michala se to postupně stalo u Vánoc a narozenin.

Matějček (1996) tvrdí, že Vánoce dávají dětem citovou jistotu. Jistotu, že je rodiče mají rádi, ale i jistotu, že se mají rádi i dospělí kolem dokola. Po rozvodu v rodinách respondentů došlo u rituálů průběhu roku k tak výrazným změnám, které způsobily, že tyto rituály přestaly svou důležitou funkci poskytování bezpečí a citové jistoty plnit - rodiny se většinou rozdělily a děti viděly, že se rodiče už rádi nemají. V některých rodinách byla dokonce narušena i jistota, že rodiče mají rádi děti,

protože se přestaly slavit jejich narozeniny. Kaufmannová-Huberová (1998) tvrdí, že právě slavení narozenin je především pro děti a dospívající velmi důležité, protože dítě má vnímat, že jeho okolí má radost z jeho existence. To se v těchto rodinách nedělo.

Na druhou stranu byla ve většině rodin snaha uchovat dosavadní rituály průběhu roku (alespoň Vánoce) v co nejvíc nezměněné podobě. Je tedy pozitivní, že se děti nemusely kromě změn v osobách, které se rituálů účastní, vypořádávat i s výraznými změnami v konkrétních rituálech, což jim mohlo dodat alespoň částečně pocity jistoty, které byly otřeseny ostatními změnami. Kaufmannová-Huberová (1998) tvrdí, je pro pocity jistoty a bezpečí dítěte velmi důležité právě to, aby oslavy probíhaly rituálně. Rámec oslavy by tedy měl být každý rok stejný.

Po rozvodu nastaly změny i v každodenních rituálech. Ve čtyřech rodinách ze šesti bylo po rozvodu velmi malé množství (nebo úplná absence) každodenních rituálů. Teyber (2007) tvrdí, že děti, zejména menší, se lépe adaptují, mají-li od rodičů k dispozici předvídatelný každodenní řád, který je pro ně zárukou jistoty a bezpečí. To úzce souvisí právě s každodenními rodinnými rituály, které umožňují život rodiny strukturovat a poskytovat tak dětem jistotu. Děti rozvádějících se rodičů čelí mnoha změnám a proto je pro ně předvídatelný denní řád naprosto klíčový, což můžeme vidět na příkladu Radky a jejího bratra. V jejich rodině se veškeré rodinné rituály po rozvodu vytratily a Radka s bratrem museli pevný bod v životě hledat jen sami v sobě navzájem.

Můžeme tedy shrnout, že rozvod měl na podobu rodinných rituálů velký vliv, ať už šlo o rituály každodenní nebo rituály průběhu roku. To je ve shodě s tvrzením Reisse (1981), podle kterého ke změnám rodinných rituálů (a celého rodinného kodexu) dochází právě v dobách rodinných krizí.

Druhá dílčí oblast výzkumu se zaměřovala na vztah respondentů k rituálům průběhu roku a jeho změny v závislosti na rozvodu.

V dětství před rozvodem měli k rituálům průběhu roku dobrý vztah všichni respondenti. Po rozvodu se začal u většiny z nich tento vztah zhoršovat. Má domněnka, že rozvod sám o sobě naruší vztah respondentů k rituálům průběhu roku,

protože tyto rituály byly původně pro děti jistotou, ale po rozvodu se staly spíše připomínkou změny v rodině a staly se tak jakousi „jistotou, která se rozpadla“, se nepotvrdila. Myslím si, že změny ve vztahu k rituálům průběhu roku byly způsobeny spíše špatnými zážitky, které s těmito rituály měli respondenti spojené. Tyto špatné zážitky ale s tím, že se rodiče respondentů rozvedli, většinou souvisely, a proto podle mě lze konstatovat, že rozvod u většiny respondentů vliv na vztah k rodinným rituálům měl.

Přestože se vztah respondentů k rituálům průběhu roku po rozvodu většinou zhoršil, nemělo to vliv na vztah k tradicím a rituálům obecně - ten je u většiny respondentů kladný a vidí v nich spíše pozitiva. V současné době se u většiny respondentů zlepšuje i vztah k rituálům průběhu roku, ačkoliv žádný z respondentů nemá k těmto rituálům jednoznačně pozitivní vztah. V tom spatřuji důsledek rozvodu rodičů, který se postupně stále zmírňuje. V budoucnosti si myslím, že je možné, že se tyto vztahy u respondentů ještělepší v souvislosti s tím, že je budou slavit se svými partnery a budoucími rodinami a vytvoří si společné nové rituály, což už se ve dvou případech u respondentů objevilo.

Třetí dílčí oblast se zabývala vztahem respondentů k svatbě a manželství. Postoje k svatbě a manželství byly u respondentů rozdílné, ale převažoval spíše pozitivní vztah. To je v rozporu s některými výzkumy, které tvrdí, že děti z rozvedených rodin mají negativní pohled na manželství obecně (Kelly, 1981; Long, 1987, in Muench, Landrum, 1994). Negativní pohled na svatbu a manželství se v mém výzkumném vzorku objevil jen u jednoho respondenta - u Michala. I ten ale, stejně jako všichni ostatní, uznal, že svatba má své opodstatnění ve chvíli, kdy se pár rozhodne mít děti.

Další dřívější studie tvrdily, že děti rozvedených rodičů se často obávají neúspěchu jejich budoucího manželství a cítí z něj strach a úzkost (Schwartberg, 1981; Sorosky, 1977 in Muench, Landrum, 1994). Tato tendence se částečně objevila i ve vzorku uvedeném v této práci - všichni rozvod a to, že oni by se nikdy rozvést nechtěli, nějakým způsobem tematizovali a dva z nich dokonce vyjádřili určitý strach, aby se model jejich rodičů neopakoval v jejich životech.

Závěr

Rituály jsou už od pradávna nedílnou součástí lidského života ve všech kulturách. S rituály jsou spojená náboženství, oficiální události i běžný lidský život. Rituály prostupují životem každého z nás. Pomáhají nám se ve světě orientovat a dávají mu určitý řád. Ve své práci jsem se zaměřila na ty nejběžnější rituály, které se v našich životech objevují - rituály v rodině. Co se však s rituály stane, když se rodina, která je společně vytvářela a udržovala, rozpadne? Zůstanou rituály stejné, změní se, či se snad úplně vytratí? A změní se nějak vztah k těmto rituálům? V této diplomové práci jsem se snažila zodpovědět právě otázku, jestli rozvod rodičů má vliv na podobu rodinných rituálů a na vztah respondentů k těmto rituálům. Zaměřila jsem se i na vztah k významnému přechodovému rituálu, kterým je svatba.

Z mého výzkumného šetření vyplynula následující zjištění. Lze konstatovat, že rozvod rodičů ve většině rodin rodinné rituály narušil - došlo k jejich změnám a v některých případech i úplnému vymizení. V některých rodinách se objevily i rituály nové. Zajímavým zjištěním je i to, že v některých rodinách byly narušené rituály už před rozvodem. Tato narušenost může podle mého názoru být projevem problémů v rodině, které v těchto případech vyústily v rozvod.

Z hlediska vztahu respondentů k rodinným rituálům můžeme konstatovat, že původně dobrý vztah, který k nim měli všichni respondenti, se následkem rozvodu a s ním spojených špatných zážitků proměnil k horšímu. Ani v současné době nemá žádný z respondentů ke všem rituálům průběhu roku jednoznačně pozitivní vztah.

Vztah k svatbě a manželství má většina respondentů převážně pozitivní, přesto se u všech objevuje tematizace rozvodu a u některých i obavy z něj.

Myslím si, že rozvod rodičů má na rodinu a především na děti v ní vyrůstající velmi výrazný vliv, který se projevuje v mnoha různých oblastech života. Tento vliv je samozřejmě nejvýraznější v dětství, ale může se projevovat i v dospělosti.

Vzorek respondentů je samozřejmě příliš malý na to, aby se výsledky výzkumu daly zobecnit, ale vzhledem k tomu, že jde o problematiku, která zatím nebyla detailně prozkoumána, může tato práce sloužit jako základ k dalšímu výzkumu. Bylo by zajímavé sledovat například srovnání podoby rodinných rituálů a vztahu k nim u

respondentů z rozvedených rodin a u mladých dospělých z harmonických rodin, nebo se detailně zaměřit na podobu rodinných rituálů v rodinách, které založili lidé pocházející z rozvedených rodin a jejich srovnání s rituály z jejich původních rodin.

Seznam použité literatury

- BAKALÁŘ, E. a kol.: *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha : Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- BRONFENBRENNER, U.: *The ecology of human development*. Cambridge, Harvard University Press, 1979.
- Český statistický úřad [online]. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: www.czso.cz.
- EMERY, R. E.: *Marriage, Divorce, and Children's Adjustment*. Thousand Oaks, Sage Publications, 1999. ISBN 0-7619-0251-1.
- FRIESEN, J. D. *Rituals and Family Strength* [online]. c1990 [cit. 2012-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.directionjournal.org/article/?654>>.
- HARTL P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, G.: *Děti potřebují rituály*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-203-3.
- Malá československá encyklopedie* : V. svazek Pom-S. 1. vydání. Praha: ACADEMIA, 1987.
- MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak při výchově dětí*. Praha : Portál, 1996.
- MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2
- MIOVSKÝ, M.: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- MLČÁK Z.: *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-452-4.

- MUENCH, D. M., LANDRUM, R. E.: *Family dynamics and attitudes toward marriage*. The Journal of Psychology, 128, Iss. 4, pg. 425-431 [online]. c1994 [cit. 2012-06-12]. Dostupný z WWW: <<http://search.proquest.com/docview/213818390/13748041AADACAB300/1?accountid=15618>>.
- PLAŇAVA, I.: *Jak se nerozvádět*. Praha : Grada, 1994. ISBN 80-7169-129-1.
- PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
- REISS, D.: *The Family's Construction of Reality*. Cambridge, Harward University Press, 1981. ISBN 0-674-29415-7.
- ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha : Panorama, 1989. ISBN 80-7038-078-0.
- SATIROVÁ, V.: *Kniha o rodině*. Praha : Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
- SMITH, H.: *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- ŠULOVÁ, L.: *Význam rituálů pro současnou rodinu*. in Sborník 13. celostátního kongresu k sexuální výchově v ČR, Pardubice, SPRSV, 2005. ISBN 80-86559-41-6.
- TEYBER, E.: *Děti a rozvod*. Praha : Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.
- TRNKA V.: *Děti a rozvody. Studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin*. Praha : Avicenum, 1974.
- VAN GENNEP, A.: *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

Přílohy

Příloha 1 - Tabulky rituálů

Tabulka 1 - Zdena

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu
Každodenní	Společné večere	√	√	√ později bez otce
	Společně trávený čas o víkendech (kino, plavání, procházky)	√	√	√
	Aerobic s matkou	√	√	√
	Hraní společenských her s otcem	√	√	√ později méně
	Společné sledování televize	√	√	√ později bez otce
	Pusa na dobrou noc	√	√	√ později bez otce
V průběhu roku	Vánoce sledování pohádek strojení stromečku s otcem štedrovečerní večere (vstát od stolu společně, při svíčkách, koledy) zvoneček dárky	√	√	√
		<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>Po rozvodu žádný rozdíl ani po odstěhování otce</p> <p><u>V současnosti</u> - všechny tradice a zvyky zůstaly zachovány - zvlášť</p> <p><u>V současnosti</u> - všechny tradice a zvyky zůstaly zachovány - zvlášť</p> </div>		
		√	√	√
	Narozeniny (dort, dárky)	√	√	√
	Velikonoce (koledování)	√	√	√

Tabulka 2 - Denisa

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu
Každodenní	Čtení před spaním - matka	√ ^v dětství	≈	≈
	Koupání ve vaně - otec	√ ^v dětství	≈	≈
	Víkendy na chalupě	√	√ pouze s matkou	√ později ne
	Víkendové výlety	√	√ pouze s otcem	√ později ne
	Víkendové cesty k babičce	√	√ pouze s matkou	√ pouze s matkou
	Páteční večery s otcem	≈	≈	√
	Nákupy oblečení s otcem	≈	≈	√
V průběhu roku	Vánoce strojení stromečku s otcem a sestrou odpolední procházka - bez matky šťědrovečerní večeře (přípitek) zvoneček dárky	√	√	√
	Narozeniny (dort, dárky, pohoštění)	√	√	√

Tabuka 3 - Radka

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu	
Každodenní	Buzení dětí matkou	√	√	≈	Postupně vymizení rodinných rituálů
	Volání matce po návratu ze školy	√	√	≈	
	Ukládání ke spánku	√	√	≈	
	Víkendové společné obědy	√	≈	≈	
	Víkendové cesty k prarodičům	√	≈	≈	
V průběhu roku	Vánoce	√	√	√	
	strojení stromečku s rodiči půst (Zlaté prasátko) procházka po obědě bez matky zamknutí obývacího pokoje před dětmi štedrovečerní večeře zvoneček dárky	<p><u>Po rozvodu</u> Vánoce - slavení nadvakrát - s otcem u něj doma na Štědrý den dopoledne - s matkou večer u jejich rodičů - nový rituál - návštěva kostela - ostatní rituály nezměněné</p> <p><u>V současnosti</u> Vánoce - slavení natřikrát - s otcem dopoledne - s matkou štedrovečerní večeře - s přítelem večer - na Boží hod vánoční návštěva obou babiček - ostatní rituály nezměněné</p>			
	Narozeniny (2 oslavy-u prarodičů, dort, dárky)	√	√	√	
	Narozeniny strýce - velká rodinná sešlost	√	√	√	

Tabulka 4 - Michal

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu
Každodenní	Uspávací rituál	√	√	√
	Návštěva otce cestou ze školy	≈	≈	√
V průběhu roku	Vánoce strojení stromečku s otcem půst (Zlaté prasátko) sledování pohádek koledy štedrovečerní večere (šupina pod talířem, krájení jablka) cinkání o skleničku dárky	√	√	√ s rodinou matky
		<u>Po rozvodu</u> - Vánoce - slavení nadvakrát - s matkou večer společně s její rodinou - s otcem později během svátků - dvojí slavení narozenin - rituály nezměněné		
		<u>V současnosti</u> - vše pouze s matkou a narozeniny i s přítelkyní - rituály nezměněné		
	Narozeniny (s rodiči a prarodiči, dort, dárky)	√	√	√ s rodinou matky
	Pouť a narozeniny babičky	√	√	√ s rodinou matky
	Narozeniny dědy	√	√	√ s rodinou matky
Zabijačka	√	√	≈	
Mikuláš		√	√	√ s rodinou matky

Tabulka 5 - Dominik

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu
Každodenní	Spaní s rodiči v posteli	√ ^v dětství	≈	≈
	Uspávání (jen "dobrou noc")	√	√	√
	Buzení do školy - matka	√	√	√
	Společné víkendové obědy	√	√	≈
	Společné večerní sledování televize	√	√	≈
V průběhu roku	Vánoce pravý stromeček večeře - kapr se salátem dárky	√	√	√ pouze s matkou
	Narozeniny (jen finanční dar)	√	√	√ pouze od otce

Po rozvodu
- nový rituál - návštěva strýce a jeho rodiny po štědrovečerní večeři

Tabulka 6 - Pavlína

Skupina rituálů	Činnost	před rozvodem	během rozvodu	po rozvodu
Každodenní	Společné koupání ve vaně se sestrou	√	√	≈
	Společné večeře, víkendové obědy	√	√	√ bez otce
	Sledování večerničku	√	√	√ bez otce
	Pusa na dobrou noc	√	√	≈
	Navštěvování otce a jeho nové rodiny	≈	≈	√
V průběhu roku	Vánoce půst (Zlaté prasátko) sledování pohádek se sestrou štedrovečerní večeře (šupiny pod talířem, kapr a salát, koledy) zvoneček stromček, prskavky dárky	√	√	√
	Narozeniny (dort, dárky)	√	√	≈
		<p>Vánoce po rozvodu dvojí slavení - s matkou a otcem - s matkou vše stejné - k otci druhý den - byl společný oběd a dárky</p> <p>Narozeniny o rozvodu - postupně vytráčení - od otce dárek jen když tk němu sama přišla - už žádný dort a de facto ani dárky</p> <p>V současnosti - žije v zahraničí (složitě, ale když přijede tak stejné)</p>		

Příloha 2 - Přepisy rozhovorů

Rozhovor 1 - Zdena, 24 let

A: Jak to bylo, když jsi byla malá, když byli vaši ještě spolu? Měli jste nějaké rodinné rituály, které se každý den opakovaly?

Z: Tak asi o víkendy, že jo, ty jsme trávili hodně spolu, v neděli jsme měli společnej oběd. Ve všední dny nevím, to asi byla jen společná večeře, každý den jsme jedli spolu u stolu všichni. Anebo jsme šli třeba ven, něco jsme podnikli třeba, šli jsme do kina, plavat...něco jsme spolu prostě dělali.

A: A bylo něco, co by se opakovalo opravdu pravidelně?

Z: To jsem spíš měla já, třeba tu gymnastiku, ale takhle s rodinou ani moc ne. To spíš třeba s mamkou jsme chodily na aerobic pravidelně, ale s tatškou to ne. S tatškou jsme si spíš třeba doma něco zahráli přes tejdén, nějakou společenskou hru.

A: A něco co by se opakovalo každý den, jako třeba pusa na dobrou noc nebo něco takového?

Z: Tu jsme si dávali, tu jsme si dávali vždycky, to jo. Anebo jsme měli nějakej film, na kterej jsme vždycky všichni koukali, Život na zámku běžel, tak na to jsme koukali vždycky spolu všichni.

A: A jak to bylo třeba s Vánocema nebo narozeninama nebo tak, jak se to u vás slavilo, jak to vypadalo?

Z: To jsem s rodinou trávila, jenom s rodičema nebo někdy přijela třeba babička s dědou, ale neříkám každěj rok, to ne.

A: A jak to vypadalo, jak to u vás probíhalo?

Z: Tak přes den ty pohádky já jako dítě, mamka ta dělala něco v kuchyni, připravovala a tatka ten stromeček strojil a zdobili jsme ho spolu. No a pak večer na tu šestou nebo i dřív, protože jsem se už nemohla dočkat, tak jsme šli k tý štědrovečerní večeři na to jídlo společně, nesměl nikdo odcházet od stolu, že jo, samozřejmě při svíčkách, s předkrmem, se všim i s pohárem, koledy u toho, no a pak mamka se mnou uklízela a tatka šel jakoby za tím Ježíškem, jako otevřít to okno a připravit to tam, vid', no a pak zazvonil a my jsme tam všichni šli. (smích)

A: A co narozeniny, jak se slavily?

Z: No tak normálně, vždycky se nějaký dort koupil, nějaký dárky, no většinou jsme to slavili my jako rodina, s mámou a tátou, a pak jsme to třeba ještě slavili s babičkou a dědou u nich nebo jsme je pozvali k nám.

A: A bylo to hezký, měla jsi to ráda, těšila ses na to?

Z: Jo to jo, to moc, vždycky celý rok. Přece bych se netěšila na dárky ne? (smích)

A: A bylo u vás něco jiného v průběhu roku, co by se tak opakovalo třeba jednou nebo dvakrát do roka? Někaké rodinné sešlosti nebo oslavy a podobně?

Z: To jsme měli taky to jo, že se třeba celá rodina sejde na víkend to jo. Bylo to častý, ale ne nějak pravidelný. A Velikonoce jsme slavili u babičky na vesnici, protože na tom městě se to moc nedrží, že jo.

A: A dodržovali jste u toho nějaké konkrétní tradice?

Z: No to ne, jen jsem dostala na prdel, že jo. (smích) Pak jsem teda něco vykoledovala, když jsem byla dítě, že jo, pak už ne, když jsem chodila do školy, to už chodili za mnou. To už mě nebavilo (smích)

A: A jak to bylo, když to mezi vašima začalo skřípat, když se začalo schylovat k tomu rozvodu, v těchhle věcech, o kterých jsme spolu mluvily?

Z: No tak hádali se víc, křičelo se doma...(mlčí).

A: No ale já myslím v těch rituálech, o kterých jsme mluvily jako, že jste třeba společně večeřeli nebo si dávali pusu na dobrou noc...

Z: No ale to bylo stejný tohle. I to koukání na televizi, i ta pusa, to jsme dělali pořád stejně. Jako občas třeba mamka nechtěla nebo já jsem nechtěla (úsměv), ale jinak to bylo všechno pořád stejný.

A: A ty společné obědy a večeře v době, kdy se spolu už hodně hádali, to bylo taky stejné?

Z: To už ne, to už nebylo no, to už ne. To třeba taťka šel pryč nebo mamka...

A: A s těma Vánocema nebo narozeninama to bylo jak?

Z: To bylo stejný pořád všechno. Všechno úplně stejně, tam nebyl žádný rozdíl.

A: A jak to bylo po tom rozvodu?

Z: Lepší, mnohem lepší pro celou rodinu (smích). Ono to bylo lepší i v tom, že my jsme vlastně dlouho bydleli pořád dohromady, takže to fungovalo jako ta rodina mnohem líp, protože jsme byli spolu, ale naši už se nehádali. Už prostě byli

rozvedený, ale furt to fungovalo prostě stejně, taťka třeba uvařil pro všechny nebo mamka uklidila, vyprala prádlo a furt to fungovalo, jeli jsme společně někam i, a tak.

A: Takže po rozvodu nebyl žádný rozdíl?

Z: Ne nebyl tam žádný rozdíl, ne ne ne, až vlastně když se taťka potom jakoby odstěhoval, že jo, když si sehnal ten byt. Pak už jsme takhle spolu tolik věcí nedělali, ale viděli jsme se stejně hodně často.

A: Jak dlouho to trvalo po rozvodu, kdy vaši bydleli pořád spolu?

Z: No mě bylo osm, když se rozvedli a taťka se stěhoval, když mi bylo nějakých deset, jedenáct. Takže to byla výhoda, že byl furt doma, když mamka byla pořád v práci, tak on byl doma, že mi mohl pomoci třeba se školou nebo tak. Tam se vlastně vůbec nic nezměnilo.

A: A jak vypadaly Vánoce nebo narozeniny po tom rozvodu?

Z: To jsme trávili společně. I když pak už každéj bydlel zvlášť, tak jsme buď trávili Vánoce u táty, jakoby rodina, nebo táta u nás. Ta večere byla stejná jako předtím i dárky a všechny ty zvyky, tam rozdíl nebyl. To jsme nechali stejný, jako rodina.

A: A jaké jsi měla vztah k tomu v té době?

Z: No...tak ze začátku mi to hodně vadilo, že se jako rozvedou, že jo, protože tomu člověk nerozumí, neví, co se děje, oni neřeknou, že jo, že jsem jako dítě, že jsem malá, ale potom jsem vlastně zjistila, že to je lepší, protože se fakt nehádali, nebyly ty problémy, že jo, asi to pro ně bylo lepší ten vztah takhle jako kamarádi, než ten pár, to spolu nemohli fungovat, to ne.

A: A v tom vztahu k těm rituálům, třeba k těm Vánocům, měla jsi k tomu jiný vztah, že spolu nebydleli a najednou jsou Vánoce a jste zase spolu?

Z: Ne to ne, já jsem to prostě brala, protože i táta chodil hodně k nám, když třeba nemohla mamka, tak byl u nás nebo já jsem byla u táty, že to bylo takový prostě, jak chci já a ne jak se domluví oni.

A: Takže to dělali podle tebe?

Z: Podle mě a vlastně kdykoliv, ne že jeden tejdenn jsem u mámy a jeden u táty, to ne, prostě podle toho jak si určím já. Ono to vlastně bylo i lepší pro mě...byly dvě dovolené, že jo, takže já na tom naopak byla líp (smích). A na ty Vánoce jsem se vždycky těšila, protože to bylo prostě stejný, jako když byli spolu, jen se míň hádali (smích).

A: No a jak to máš teda teď? Jaký máš vztah k různým tradicím obecně ve společnosti?

Z: No já si myslím, že to je jako dobře, protože ten život by byl vlastně nudnej, kdyby to byl furt takovej stereotyp a naopak je to lepší, že je to pro člověka taková změna a už se na to člověk třeba i těší a je to jedno s druhým, výzdoba a ty tradice jak to funguje, rodina se třeba sejde při těchhle událostech, takže si myslím, že je to dobře. Neříkám, že všechno dodržuju, všechny tradice, ale prostě Vánoce, Velikonoce, narozeniny, svátky a tadyto, to je taková klasika.

A: Takže máš tyhle okamžiky ráda, těšíš se na ně?

Z: Jo to jo, to tak mám (úsměv).

A: Takže to nebereš třeba jen jako nějakou povinnost nebo tak?

Z: Né to ne (úsměv), jako těším se. Říkám ty Vánoce sice teď poslední dobou moc ne z toho důvodu, co jsem ti říkala (pozn. nemoci v rodině), ale jako zas teď už třeba bydlíme s tím přítelem, tak je to zase jiný, ale jinak jako vůbec, mám je ráda, těším se, nakupuju, ráda vymyslím jaký dárky komu udělat radost, to mě prostě baví na tom.

A: A jak teda konkrétně teď slavíš Vánoce, narozeniny a tak?

Z: Teď jsem je teda slavila ještě u rodičů, u mámy a s taťkou jsme se taky viděli, to jsme se viděli před Vánoce a potom během svátků. A ty tradice dodržujeme taky pořád stejný jako když jsem byla malá, takže ty svíčky, nikdo nesmí vstávat od stolu a tak, to je taky stejný.

A: A narozeniny?

Z: Narozeniny většinou doma s rodinou. Máme dort a dárky jako vždycky.

A: A co si myslíš o svatbě?

Z: Co si myslím...tak je to hezký, zase neříkám, že by se mi to nelíbilo, určitě jo, protože jsem ženská a každý ženský by se to jednou líbilo (smích). Ale jako nějak to nevyhledávám, a když bych se nevdala, tak mi to nějak ani nevádí. Myslím si, že dneska možná lepší žít takhle s někým na hromádce, mít rodinu, ale svatbu nepovažuju za něco nutnýho, že by to muselo v životě bejt.

A: A myslíš si, že je to v dnešní době už zbytečnost?

Z: Zbytečnost asi úplně ne, to ne, protože asi to k tomu trochu patří, ale říkám, neberu to jako nějakou nutnost, je to hezký, byla jsem na svatbě i jako svědek, je to moc pěkný, úplně mě to dojalo, ale teď nic takového neplánuju (smích).

A: A co si myslíš o manželství? Zažila jsi to u těch vašich...

Z: ...no právě a ztroskotalo to, tak trošku z toho mám strach, abysem na tom nebyla podobně, protože jsem v tom vyrůstala, tak se spíš trochu toho bojím.

A: A chtěla bys teda žít jednou v manželství?

Z: Jednou jo, ale až budou děti, dřív ne, nevím prostě proč, ale jako klidně si pořídím dítě svobodná, budu prostě takhle žít, jak žijem, a potom do budoucna to není problém si myslím, že jo. Ale že bych teď chtěla, abychom se vzali to teda ne (smích). To mi připadá k ničemu.

Rozhovor 2 - Denisa, 26 let

A: Jak to bylo v dětství, když byli vaši spolu? Pamatuješ si na nějaký rodinný rituály, který se každý den opakovaly?

D: No tak asi čtení na dobrou noc před spaním si pamatuju, to nám četla asi spíš mamka. Koupal nás zase většinou táta. No anebo sobotní výlety, víkendové cesty na chalupu a tak no...nevím jestli jsme na to teda vhodná rodina, my jich moc neměli (úsměv).

A: To nevadí. A jak se u vás slavily Vánoce, narozeniny a třeba nějaký jiný rodinný sešlosti pokud jste něco takového měli?

D: No na Vánoce a narozeniny vždycky přijely babičky, pekl se dort, že jo a když se všichni sešli, tak se předávaly dárky a bylo takový pohoštění.

A: A jak vypadaly ty Vánoce? Můžeš mi popsat celej ten den?

No...o vánocích to bylo prakticky stejný, ty jsme trávili dohromady s tátovou maminkou většinou, buď u ní doma, nebo u nás. Ráno jsme s tátou zdobili stromeček, zatímco maminka vařila. No a odpoledne jsme šli na procházku, že jo. Buď všichni, nebo doma zůstala babička nebo maminka, nebo obě, aby uvařily večeři. No a potom před večeří jsme si připili, my děti limonádou nějakou, zhltila se ta večeře, no a pak táta nenápadně, pozdějc už nápadně (smích) zvonil na zvonek a šlo se ke stromečku a rozdávaly se ty dárky. To jsem dělala vždycky já, jakožto nejmladší člen rodiny a pamatuju se, že mi na tom vždycky hrozně záleželo, abych dávala jako postupně všem, jako pravidelně, aby to někomu nebylo líto, že jo. No a pak jsme to všechno zkoušeli, hráli si s hračkama novýma, koukali u toho na pohádku, povídali a tak.

A: A jaký jsi k tomu měla v té době vztah?

D: No těšila jsem se na ně, měla jsem je moc ráda.

A: A pamatuješ si ještě na něco takovýhleho, co by se u vás opakovalo během roku?

D: (přemýšlí)...asi ne, nic mě nenapadá.

A: A jak to bylo, když to mezi vašima začalo skřípat? Byly nějaký změny třeba u těch každodenních rituálů?

D: No naši se rozešli tak nějak pozvolně tím, že jsme se my děti a mamka odstěhovali do jiného města a táta zůstal bydlet se svojí maminkou ve městě

původním. Nějaký hrubý období vyslovené krize si moc nepamatuju. Moje maminka odešla kvůli práci, táta ze stejného důvodu zůstal. Ale už předtím, jak jsem se zpětně dozvěděla, to mezi nima úplně nefungovalo a to zejména kvůli tátovým nevěrám. No...jinak vzpomínky co se týče vztahů mezi rodiči mám celkem hezký, pamatuju se třeba, jak jsem se na základce divila, když ostatní děti říkaly, že se rodiče třeba hádaj, nebo na sebe křičí. Tak jakože já jsem to moc neznala.

A: A nějaké změny v těch rituálech, kterých by sis všimla?

D: (přemýšlí)...no asi si jenom vybavuju, že jsme na ty výlety chodili postupem času spíš jenom s tátou, nebo i na tu chalupu jezdily jenom s mamkou. No a naopak s mamkou jsme jezdily za její maminkou a táta jezdíval sám na chalupu. To bylo asi celkem delší období takový.

A: A co z hlediska těch různých oslav, Vánoc, narozenin? Byly nějaké změny, něco bylo jinak?

D: To bylo asi pořád stejný nějak, to se moc neměnilo.

A: A jakej jsi k tomu všemu měla vztah v té době?

D: No...vím, že jsem chtěla, abychom na ty výlety chodili i s mamkou, tak mi to bylo docela líto, že jdeme jenom sami s tátou a ségrou.

A: A jak to bylo po rozvodu?

D: Zůstaly ty výlety a víkendy s tátou, ale ty postupně vymizely, protože my jsme se ségrou byly v pubertě a to poslední, o co jsme měly zájem, bylo trávit víkendy na chalupě uprostřed lesů, že jo. Takže zároveň s tím se ale dost zmenšil kontakt s tím tátou, protože oficiálně jsme byli domluveni, že víkendy budeme spíš s ním, abysme spolu trávili taky nějaký čas. Takže takhle on třeba jen přijel v pátek večer, poseděl, popovídali jsme a on jel na chalupu sám. Ale zase jsme si třeba zvykli, že jednou za čas nás táta vzal na nákupy do Liberce a na to vzpomínám ráda, protože jeho to vcelku bavilo vybírat nám oblečení, nebo že byl rád, že nám může taky něco koupit, a nás to pochopitelně bavilo taky (smích). Jinak s mamkou bylo všechno pořád stejný, protože jsme vlastně spolu žily a bydlely, takže to bylo takový samozřejmý, tam se ten vztah tím rozvodem moc nezměnil. No a pozdějc, když jsem se vlastně dozvěděla, jak to ten táta měl s těma ženskýma, tak jsem k mámě měla ještě o dost blíž než předtím.

A: A změnil se nějak ty oslavy po rozvodu?

D: Oslavy a Vánoce probíhaly stejně, ale pro mě to celkem byl dost velkej zdroj tenze, protože to bylo takový nesamozřejmý a umělý jakoby. Bylo to jako taková hra na rodinu, kterou jsme vlastně už tak docela nebyli. A teď tak tři čtyři roky zpátky jsme už zůstávaly na Vánoce doma s mamkou a občas s tátovou babičkou, ale bez táty. Anebo jen samy s mamkou a druhý den jsme jeli za tátou a babičkou, což bylo podle mě lepší. A to jsem měla ráda, to mě už nestresovalo.

A: A co ty jednotlivý zvyky, ten průběh dne, je to stejný?

D: Jo, je to v podstatě stejný, jen zvonkem nezvoní táta, ale máma.

A: Jak je to teď? Jaký máš k Vánocům a narozeninám vztah?

D: Mám je vcelku ráda, jen ty Vánoce nemám ráda, když někdo moc hrotí. Jsem ráda, když můžu být v klidu doma s lidma, co mám ráda a opravdu si to užít. A nestresovat se tím, kde budeme, s kým budeme a tak. Jinak narozeniny a oslavy narozenin mám ráda, doma je slavíme s mamkou a ségrou a babičkou, že se sejdeme a dáme si dort. S tátou třeba jdeme na večeři. A jinak slavím s přáteli a to mám fakt ráda.

A: A je to pro tebe spíš radost nebo tak trochu povinnost?

D: Je to spíš radost, ale musí to být takhle oddělené. Jako ne aby se celá rodina scházela kvůli mým narozeninám. Ale oslavit je s mamkou zvlášť, s tátou zvlášť mi přijde ideální řešení.

A: Tak mi ještě prosím řekni, co si obecně myslíš o rituálech a dodržování nějakých tradic jak ve společnosti, tak v rodině?

D: Je to super, my třeba nikdy nedrželi společný večeře a to mi přijde škoda, to je fakt příjemný, rodina se sejde, popovídá a tak, to společný jídlo je dobrý. Nebo společný snídaně a tak. Ale zas mi přijde uhozený, znám rodinu, kde máma s dcerou vstávají v šest, a snídají celá rodina až v deset, až je vzhůru i syn. To mi přijde jako jetý, nenajíst se kvůli tomu. Ale to setkání si myslím, že je tam důležitý, aby se rodina jednou za den setkala a povídala si. A i další rituály mají podobnou funkci, je dobrý něco takového mít.

A: A co ty různé tradice a zvyky ve společnosti?

D: No je to hezký, líbí se mi to, kór třeba teď masopust, je to taková živá připomínka něčeho vždycky. Taková kontinuita lidství mi to jako přijde, ty tradice. Samozřejmě je tradice a tradice, že jo. Tradice masopustu je příjemná a schůdná pro většinu lidí, tím že to

je jako takový široký, není to jen ten náboženskej půst, ale i karneval a tak, kdežto některý další tradice jako nejdřív svatba a pak děti, a tak, tak ty jsou pro mě poněkud méně relevantní. Záleží prostě jak ta tradice je navázaná na tu kterou společnost. Hodně tradic je vlastně třeba náboženskejch, nebo spojenejch s náboženstvím a to není úplně pro všechny, že jo. A to, jaký tradice lidi berou a jaký ne, závisí podle mě hodně na tom, jaký tradice udržovali v rodině právě.

A: A co si myslíš o svatbě?

D: Není pro mě moc důležitá, mám z ní spíš lehký stres. Pro mě je ideální svatba jen já se svým partnerem na pro nás významném místě. Jako že je důležitá pro mě, partnera a ten vztah, ale svatba jako rituál a ta následující rodinná oslava mě stresuje. Jsem ten typ, co bych si dělala starosti, jestli si táta bude povídat dost s mamkou, jestli tetička je spokojená a tak dál, že jo. Kamarádi mě tam ale nestresují. Umím si představit ale, že kdybych měla úplnou fungující rodinu, že to tak nemám.

A: A chceš se vdát?

D: Chci, protože pro vztah to podle mě důležitý je, že se lidi rozhodnou, že spolu budou na furt a řeknou si to a to pouto nějak stvrdí. Ten vztah to zase posune někam dál.

A: A co si myslíš o manželství?

D: No jak už jsem řekla, ten vztah potřebuje různé impulzy, a svatba a děti si myslím, že jsou jedním z nich. Takový společný projekty takzvaně. A myslím, že instituce manželství může pomoci překonat různé krize, že se lidi třeba víc snaží, když jsou manželé, než když jsou jenom pár. Protože pak přijde krize a rozejít se je snazší než se rozvést. A krize ke vztahům patří, takže by se měla zkusit řešit. No ale samozřejmě pokud to nejde, vztah nefunguje, rozvod je nejlepší řešení. A v současné době mi přijde, že instituce manželství dost poklesla v očích lidí...tak je tolik rozvodů. Protože lidi krize řeší rozvodem, najdou si nového partnera, potká je podobný problém a jdou zase dál a dál. Podle mne dokud člověk problémy úspěšně neřeší, jdou s ním dál. A ve vztahu se člověk pořád učí.

Rozhovor 3 - Radka, 22 let

A: Tak jestli mi můžeš říct, jak to bylo v dětství, když byli vaši ještě spolu s takovýma těma každodenníma věcma. Pamatuješ si na nějaký takový rodinný rituály, o kterých jsem mluvila?

R: No tak vlastně vždycky nás mamka budila, než šla jakoby do práce. Vždycky když jsme šli do školy, tak nás jakoby ona budila, si pamatuju. No a vždycky když jsme přišli ze školy, tak jsme jí museli volat, že už jsme doma. No ale jako, že bysme měli nějaký rituál jako výjimečnej, to asi ne jako.

A: Nemusí to bejt nic výjimečného, co třeba pusa na dobrou noc?

R: To nevím, to si nepamatuju...jako někdy si ji dáváme, ale spíš asi výjimečně...ale jako ukládali nás naši každou noc, to jo jako.

A: A jak to ukládání vypadalo?

R: No já nevím...prostě řekli dobrou noc a zhasli (úsměv).

A: A je něco co byste spolu dělali všichni, jako rodina? Nemusí to být každý den, může to být třeba o víkendu.

R: O víkendu jsme spolu jediné jedli, jinak jako přes tejdne ne, protože většinou se nikdo nesešel. Jakože mamka nám dělala večeři, to jo, ale že bysme se sešli to ne. Já si myslím, že nic jinýho asi nebylo, že jsme spolu nic moc nedělali. Jedině jako, že každéj víkend jsme jezdili k babičce jako pravidelně všichni, to jsme byli jako pravidelně spolu, ale jinak jako, že bysme něco dělali spolu to ne. My jsme ani na žádné výlety moc nejezdili, ani na procházky, nic moc.

A: A můžeš mi říct, jak u vás probíhaly třeba Vánoce?

R: No jasně...no tak ráno jsme vstali, ustrojili jsme stromeček, všichni dohromady. Neměli jsme teda oběd, protože jsme neobědovali, protože jsme chtěli vidět prasátko, že jo (smích).

A: A viděli jste ho?

R: No to určitě (smích). No a pak přijela babička, která s náma byla na Vánoce. Pak jsme šli všichni na procházku, kromě mamky, ta vařila. Pak se zavřel obývák, abysme tam nemohli, pak jsme se šli všichni navečeřet a pak se zazvonilo zvonečkem a šli jsme na dárky, že jo. A pravidelně k nám jezdila ta babička a pak už k nám jakoby nejezdila.

A: To byla babička od táty?

R: Jo, babička od táty. Takže nás bylo vždycky pět, že jo, protože ona byla vždycky s náma, takže nás bylo pět.

A: A dodržovali jste nějaké Vánoční zvyky třeba? Krájení jablek...

R: To ne. Nic takovýho.

A: A jak u vás vypadaly třeba narozeniny?

R: No tak to samozřejmě byly velký oslavy, nejdřív u jedny babičky, potom u druhý babičky, tam jsme byli všichni jako. A byl dort a dárky, že jo.

A: A měli jste ještě něco jinýho, co by se takhle během roku opakovalo?

R: No pravidelně jezdíme ke strejdovi, ten každej rok pořádá svoje narozeniny, takže tam jsme jezdili jako odmalička. Jinak jako takhle nic no...víš, asi nejsme takhle jako hodně založená rodina na tady to. Jako oslavy, svátky, narozeniny to jo, ale že bysme jako na tom úplně nějak lpěli, to ne...ani ty oslavy nebyly nějaký zvláštní, prostě jsme se sešli a bylo nás hodně a povídalo se. Jinak nic no...my jsme takhle třeba nezažili ani hodování, to je jako jediný, co mě mrzí, že jsme nechodili hodovat. Takže doufám, že jednou až budu mít děti, tak budou chodit hodovat.

A: Ani jinak jste ty Velikonoce neslavili? Nebarvili jste třeba vajíčka?

R: No to vůbec, tak maximálně ve škole. K nám nikdo nechodil, tak nebylo pro koho.

A: A jakej jsi k tomu měla vztah v té době? Jako k Vánocům, narozeninám a tak?

R: Jo, dobrej, mě to jako bavilo. Teda někdy mě to otravovalo, že jo, ale bavilo mě to. Mě to baví vždycky jako, že jsme všichni pohromadě, takže mě to bavilo prostě... bylo nás víc, že jo, i těch babiček, že jo, bylo to takový dobrý.

A: A jak to bylo, když to mezi vašima začalo tak nějak hprovat? Změnily se nějaký ty každodenní věci?

R: No tak samozřejmě se to změní, že jo, protože ono asi záleží taky na tom asi proč se ty lidi rozváděj. Když se rozváděj, protože za to nemůže někdo třetí, tak si myslím, že ty rozvody probíhají v klidu, takže se v podstatě nic moc nezmění, kdežto u nás za to mohl někdo třetí, takže my jsme, u nás to pak klidnější nebylo, že jo. Máma už byla na nervy a taťku pak už ze všeho podezřívala, tak nás jakoby potom odstrčili, že jo, prostě řešili jenom jakoby sebe, že jo.

A: Takže nějaké ty společný obědy, víkendy, výlety, to jako...

R: No, tak to jako úplně spíš jako padlo...protože mamka nechtěla už jakoby už s tátou trávit čas.

A: A nějaký ty Vánoce a narozeniny, tam se to taky nějak projevovale?

R: No dokud' byl vlastně táta u nás, tak jsme to my čtyři slavili jako dohromady, ale pak když už u nás nebyl, tak jsme byli jenom my tři, že jo. A už k nám nejezdila ta jeho babička, teda jako mamka, že jo, takže jsme prostě byli jenom my tři. A to mamka nechtěla ze začátku, takže jsme jezdili k jejím rodičům, protože nechtěla, abysme byli sami.

A: A jak ty Vánoce vypadaly po tom rozvodu?

R: Po rozvodu...jasně, no tak my jsme teda museli jít k taťkovi, buď ten den nebo den potom, ale většinou jako ten den, takže většinou nějak dopoledne jsme byli u taťky a on nás potom odpoledne odvezl domů nebo právě k té babičce, že jo. Pak jsme teda byli u té babičky, dokonce nás babička nutila chodit do kostela (smích). Jo takže to bylo takový, co oni třeba dělaj za rituály, co my neděláme. Pak jsme zase druhý den jeli za druhou babičkou, prostě už se to tak rozkouskovalo, už to nebylo hromadný, dohromady.

A: A takový ty rituály, co jste měli doma, třeba zvoneček, to zůstalo stejný?

R: Jo to určitě, jako tady v tom to bylo stejný.

A: A objevily se tam ještě nějaký jiný nový zvyky, kromě třeba toho kostela, který byste do té doby nedrželi?

R: To si nepamatuju...hmm, to asi ne, to si nemyslim. Jako babička to má samozřejmě trochu jinak než my, ale nějaký výrazný změny ty tam nebyly kromě toho kostela.

A: A nějaký rodinný rituály, když tam taťka už nebyl, nevytvořili jste si tam třeba něco nového?

R: Ne, to jako vůbec.

A: Netrávili jste spolu třeba víc času ve třech?

R: No já si myslím, že ani moc ne, protože vlastně mamka z toho byla docela dlouhou dobu špatná jako, taťka zase měl už někoho jiného a pak se to tak jako změnilo, tak jako oni méně ty pohledy na sebe, teď prostě většinou ty děti popichujou proti sobě ze začátku jo a jako no nevím...pak se spíš snažej žít ty lidi

svůj život a ne jakoby život s dětma, takže voni tě donutěj, v podstatě, abys se jako hodně osamostatnila. No a my jsme vlastně jako s bráchou díky tomu hodně drželi při sobě, prostě jsme vždycky byli jakoby spolu. Prostě jsme věděli, že se jeden na druhého můžeme spolehnout.

A: A jakej jsi k tomu měla v tý době vztah teda? K těm Vánocům, narozeninám a tak.

R: No jako furt dobrej, ale tak to víš, že tě mrzí, že jste jenom tři, je to prostě jiný, ten člověk ti jako chybí, protože je s tebou od malička, no ale tak časem je ti to asi víc jedno, protože jsi za prvý starší a za druhý si to vynahradíš, že ho můžeš vidět i jindy třeba v to odpoledne, takže to tak neřešíš. Takže je ti to jako líto, ale prostě na tom tolik nelpíš.

A: Dobře...tak mi ještě řekni, co si teď myslíš o tradicích obecně ve společnosti?

R: Jako já si myslím, že jo, že na určitý tradice by se měly jako dodržovat, že by to měli lidi jako i brát, že je to fajn, prostě nemusej jako třeba hned, stačí třeba, až když maj děti, ale je to takový prostě, přijede ta jedna rodina, vlastně jako obě rodiny, to je vlastně jako i zcelí ty rodiny, takže na to mám jako pozitivní názor. Myslím si, že lidi by se měli vídat i jako na ty narozeniny a svátky, slavit to pohromadě, i ty Vánoce, to prostě k tomu patří a i vy se vidíte, protože je třeba hodně práce, tak je to aspoň důvod.

A: A co si myslíš o takových těch starých tradicích a zvycích? Myslíš si, že je to blbost udržovat nebo to má smysl udržovat?

R: Tak nemyslím si, že by asi všechno byla blbost, ale v tomhle dnešním světě prostě už ty tradice tolik tady nejsou, jako tady byly předtím. Prostě lidi na sebe nemají tolik času, takže proto podle mě to asi upadá. Prostě já třeba nevím, já bydlím v paneláku a nikdy jsme neměli to, že bysme chodili hodovat na Velikonoce, nikdy jsme to neměli, že jo.

A: A mrzí tě to?

R: Jo, tohle mě třeba mrzí. Protože kdybych bydlela na vesnici, tak si myslím, že bysme od malička, tak to jako držíme, že jo.

A: A jak to máš teď třeba s Vánoce? Jaký k nim máš teď vztah?

R: Furt dobrej (smích). Prostě podle mě lidi si odpočinou, navštěvují se, prostě vídají se...není to jako asi o těch dárcích, spíš jako že se ty lidi navšívěj, že se vidí jako.

A: A jak ty teď slaviš Vánoce, jak to vypadá, s kým to slaviš a tak?

R: No takže teď jsme s mamčou a bráchou, teď jsme jakoby sami, už mám taky přítele, takže taky už to slavím i s ním. Jako večeříme s mamčou, dopoledne jsme u taťky nějaký dvě hodiny, tam si dáme dárky, pak teda vlastně jedem k nám, tam jsme na tu večeři no a pak teda ještě většinou odcházím za přítelem a další den se jezdí k babičkám, aby jim to jako nebylo líto (smích).

A: A ty nějaké vánoční zvyky?

R: To je pořád stejný tohleto.

A: Dobře...a ještě by mě zajímalo, jestli jsi neměla někdy v životě po tom rozvodu nějaký období, říkala jsi, že vás někdy vaši proti sobě trochu popichovali, kdy by ti to nějak vadilo tohle, třeba na ty Vánoce...

R: ...jako, že by mě to obtěžovalo, že prostě tam musíme?

A: No, něco takovýho.

R: No mě jediný, vlastně jako ze začátku taťka vlastně měl tu přítelkyni, tak my jsme ji vlastně neměli rádi, že jo. Neměli jsme ji rádi i z toho pohledu, že ti vlastně zničila tu tvoji rodinu, že jo. Takže musím říct, že taťka byl takovej, že my jsme se s ní nevidali, když jsme sami nechtěli. My ji vlastně doteďka vidíme jednou za rok a to právě na ty Vánoce, jo, že prostě je dobrý, že on nám udělal ten prostor, že jsme prostě byli, že to byl náš táta jenom, že se nám věnoval. Asi by mě vadilo, kdyby mě nutil jakoby, že musíme na víkend s ní nebo tohle.

A: Takže ten čas, kterež jste spolu trávili, byl jenom pro vás.

R: Jo byl jenom my a táta, nebyla tam vona.

A: No a jaký máš vztah ke svatbě? Myslíš, že by se lidi měli brát?

R: Určitě, myslím, si, že je to jako i pro ně dobrý. Jako někdo říká, že je to jako zastaralý, ale není prostě. Určitě prostě pak, i když maj děti, tak ty děti by se měly jmenovat jako rodiče.

A: Takže svatba je pro tebe důležitá ve chvíli, kdy máš děti?

R: Přesně tak, i potom kvůli dětem, aby pak si prostě nepřišla do školky a volala na dítě jiným jménem, jakože támhleto dítě je moje, že jo (smích) a vysvětlovala to sáhodlouze, takže asi jo. I je to hezký podle mě, že ty lidi se jako načančaj a užívaj si ten den.

A: A ty se chceš vdát?

R: Jo, ale až za dýl no.

A: A jaký máš názor na manželství?

R: No takhle...protože mám rozvedený rodiče, tak bych já chtěla, abych se nikdy nerozvedla, to chce podle mě každý rozvedený dítě. Prostě je to takový, co si zažiješ v tom dětství, tak si potom asi s sebou neseš a nechceš, aby tvoje děti byly jako ty, když jsi byla malá prostě, aby se tak cejtily, že jo. Protože ten rozvod nejvíc ublíží těm dětem, i když jako ublíží i těm dvěma, tak ten rozvod je nejtěžší pro ty děti, než pro ty dospělé. Takže asi bych nikdy nechtěla, aby se moje děti cejtily jako já, když jsem byla malá

Rozhovor 4 - Michal, 25 let

A: Tak mi řekni, jak to bylo v dětství, když byli vaši ještě spolu. Pamatuješ si na nějaký rodinný rituály, který by se třeba každé den nebo každé tejdén opakovaly?

M: No žádný rituály skoro nebyly (úsměv). Nic mě nenapadá. No říkal jsem ti třeba to o tý mamince, že když jsem třeba nemohl usnout, tak přišla a řekla: „Já tě uložím“, natřepala mi polštář, peřinu, trošku mě odkryla, protože jsem byl přikrytej až po bradu a hned jsem pak usnul. A to jsem měl rád, i když třeba jako když jsem šel normálně spát tak řekla: „Jdu tě uložit“, to se mi vždycky hrozně líbilo. To byl takový náš rituál. Ale jestli jsme si třeba dávali pusu na dobrou noc, to si nepamatuju.

A: A táta tě taky někdy takhle ukládal?

M: Ne, to si nepamatuju taky, ale myslím, že ne.

A: A něco jiného, co by se takhle opakovalo? Třeba jestli jste snídali spolu nebo večereli nebo něco jiného?

M: Nic takového si moc nepamatuju (pauza)..., protože jelikož máma dělá jednou denní, jednou noční a tak, táta zase dělal osmičky, že jo, takže vzhledem k tý mámě ani o víkendu se nedá říct, že by něco takhle bylo. Ale pokud jsme byli spolu doma, tak jsme samozřejmě spolu jedli, ale nějaký pravidelný nedělní oběd nehrozil (úsměv). No ale pamatuju si, že když jsem byl hodně malý, tak jsem někde slyšel, že oběd má být ve dvanáct, tak jsem po mámě chtěl, když byla doma, aby oběd byl ve dvanáct nula nula nula nula přesně (smích). Ale pak mě to přešlo (smích). Ale to taky není žádný rituál, já si na žádný rituály nepamatuju. Narozeniny jsme samozřejmě slavili, ale to byla nuda, přijely leda tak babičky a to je tak všechno.

A: No a jak to probíhalo?

M: No nijak, prostě normální návštěva, úplně stejný jako kterákoliv jiná návštěva. Jen jsme si pak popřáli a dali nějaký dárek, ale to je všude tohle, to dělá každý. Taky si pamatuju, že jsem měl dort, ale netuším, jestli byl opravdu každé rok. Jinak jsme nic zvláštního nedělali.

A: A jak u vás vypadaly Vánoce?

M: Tak kupodivu jsme na Vánoce měli stromeček (smích). Ale nebylo to u nás tak, že by dárky rozdávala nějaká jedna osoba, o tomhle modelu jsem se dozvěděl až

později, že to tak existuje. My jsme prostě, každý se podíval pod stromek, jako samozřejmě po jednom, ne že by všichni rozbalovali najednou, že jo, ale prostě ten člověk si zašel k tomu stromečku a podíval se, co tam je pro něj. Pak si vzal jeden ten dárek a ten si rozbalil, a pak zase další a tak.

A: Tak mi ještě řekni jak ten Štedrej den probíhal od rána.

M: To si nepamatuju...prostě přípravy...já nevím, co jsem dělal, když jsem byl malej, to já si vůbec nepamatuju...ale vím, že jsem nejedl, protože abych viděl zlatý prasátko, a to do dneška jako, to prostě každéj rok. No jako malej jsem určitě koukal na pohádky. Dneska na pohádky není čas, dneska je prostě příprava a pak už je konečně klid a jde se na večeři (smích).

A: A kdo u vás třeba zdobil stromeček?

M: (přemýšlí)...stromek zdobím já teďka a tenkrát...tenkrát jsem ho zdobil myslím taky já, ale asi ne sám...ani si nejsem jistej, jestli jsem ho zdobil já...ale jo to jsem určitě zdobil já, protože jak Vánoce nemám rád, tak zdobení stromečku mě jakžtakž baví, protože já to vždycky pojímám jako takový architektonický kousek, jako snažím se nazdobit nějaký strom, jako aby to vypadalo co nejlíp, že jo...jo dělal jsem to já, si pamatuju jak jsem věšel baňky a dával špici nahoru, to mám úplně na tom nejradši, dát tu špici nahoru, na to se těším úplně celou dobu (pauza). S tátou jsme to vlastně dělali.

A: A zpívali jste třeba koledy?

M: Jo, jo myslím, že jo, že dokonce jsem to i zpíval já, možná, že jsem to i rád zpíval, ale naopak potom prostě se mi koledy vyloženě zhnusily, jako že se to stalo něčím, co mi na těch Vánocích vadí úplně skoro jako úplně nejvíc.

A: Jakto?

M: Nevím, ty koledy, prostě ty melodie (zkresluje hlas)...

A: A co ti na tom vadí?

M: Já nevím, dřív mě to prostě bavilo (zpívá), nesem vám noviny...ale teďka mi to prostě vadí, jak je to rozplizlé a jak je to všude v těch rádiích, prostě leze mi na nervy ta vánoční atmosféra a ty koledy to je úplně nejvíc otravné na tom.

A: No a dodržovali jste ještě nějaké jiné vánoční zvyky?

M: Jablko vždycky, to jako rozkrajujeme, pak si dáváme pod talíř nějaký ty prachy nebo rybí šupinu...no a co se ještě dělá? (přemýšlí)

A: No já nevím, třeba se lije olovo.

M: To si pamatuju, že jsme jednou dělali, ale ne že bysme to dělali každý rok, ale myslím, že jsme to prostě jeden rok, si pamatuju u vany prostě, ale pak už jsme to myslím nikdy nedělali a proč, to nevím, asi se to nějak neosvědčilo (smích). Medvěda neměříme (smích). (pozn. narážka na film Pelíšky)...a co ještě, co se tak ještě dělá? No já prostě dodržuju, že celý den nejím, ačkoliv máma prostě říká, třeba říkala, že jako ovoce můžu nebo vánočku ráno můžu, ale já jsem vždycky říkal: „Ne ne, nebudu to riskovat, co když ho neuvidím“ (smích).

A: A viděl jsi to prasátko teda jako malej, ukázali ti ho nějak?

M: Ne, ne, prostě nenapadlo ji to, až jsem se dožral a když mi bylo osmnáct, tak jsem jí řekl: „Tak já se prostě celý život vždycky postím jak debil a prostě a nic, kdybys mi ho aspoň namalovala na ten papír někam.“ Od té doby každý rok visí na zácloně (smích). Dokonce ho aj máma namalovala sama, ačkoliv malovat vůbec neumí a maluje zhruba jako já. No a já nevím, co se ještě dělá...

A: No tak mi třeba řekni, jak to u vás vypadalo, než přišel ten Ježíšek.

M: No seděli jsme u stolu, u večeře, že jo, dojedlo se, chvílku se ještě sedělo, kdysi to natahovali rodiče, teď to natahuju já, že jo, no a pak se táta šel podívat do obýváku, jakože jestli už nepřišel. No a pak zacinkal o skleničku a pak jsme šli, že jo. No a dneska to dělá máma, že jo.

A: A s kým vším jste ty Vánoce slavili?

M: Sami.

A: Sami ve třech?

M: No, ve třech. Potom (pozn. po rozvodu) jsme byli s babičkou a dědou, protože jsme tam bydleli a potom jsme se přestěhovali tam, kde bydlíme teď, ale nejsem si vůbec jistej, jestli třeba ještě třeba ten první rok nebo dva, když už jsme bydleli sami, jsme třeba ještě tam nejezdili...

A: Dobře...no a měli jste ještě nějaké pravidelné události? Třeba nějaká setkávání nebo tak?

M: Nevím no... tak člověk se stýká s rodinou pravidelně, ale že by byla nějaká konkrétní příležitost, tak to jako, to ne. Děda vždycky na narozeniny organizuje oslavu pro celou rodinu a kdysi leda tak na zabijačku, ale to taky nebylo úplně každý

rok. Jinak si nic takovýho nepamatuju. Jo ale vždycky se jelo, když byla pout', že jo v těch místech. A babička měla i v té době narozeniny, tak se to spojilo.

A: A ještě mě teda napadlo, bylo něco, co byste s mámou a tátou dělali ve třech společně?

M: Já nevím, já si nic takovýho nepamatuju. Já nevím, jestli to je tím, že ta máma nedělala pravidelně, že prostě rodiny, kde dělaj pravidelně, tak mají víkendy, třeba někam jedou, že jo. Takhle to je těžký, když jeden je v práci a druhý ne a pak je zas druhý v práci a první ne a oni, když jsem byl malej, tak já nevím, jestli třeba si neupravovali i podle toho šichty, aby byl vždycky někdo jeden, kdo by mě hlídal, a tudíž pak logicky oni se těžko mohli potkat. Já si vůbec nevybavuju, že by něco takhle dělali společně. Ale pamatuju si, že jsme třeba byli na výletě společně, určitě, protože jsme měli spoustu alb s fotkama z dovolených nebo výletů, ale to bylo hodně nárazové. A vůbec si nepamatuju, že by byl nějaký pevný bod v tom našem rozvrhu, kromě školy teda.

A: A jaký jsi k tomuhle všemu, k těm Vánocům a narozeninám v té době měl vztah?

M: Jó, dobrej.

A: Těšil ses?

M: Jo. Na Vánoce jsem se těšil, i na narozeniny a teďka ne, protože tehdy jsem byl mladej, tak teďka už vím, že co se týče narozenin, tak jsem zase o rok starší (smích) a co se týče Vánoc, tak ty nesnáším. (pauza)...jo a taky jsem měl rád Mikuláše hrozně, na toho jsem se těšil.

A: Dobře...no a jak to teda bylo, když to mezi vašima začalo skřípat?

M: Já nevím, já mám pocit, že to mezi nima skřípalo vždycky, že si nikdy nerozuměli, oni se hádali fakt furt. Mě to přišlo tak napůl, vždycky se hádali a pak byla chvíli doba jako normální, pak zase hádky, pak normální a tak.

A: A jak to vypadalo třeba s těma různýma oslavama ve chvíli, kdy už to doma bylo hodně špatný, když se začalo schylovat k tomu rozvodu?

M: Nejhorší bylo, když moje máma na Vánoce jednou mi chtěla koupit počítač. No a ona vzala a prostě zařídila to sama s mým strejdou a tátou z toho úplně nějak vynechala. No tak to byl problém, že jo. To byl prostě, to byl oheň na střeše. No a on

pak zase jako koupil vlastní dárky pro mě. Ale to vůbec nevím, v kterém roce to bylo. Windowsy devadesát pětky to byly (úsměv). To bylo tak devadesát sedm.

A: To asi jo, protože kdyby to bylo devadesát osm, tak to má devadesát osmičky (smích).

M: Možná to byly Vánoce devadesát sedm, takže mi bylo jedenáct, to je nejpravděpodobnější. To znamená, že potom byly ještě nějaké další společné Vánoce ještě. Ale to já si pak nepamatuju.

A: A ještě na něco si pamatuješ, něco se nějak změnilo?

M: To asi ne. Já nevím, jestli se něco změnilo na ty Vánoce devadesát sedm, jestli od té doby to bylo blbý nebo od té doby já je nemám rád, ale to si nemyslím, to možná vzniklo až trošku později. Já jenom vím, že můj táta taky vždycky říkal, že nesnáší narozeniny a svátky a já jsem to jako děcko nechápal proč, já jsem to měl rád, to si pamatuju...no a dneska už to chápu. No ale myslím, si, že ty rituály byly furt stejný.

A: A jak to bylo po tom rozvodu?

M: No my jsme se odstěhovali k babičce a dědovi.

A: A vídal ses s tátou?

M: Jo v podstatě každý den, protože já jsem chodil z gymplu na vlak a on dělal u nádraží cestou ze školy, co jsem měl, tak jsem se tam vždycky stavil...No a nějakou tu dobu, každý druhý víkend jsem pak jezdil za ním, tam kde jsem předtím bydlel, ale já vím, že jsem strašně nerad tam jezdil, že mi to strašně vadilo. Tak jsem pak byl větší a větší, že jo, tak jsem prostě já osobně to omezoval, jako, že jsem jezdil míň a míň.

A: No a jak to po tom rozvodu vypadalo třeba s těma Vánocema?

M: No slavili jsme je s babičkou, dědou, strejdou a bratrancem, protože jsme tam bydleli, že jo. Jinak ten průběh byl stejný.

A: A s tátou ses na Vánoce nějak vídal?

M: Já myslím, že jo...

A: Takže někdy na Vánoce jsi jel za tátou a dali jste si dárky?

M: Jo. Já to prostě beru, že to byla taková ta příležitost ke kontaktáži, takže já už jsem se děsil těch svátků dopředu, ať už to byly Vánoce, Silvestr, narozeniny, takže od té doby, takže nemyslím si, že bych k tomu měl negativní vztah hned tím

rozchodem a tak, ale od té doby zhruba si myslím se to tak táhne. Ono to nebylo jakoby hned, ale tak jakoby rok, dva potom, třeba.

A: A jak slavíš Vánoce a narozeniny teď?

M: No jenom s mámou. Jinak je to stejný.

A: Dobře, tak mi řekni, jak to máš teďka. Třeba mě zajímá, jaký máš obecně vztah k tradicím ve společnosti.

M: To nevím. Já nevím, jestli tohle všechno s těma událostma souvisí, jestli to s tím má něco společného, ale já jsem prostě často, už kdysi třeba ve škole když jsme se o tom bavili třeba o nějaký Velký Británii, tak já jsem vždycky, když se řeklo tradice tak posměšně odfrkával nad tím jako, že prostě jenom proto, že je to tradice, tak se to musí dělat, i když je to úplně dementní, tak se to musí dělat, protože je to tradice. Takže jako máme dvacátý první století a budeme dělat něco, co se dělalo ve čtrnáctém století, protože to je tradice...jo, ale jako na druhou stranu se mi třeba jako líbí, že třeba nějaký, nějaká událost třeba, nějaký filmový festival třeba se mi líbí jako prostě, že je tady jako už dlouho, že je tradiční, že se každý rok opakuje nebo třeba Wimbledon, a proto je prestižní, tak to se mi třeba jako líbí, tydlety nějaké akce jako, prostě sportovní, kulturní a tak, to jo, ale nějaké takové prostě tradice, že se něco dělá, protože já nevím co, tak to ne.

A: A to jsi měl už odmalička tohle?

M: A to já právě nevím, to já právě bohužel nevím.

A: Tak mi ještě řekni, jaký máš teď teda vztah k Vánocům a různým oslavám, svátkům a narozeninám?

M: Musím to říkat? (smích) Zrovna tobě? (smích)

A: Jen mi to řekni ještě jednou.

M: Negativní.

A: Nemáš rád vůbec nic z toho?

M: Vánoce vůbec.

A: Není ani nějaká jedna věc, kterou bys měl rád?

M: No tak bramborový salát si děláme přes rok, hrachovou polívku taky (smích). A nepotřebuju, aby kolem toho hrály koledy a měl jsem u toho zapálenou svíčku. Nesnáším to od debilní komerce v obchodech, přes Santa Clause až po slavnostní atmosféru u štědrovečerního stolu, kde se všichni tváří vznešeně. A k narozeninám,

narozeniny jsem možná vzal trošku víc na milost, protože je teď slavíme i s mojí partnerkou, tak to je takový příjemnější, třeba doma jako narozeniny, tak co...nemusím uklízet příbory, že jo, měl bych mít volno, nemusím tolik pracovat, protože jsou narozeniny, prostě nic extra, žádná oslava narozenin jako v USA (smích). To chce prostě něco, mě se když tak už líbí, když je nějaká, když na ty narozeniny můžu dělat něco, co mě třeba baví, co se mi líbí, už teda nevím co, ale vím, že moje partnerka něco takového teďka v minulých letech zařídila, ale já už si fakt nevybavím co. Ale stejně tak jak já nerad nakupuju dárky, tak je mi líto i těch ostatních, že musí něco vymýšlet. Já jako rád koupím, udělám radost, ale to už je pak zas ten druhý problém, protože nic mi není dost dobrý. No ale tak spíš je vesměs negativní k těmhle nějakým, jak říkám, těmhle no právě rituálům. Já mám rád všední dny, kde nejsou žádné takovéhle rituály.

A: Ale ve všedních dnech je taky spousta rituálů.

M: I když samozřejmě, zrovna jsem to chtěl říct. Já teďka jsem mluvil o rituálech ve smyslu třeba narozeniny, Vánoce, ale rituál je třeba i to, že člověk si čistí zuby. Ale já jsem myslel jako tamty.

A: No a jaký máš teda vztah k těm každodenním rituálům?

M: No to jsou takové ty rituály, že člověka ani nenapadne, že jsou to rituály, že jo. Tak to mám asi jako s každou normální záležitostí. To co je mi příjemné a dělám to rád, tak to prostě se mi líbí. To není jako příprava nějakého státního svátku, to dělám tak sám od sebe, takže to asi dělám rád, to vůbec nedělám z donucení, takže tyhle rituály jsou úplně v pohodě. Pokud by mi bylo něco nepříjemného tak to asi nedělám, si myslím. Ale pak můžou být nějaké takové víc rituály, tak u takovýchhle rituálů bych se třeba bál, aby to pak nepřerostlo ve stereotyp. Ale teď si nevybavuju nějaký rituál, který by mi třeba už vadil nebo by mě nudil a už by mě otravoval.

A: A poslední otázka k tomuhle tématu. Když ty Vánoce teda nemáš rád, tak bereš je teda jako nějakou nutnou povinnost? Slavil bys je i sám od sebe nebo by ses na ně radši vykašlal?

M: Já nevím, já se obávám, že já bych to asi dělal sám od sebe, ač nerad. Já to nedělám jako kvůli někomu nebo pro někoho, i když kdo ví, jaký by to bylo, kdybych byl sám poustevník. Já si myslím, že pokud máš kolem sebe nějaký lidi, tak tomu asi neunikneš, jo, ale já stejně si myslím, že prostě i když to nesnáším, tak by

asi bylo divný, kdyby to nebylo, jestli to tak můžu nějak říct. Já nevím, já mám takový pocit, jako když si představím tu situaci, jo, že prostě je toho dvacátýho čtvrtýho prosince a nic se neděje a já to ignoruju, tak ta představa je taková divná prostě. Nevím no, chtělo by to vyzkoušet (smích). Takže vlastně nevím, jestli je to povinnost...prostě to děláme, protože se to dělá, jiná možnost asi není nebo se nejsem schopen k ní rozhoupat, prostě není, v mojí situaci určitě a tak to prostě přetřpím.

A: Tak jo. Tak mi řekni, co si myslíš o svatbě obecně?

M: Obecně? No tak já nevím obecně...no tak se sňatkem se pojí strašná spousta právních následků jako je třeba společný jmění manželů nebo to, že o sobě můžou dostat informace v nemocnici a tak, že jo. Tak určitě to nějaký smysl má. Pak i nějaký ten rozměr symbolický.

A: A ten pro tebe znamená co?

M: No mě vadí ten rituál, ta svatba. Stejně tak jako mi vadí všechny rituály, tak mi vadí i ta svatba. Ale obecně... no já osobně se jí děším, ale tak obecně, když se nad tím zamyslím, že jo, tak to asi má svoje opodstatnění a tak jako mi to nevadí, ale já se toho děším, potažmo manželství.

A: Takže tobě vadí konkrétně ten den svatební?

M: No...to máš jako narozeniny, to máš jako Štědrej den, tak tohle máš taky jako něco symbolickýho a významnýho. Tak k tomu všemu mám stejnej vztah v podstatě.

A: Takže kdyby šlo jen o to, že podepíšeš někde nějaký papíry v džínách, tak je ti to jedno?

M: No nevím, jestli jedno, ale rozhodně bych to nesl líp a rozhodně bych se toho tolik neděsil jako toho šílenýho rituálu, jakým svatba je.

A: A myslíš teda, že může být svatba něčím dobrá nebo je to zbytečnost?

M: Jako já myslím, že těm lidem to může být jedno, jestli maj podepsanej papír nebo ne. Jako je fakt, že když maj děti, tak je to divný, když žijou na hromádce a děti se jmenujou jinak než rodiče a není ta rodina jako institucionalizovaná, jo ale to je strašně složitý. Když si vezmu, že spolu prostě dva lidi žijou třeba deset let, bydlej spolu, maj vztah, maj se rádi, prostě všechno a pak je ten sňatek a pak spolu zase žijou úplně stejně jako doteď, tak ta svatba v podstatě žádný význam, kromě nějaký symboliky prostě nemá. A já si myslím, že abych někomu dokázal, že ho mám rád,

tak si ho nemusím brát. A prostě, ačkoliv to tak třeba není, tak dokud nejsme vzatý, tak má pocit, že je všechno fajn, mám pocit, že mám, že nejsem nějak uvězněnej v nějakým vztahu, že jsem pořád jakoby svobodnej a o to víc je to lepší vztah. Kdežto když je manželství, tak už mám pocit, že už jako, že se to prostě tím zkazí, že najednou mám pocit, že jsem nějak vázanej někde a to úplně kazí radost z toho vztahu. Jako mám pocit jako bych byl někde za trest nebo ve vězení (smích). Mám pocit, že k tomu člověk musí dospět. A já si myslím, že k tomu dospěju, ale to prostě přijde s věkem samo. Ale do té doby, dokud prostě mám pocit, že na to ještě nejsem zralej, že ještě nechci a byl bych k tomu nucenej, tak to by bylo úplně, to by byl začátek konce.

A: A chceš se jednou oženit?

M: Já to nechci podle toho, co bych měl nebo co se všeobecně dělá. Já prostě když k tomu dospěju, když k tomu dozraju, tak jo, ale když k tomu nedozraju prostě ne.

A: Takže to pro tebe teď není nijak důležitý?

M: Momentálně ne. Absolutně ne zatím. Ale tak jako je fakt, že je to takový divný být v šedesátí sám, takže chci říct jakože věřím, že k tomu dozraju. Jako samozřejmě nechci bejt v šedesát sám, ale můžeme bejt jako drun a družka, že jo. Ale já jsem takovýhle věci nikdy neřešil, nikdy jse o tom nepřemýšlel, protože z toho mám hrůzu, tak se to snažím nějak vytěsnit.

A: A tu hrůzu máš teda jenom z toho dne, z té svatby nebo jako z toho manželství? Že se třeba potom něco změní?

M: No pokud by se potom nic nezměnilo...já mám strach prostě, že spoustu vztahů je úplně v pohodě všechno, šťastný a pak se vzali a od té doby to šlo do kytek. Takových případů je spousta a toho já se bojím.

A: A myslíš si, že je dobrý, že něco jako manželství vůbec existuje?

M: Jo.

A: A bojíš se třeba rozvodu a toho, že by tvoje děti vyrůstaly v tom, v čem ty?

M: No to rozhodně. To bych jim teda rozhodně udělat nechtěl. To já bych se určitě nechtěl rozvádět. No takže abych to nějak zrekapituloval. Svatby se děším, jako toho konkrétního rituálu stejně jako všech rituálů, jako Vánoc a narozenin, promoce a nevím koho všeho, manželství, toho se děším zatím taky, ale věřím, že jednou

dozraju k tomu, že se budu chtít oženit, a když už se ožením, tak se určitě nebudu chtít rozvádět. Určitě bych chtěl mít ve stáří někoho blízkýho a děti.

Rozhovor 5 - Dominik, 25 let

A: Můžeš mi teda říct, jak to vypadalo v dětství, než se vaši rozvedli, u vás? Měli jste nějaký každodenní rituály, něco co by se často opakovalo?

D: Hmm (přemýšlí)...tak to prakticky vůbec. Nic takového si moc nepamatuju. Jenom teda vím, že jsem spal s rodičema v posteli, to si pamatuju. To bylo, když jsem teda byl jako hodně malej a pak někdy teda jako i dýl. A taky vstávání do školky a pak do školy. To mě budila vždycky máma ráno. Rozhrnula závěsy a řekla, ať jdu snídat, že jo.

A: A co třeba nějaké společné jídlo?

D: Tak to asi ne, to si nepamatuju. Možná jenom společný oběd vždycky o víkendu vlastně. To neexistovalo, že bych jedl třeba u sebe v pokoji nebo tak. Ale to bylo jen o víkendu, přes tejdén jsme jedli normálně každěj sám. Ale stejně v tom nebyl moc rozdíl, jsme si spolu nijak ani nepovídali nebo tak.

A: A když jsi šel spát, tak tě nějak ukládali, dávali jste si třeba pusu na dobrou noc?

D: Pusu na dobrou noc jsme si nedávali. A ukládala mě máma, jen když jsem byl úplně malej, pak mi prostě řekla ať jdu spát a řekla mi dobrou noc.

A: A něco jiného, co byste dělali společně at' už v týdnu nebo o víkendu?

D: Já nevím, my jsme spolu nic asi nedělali. Ani jsme nikam moc nejezdili třeba na výlety nebo tak. Jenom jsme třeba spolu všichni koukali na televizi večer, ale já jsem pak musel jít spát.

A: Dobře. A můžeš mi teda říct, jak u vás probíhaly třeba Vánoce nebo narozeniny?

D: No tak nebylo to nic zvláštního. Na Vánoce máma celej den vařila (úsměv). Žádný extra zvyky jsme nedodržovali, máma na to prostě není. Prostě byla normální večere, salát a kapr, že jo, no a pak pod stromkem dárky, jinak nic. Jo a ještě jsme měli vždycky pravej stromek na Vánoce, žádná umělotina, to ne (úsměv). A narozeniny jsem nikdy neslavil. Maximálně jsem dostal třeba peníze, jinak nic.

A: A existovaly u vás nějaké jiné pravidelné věci, které byste jako rodina během roku dělali?

D: Hele to bohužel. My nic takového neměli nebo si nic takového teda nepamatuju.

A: A jaký jsi měl v té době vztah třeba k těm Vánocům?

D: No jako Vánoce jsem měl rád. Si pamatuju, že jsem se vždycky těšil moc na Vánoce, protože jsem fakt věřil na toho Ježíška a že mi přinese spoustu dárků. Ale na nějaký konkrétní moment z oslav nebo tak si nepamatuju.

A: A jak to bylo, když to mezi vašima začalo skřípat?

D: Tak já nevím, já si nic takovýho moc nepamatuju. Naši se hádali vždycky. Možná jen, že jsem byl víc sám s mámou, že byl táta asi i víc pryč.

A: A co třeba u těch víkendových obědů? Ty byly pořád společný?

D: Tak jako když byl táta doma tak jo. Ale je fakt, že někdy doma nebyl, tak to bylo jen s mámou.

A: A co třeba ty Vánoce v téhle době? Byly tam nějaké změny?

D: Ne, to bylo stejný všechno, dokud byli naši spolu.

A: No a jak to teda vypadalo po rozvodu z hlediska těch každodenních rituálů?

D: No tak byl jsem sám s mámou a ne s oběma rodičema, že jo. Takže ty věci, jako že mě budila, byly stejný, ale táta s náma nebyl, tak i ty obědy o víkendu jsme byli sami s mámou. A taky jsme se s mámou přestěhovali. Ale hlavně byly změny v tom, že rodiče se moc jako nemuseli, tak to byla spíš taková trapná situace pro všechny, když se setkali, ale já to už tehdy vnímal, i když si ostatní mysleli, že ne.

A: A co ty Vánoce, byly tam nějaký změny?

D: No, změny byly určitě. Vánoce jsem pak slavil jenom s mámou, ale jinak se nic nezměnilo, máma to moc neřešila. Jen jsme potom po večeři vždycky chodili teda navštívit ještě tetu se strejdou, kteří bydlí naproti nám.

A: A u těch narozenin?

D: To vůbec. Ta máma na to prostě fakt není, tak jsme to neslavili. Jen jsem dostal ty peníze od táty, jinak nic. (tváří se smutně a mlčí) ...je teda fakt, že mě to mrzí, že jsme to neslavili. Ostatní třeba měli dort a dárky a jezdily k nim babičky a u nás nic takového prostě nebylo. Prostě se to přešlo, den jako každej jinej.

A: A jaký jsi k tomu měl vztah v té době? K těm Vánocům?

D: No jako upřímně řečeno jsem si bez toho dokázal poradit... Byl jsem jedináček a poměrně takovej tichej, takže jsem byl stejně vždycky nejradši sám. Ale jako samozřejmě mi to bylo líto, že už spolu nejsme všichni, že jo.

A: A jak to máš teď? Jaký máš vztah k Vánocům a narozeninám a tak?

D: No dneska je mám celkem rád.

A: A je to pro tebe spíš radost nebo to bereš jako nějakou povinnost?

D: Určitě radost. I když občas si teda vzpomenu na ty trapný situace z dětství a tak no, ale tak není to tak, že bych to dělal jako, že musím a vyloženě mi to vadilo to ne. Ale jako samozřejmě to už není takový, jako když jsem byl malej.

A: A jak ty oslavy teď vypadají? S kým je teď slavíš?

D: Vánoce slavím prakticky jen s mámou a ostatní oslavy ani moc neděláme. Ale až budu mít vlastní rodinu, tak se na to moc těším. To bych chtěl dodržovat i nějaký ty zvyky, jako třeba jsem slyšel, že někde jedí při svíčkách, tak to se mi moc líbilo, tak to bych chtěl. A chtěl bych taky slavit narozeniny svých dětí, až budu mít. Aby měly dort a dárky a oslavu a tak, to se fakt moc těším.

A: No... a co si obecně myslíš o rituálech a dodržování nějakých tradic ve společnosti?

D: No tak určitě je to dobrá věc. Utužuje to rodinu a přátelství si myslím. Lidi mají díky tomu důvod se scházet, i když by si na to jinak třeba čas nenašli, že jo. A je to hezký, když je v tom kalendáři něco, na co se můžeš třeba těšit. Že není každý den takovej obyčejnej, že je to něco zvláštního a lidi se sejdou a tak.

A: A co si myslíš o svatbě?

D: No já to beru jako určitej životní krok. Je to určitej posun dopředu v životě, jestli to tak můžu říct. A je to jako dobrý, že se i ten vztah někam posune. Hlavně mi to přijde důležitý, když jako ty lidi chtějí mít děti, že jo.

A: A ty se chceš někdy oženit?

D: Určitě se chci jednou oženit. Protože budu svoji budoucí manželku milovat, že jo (úsměv). Spíš mi vadí takovej ten přístup, že spousta lidí se bere, protože by jako měli a né protože chtějí, že jo. Ale v nejbližší době nic takovýho neplánuju (smích). To až tak za pár let, až najdu tu pravou a budu s ní chtít mít děti.

A: A co si myslíš o manželství?

D: Já si myslím, že když se dva rozhodnou žít spolu v manželství, tak je to jejich věc. I s výhodama a nevýhodama. Nikdo by se do toho neměl nutit. Ale myslím si, že to k životu patří, žít v manželství. I když to třeba může nevyjít.

A: A bojíš se, že by ti to třeba mohlo nevyjít, když se to stalo vašim?

D: No tak určitě tam jsou nějaký obavy, že vím, jak to může dopadnout, ale to by člověk nesměl dělat nic, kdyby se pořád jenom strachoval, že to nevyjde. Stát se to může, ale člověk by do toho neměl jít s tím, že to nevyjde.

A: A ty osobně bys chtěl jednou žít v manželství? Je to pro tebe důležité?

D: Tak do budoucna určitě, ale základní stavební kámen to pro mě určitě není. Pokud bych s někým žil na psí knížku, taky to nebude žádná tragédie, že jo. Ale na druhou stranu si myslím, že pokud mají dva dítě a mají se rádi, tak by se asi vzít měli. Takže to pro mě docela důležitý asi je, no.

Rozhovor 6 - Pavlína, 24 let

A: Tak...můžeš mi teda říct, jak to bylo v dětství před rozvodem s těma každodenníma rituálama, o kterých jsem ti říkala? Pamatuješ si něco takového?

P: No táta pracoval hodně, takže nebyl moc doma no...pamatuju si pusu na dobrou noc, tu jsme dostávali každý den. No jinak já nevím no (přemýšlí)...jeden z rituálu byla vlastně společná vana se ségrou před večeří. To jsme se vždycky se ségrou spolu koupaly a hrály si v tý vaně, pak byla ta večeře a pak večerníček vždycky no a pak postel, že jo (úsměv).

A: A jak vypadala ta večeře? Jedli jste spolu všichni?

P: No většinou jo, když jsme teda všichni byli doma, ale často jen s mámou, protože byl táta dlouho v práci. O víkendu jsme spolu taky obědvali, když jsme byli všichni doma. No a pak po tý večeři jsme se všichni koukali na ten večerníček taky spolu.

A: A jak vypadalo to, když jste šly se ségrou spát?

P: No naši řekli, ať už jdeme spát, dali nám oba pusy a šlo se, že jo (úsměv).

A: A bylo něco, co byste spolu dělali všichni jako rodina, kromě třeba toho společného jídla?

P: Hele to asi ne, to si nic takového nepamatuju. My jsme neměli moc peněz, tak jsme nikam ani moc nechodili ani nejezdili třeba na výlety nebo tak.

A: A jak se u vás slavily třeba Vánoce nebo narozeniny?

P: No narozeniny a Vánoce jsme slavili pěkně. Na Vánoce jsme měli stromek s prskavkama, koledy a tak.

A: Tak mi prosím tě řekni, jak třeba ty Vánoce vypadaly od rána do večera.

P: No tak ráno byla normálně snídaně, ale jen taková malá, abysme viděli prasátko, že jo. No a pak pohádky, na ty jsme koukaly se ségrou, oběd a a pak jsme šli všichni na procházku. No a večer byla večeře, tak to jsme měli všechny takové ty zvyky jako šupiny pod talířem, koledy a kapra se salátem. No a po večeři se zazvonilo na zvoneček a šli jsme rozbalovat dárky.

A: A s kým jste ty Vánoce slavili?

P: No jen sami ve čtyřech.

A: A co ty narožky, ty vypadaly jak?

P: No když jsem byla malá, tak byly narozeniny s dortem. To mám i fotky z narozenin, ale pak jak se naši rozvedli, tak už jsem dort nikdy neměla, ani fotky nemáme. No a samozřejmě byly dárky.

A: A s kým vším jste to slavili?

P: Taky jen s našima a ségrou.

A: Dobře. A existovaly nějaké jiné pravidelné věci, které byste jako rodina během roku dělali nebo dodržovali?

P: Hele nepamatuju si... fakt mě nic nenapadá.

A: A jaký jsi k tomu měla v té době vztah? K těm Vánocům a narozeninám myslím.

P: No těšila jsem se samozřejmě. Hlavně na dárky (smích).

A: A jak to teda bylo, když to mezi vašima začalo tak nějak skřípat? Změnilo se něco z těch každodenních věcí třeba?

P: No já si moc nepamatuju žádný období, kdy by to skřípalo. Jako možná se trochu víc hádali, ale on táta stejně nikdy nebyl moc doma, tak v tom velké rozdíly nebyl. Ani v těch rituálech. Když byl doma, tak jsme spolu třeba jedli a když nebyl, tak ne no.

A: A byl nějaký rozdíl třeba v těch oslavách?

P: Ne, to vůbec, to bylo úplně stejné všechno, dokud byli naši spolu.

A: Takže tvůj vztah k tomu se asi nijak moc nezměnil, co?

P: To ne.

A: A jak to bylo po rozvodu? Jak to bylo třeba s těma každodenníma rituálama? Byly tam nějaké změny?

P: No já osobně si myslím, že hned po rozvodu tam žádné změny moc nebyly, to asi až pozdějš. Samozřejmě teda kromě toho, že táta už s náma nebyl. Pamatuju si mámu, když nám dávala pusku na dobrou noc, ještě když mi bylo asi deset, ale pak už asi nikdy jsem od ní pusku nedostala. A se ségrou jsme se koupaly spolu, jen do věku kdy jsme se vešly spolu do vany, ale to nevím, kolik mi bylo. Největší rozdíl byl asi ten, že jsme prostě za tátou chodily do jeho nové rodiny, to bylo často, určitě každý týden.

A: A co změny v těch každoročních rituálech? Jak vypadaly Vánoce a narozeniny po rozvodu?

P: Slavili jsme všechno dvakrát. Ale popravdě kromě nošení bonbónů do školy jsme narozky moc neslavili. Táta nám dal dárek, jen když jsme ho viděli někdy brzo kolem těch narozenin, protože on má těch dětí docela hodně, museli jsme si dárek od něj vždycky vyzvednout...pokud ne, nedostali bychom. Já si vlastně nepamatuju žádnou oslavu mých narozenin po rozvodu vůbec až do věku asi devatenácti, kdy mi přítel maminka upekla dort a já se rozbřečela, když jsem ho viděla a rok nato jsem si nepamatovala, že jsem kdy nějaký dort dostala. Prostě jsem vytěsnila tu vzpomínku, páč mi to připomnělo víc fakt, že jsem nedostala dort už strašně dlouho, než že jsem konečně ten dort dostala. Já nikdy narozeniny neměla ráda, nikdy jsem je nechtěla slavit a vždycky jsem se je snažila tajit a pak jsem se udolávala v slzách pocity, že mě nikdo nemá rád, páč nikdo neví, kdy jsou moje narozeniny. A bohužel v tomhle jsem fakt dobrá. Loni na moje narozeniny skoro všichni zapomněli...táta mi poslal e-mail, přítel mi zavolal, ale nemohla jsem ho vidět, páč jsem byla celý den v práci jako au-pair a ta rodina na moje narozeniny zapomněla a nevzpomněla si ještě dalších pět dní. Letos na moje dvacátý pátý narozeniny je první rok vůbec, kdy jsem se rozhodla narozky oslavit a sezvala jsem kamarády a půjdem na večeři a do hospody. Ale stejně...většinou z nich jsem zatajila, že to jsou moje narozeniny. No...a na co ses to ještě ptala?

A: Na Vánoce. Jak vypadaly po tom rozvodu?

P: No slavili jsme je dvakrát, nejdřív s mámou a pak jsme druhý den šli k tátovi. S tou mámou to bylo stejný ty zvyky všechny a u táty už pak nebyla štědrovečerní večeře, ale spíš oběd a pak ty dárky. Ale taky to každej rok bylo všechno stejný u toho táty pak.

A: A jakej jsi v té době po tom rozvodu měla k těmhle rituálům vztah?

P: Na Vánoce jsem se vždycky těšila, všechno kolem Vánoc mi vždycky dělalo radost. Vánoce jsem prostě vždycky měla moc ráda, páč já mám hodně ráda hledání perfektního dárku pro moje blízký kamarády a rodinu a vždycky mě moc těšilo, když se dárek líbil. No a narozeniny jsem se snažila ignorovat.

A: A jak to máš teď s Vánoce, narozeninami a tak?

P: No co se týká slavení v rodině...s mámou neslavíme skoro nic, jen ty Vánoce. A o její narozeniny jsem já ji vždycky navštívila a dala jí dárek no. A o moje narozeniny mi ona zavolala a pozvala mě k ní a někdy uvařila něco dobrého. Teď jak jsem v zahraničí, tak je to složitější. Loni mi třeba máma poslala zprávu na facebooku až někdy kolem jedenácti v noci, takže já šla spát se slzama v očích s tím, že na mě máma zapomněla... Já narozenky nesnáším. Pro mě mají negativní význam v tom, že jsem ten, kdo je v centru pozornosti a já si nemůžu pomoci, ale vždy mi to akorát připomíná všechny členy rodiny a kamarády, kteří na mě nemyslí nebo neví, že mám narozenky. A přitom já si za to můžu sama, páč mé narozenky tajím, jak můžu a dokonce i na facebooku jsem si je vymazala. S tátou jsou narozenky jiné, protože jsme si od něj vždycky dárek jen vyzvedávali někdy po těch narozeninách. Nějak s ním nemám narozenky toliko spojený. Samozřejmě se těším, až mi zavolá...no ale telefon od mámy by mě potěšil víc.

A: A jak teď vypadají ty Vánoce u tebe?

P: Vánoce se pořád snažíme slavit stejně tradičně. Slavím je teda s mámou zvlášť a s tátou zvlášť a oba se moc snaží mi Vánoce zprostředkovat, jak moc můžou. Například letos jsem se domů o Vánoce nedostala a přiletěla jsem domů až v lednu a oba měli doma cukroví a stromek a dárky a táta dokonce s rodinou připravili celý Štědrý den se všema tradicema od procházky po obědě, až po tradiční večeři, šupiny pod talířem a tak. Všechno prostě jak má být. Vánoce mám prostě ráda, ty jsou fajn.

A: Tak mi ještě řekni, co si obecně myslíš o rituálech a dodržování nějakých tradic ve společnosti?

P: Já si myslím, že tradice jsou neuvěřitelně důležité a bez nich nejsme, kdo opravdu jsme. Ty tradice, který si v sobě neseme jsou plný vzpomínek a jistoty a pomáhají nám vytvořit takovej speciální čas. Bez vánočních tradic by Vánoce nebyly Vánoce...každá rodina, každý město, každý stát má jiný tradice a rituály a je moc důležitý, že se o nich mluví, ukazují se, lidi přijímají třeba i nový a vytvářejí nový. Například tradice a rituály, na který jsem já zvyklá, prostě vždycky budou nějakým dílem přítomný v mém životě, přítelovny tradice taky a společně si vytvoříme nějakou směsici těchhle tradic a najdeme si i vlastní rituály, který nám vyhovou. Bez nich

by společnost byla taková smutná a chaotická. Tradice a rituály jsou něco, na co se prostě můžeme spolehnout, že jo.

A: Tak jo...a co si myslíš o svatbě?

P: No myslím si, že svatba je velmi důležitá a má ohromnou roli ve společnosti. Jen některý lidi si toho toliko nevážej a lehkomyšlně se berou a rozvádějí na místo delšího vztahu, kdy by spolu ten pár bydlel a vyzkoušel si, jaký to bude, byli spolu pár let, aby se opravdu poznali a věděli, že to bude klapat a to i potom, až ta prvá zamilovanost trochu vyprchá. By nebylo toliko rozvodů.

A: A chceš se ty někdy vdát?

P: Chci se vdát, o tom není pochyb, pro mě je manželství a svatba velmi důležitá. Já chci být připoutaná k tomu, koho miluju a s kým chci být po zbytek života, chci mít prstýnek a jeho jméno, chci být hrdá na to, kdo je můj manžel a chci, aby mé děti měly víru v manželství a vztah jejich rodičů. Nikdy bych se nevdala za někoho, o kom bych si nebyla jistá, že to spolu budeme umět vždycky nějak zvládnout. Můj manžel bude někdo, na koho se mohu spolehnout i v nesnázích a pokud ve vztahu půjde do tuhého, tak on mi pomůže to dát všechno do pořádku. A naše svatba bude veliká oslava se všema našima kamarádama a rodinou. I kdyby to bylo na třikrát a ve třech různých zemích (úsměv).

A: A co si myslíš obecně o manželství?

P: Manželství obecně je moc důležitý. Je to způsob jak říct tvému partneru i celému světu, že ta osoba, kterou si bereš, je ta osoba, se kterou chceš být po zbytek tvého života.

A: A chceš ty žít v manželství? Je to pro tebe důležitý?

P: Chci žít v manželství, a to napořád a nikdy se nerozvést. Chci být prostě paní. Do konce mého života, mít manžela po boku a podporovat jeden druhého, mít spolu děti. Pro mě je hodně důležitý, že celý svět ví, že já a můj manžel se máme rádi, patříme k sobě, věříme vztahu a jsme kamarádi. Ten prstýnek na ruce znamená hrozně moc.